Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS

Allmänna Sektionen

Hist.
Nyare t.
[Världskriget
1914-19]

ELIN WÄGNER

FRÅN SEINE RHEN OCH RUHR

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Lit.
Iv.

ELIN WÄGNER

FRÅN SEINE, RHEN OCH RUHR

FRÅN SEINE, RHEN OCH RUHR

SMÅ HISTORIER FRÅN EUROPA

AV

ELIN WÄGNER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1923

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

ÖGONVITTNEN

Domen över Carpentier.

Man kan inte läsa allt, som står i tidningarna, men det är bestämt orätt, att alltid hoppa över sportavdelningen. Det är tydligt, att även den erbjuder fynd för var och en som intresserar sig för det evigt mänskliga. En afton i Soissons berättade en initierad fransman vid kaffet efter middagen historien om Battling Siki och Carpentier, sådan som jag här återger den. Jag kände mig så uppbyggd därav, att jag nu måste återberätta den, ty se, den slöt med seger för sanning och rätt.

Carpentier hade, så lydde historien, en hemlig överenskommelse med negerboxaren Battling Siki, eller kanske snarare med dennes manager, att negern mot en viss ersättning på ett visst stadium av matchen skulle låta sig klås av honom. Men i stridens hetta glömde negern överenskommelsen och klådde i stället Carpentier. Domaren lät sig dock icke bringas från det fastställda programmet av denna småsak, utan förklarade Carpentier som segrare. Men då blev publikens opposition mot denna ögonskenliga orättfärdighet så våldsam, att domaren fick ta tillbaka sin

dom under trycket av den allmänna meningen, och negern förklarades som segrare.

Medge, att detta är en märklig historia! En boxningspublik, som fäller sin hand mot skranket och tvingar fram en dom efter måttstocken helt enkelt att rätt skall vara rätt.

Förmodligen var Carpentiers nederlag ofrånkomligt. Men alldeles som om man inte skulle kunna komma ifrån det ofrånkomliga.

Man frågar sig: om en publik, vilken som helst, gripen ur massan, med egna ögon ser en orätt ske, reagerar den då på detta hedrande sätt?

Om franska folket — parellellen är min och icke historieberättarens — sutte i ring på åskådarplats och såge med egna ögon hur deras egna söner på dess egen regerings befallning skräckregera den vapenlösa tyska befolkningen, såge dem ta brödkakor av små fattiga gummor och livet av arbetare vilka som helst, vad skulle den säga till detta?

Och skulle denna publik gilla, att de tyska män, som välja att lyda sitt eget lands lagar, när de stå i strid med franska förordningar, alldeles som varje fransman med självaktning skulle göra i samma situation, att de dömas till årslångt fängelse eller utvisning med de sina?

Man kan förmoda att boxningspubliken höll på sin Carpentier och ställde sig solidarisk med

honom, alldeles som franska folket självfallet känner sig solidarisk med sin regering. Men skulle denna solidaritet hålla, om folket, i stället för att se händelserna genom pressens glasögon och få dem tillrättalagda och förklarade för sig av politikerna, ställdes öga mot öga med verkligheten?

Parallellen kan fortsättas. Battling Siki blev icke ostraffad för den chikan han tillfogat Carpentier. Högsta myndigheten inom boxarvärlden fråntog honom av denna anledning rätten att boxa vidare. Det måste ju ha varit bittert nog, det var väl hans levebröd. Tyska folket bör kunna känna med honom. En dag, eller en natt, på en krog pratade Battling Siki bredvid munnen efter att ha druckit för mycket, och sanningen om det hemliga fördraget kom fram. Nu hände åter något lika märkvärdigt. Detta väckte sådan skandal, att Carpentier av allmänna opinionen tvangs att utmana Battling Siki på fulla allvaret. Sen vet jag inte mera, men det är tillräckligt för att jag skall ha fått den största aktning för boxarvärlden. Den företer i dessa tider en uppmuntrande anblick, vid vilken man gärna dröjer. Den kände förstås på sig, att om ett så smutsigt köpslående kämparna emellan bakom dess rygg finge fortgå, så betydde det själva boxningstankens död. Men att begripa detta och att handla efter detta begripande och upprätta denna sportgren med hård hand, det visar en klarsyn och en lång-

syn, som man inte finner inom den politiska världen.

Hur vanhedras icke nu den sportgren, som kallas krig? Och har någon sett den militära världen opponera sig?

En dröm.

Den franska politiken i Tyskland har dock ögonvittnen ur folket. De gamla politikerna sända ju ut sina egna, eller oftare andras unga söner att utföra sina avsikter och se verkningarna. Man frågar sig: Vad tänka dessa horisontblå ynglingar? Många av dem ha öppna lättlästa ansikten, och man inbillar sig att kunna se vad det är som de sista veckorna satt dit på dem, antingen en barnslig råhet eller ett barnsligt svårmod, och intetdera är på sin plats. Arbetar något inom dem, självständiga frågor, självständiga tankar? Eller äro de bundna och förtrollade av officiellt uppdragna tankelinjer?

De ha lärt sig att det är nödvändighet, plikt och ära att försvara Frankrike mot tysken. Så gjorde deras fäder eller äldre bröder 1914, så gjorde deras fäders fäder 1870. Men vad har blivit deras lott, hur fortsätta de den franska traditionen? Jo, de kommenderas till ett på det hela taget riskfritt, tråkigt och ganska skamligt göra. I stället för att spänna sina krafter i kamp mot en jämställd fiende, få de med bajonetten rensa tyska gator från tyska fotgängare, visitera tyska resande i deras egna tåg och bilar, tömma bodar

på varor, fängsla ämbetsmän på deras ämbetsrum och sätta ut dem på andra sidan den av fransmännen med våld skapade nya gränsen, som skär mittigenom tyskt land.

Och allt detta måste de göra, inte under krigets andfåddhet och exaltation, icke med minnen från eller fruktan för skyttegravarna, icke med döden i hälarna utan i lugn och ro, i sakta mak utan mothugg. Strängt taget hotar dem endast en fara, den, som bleve aktuell först i det ögonblick, då de vägrade lyda order.

Vad tänka dessa gossar, när de tänka? Är det faktum, att detta sker på bochen, verkligen avgörande för att ställa det över alla regler för hederligt uppförande? Eller låta de sig nöja med förklaringen, att om bochen underkastade sig, så sluppe han undergå dessa vidrigheter, och att han uteslutande har sig själv att skylla. Tu l'as voulu.

Under krig är soldaten utsatt för två risker, den att lyda och den att icke lyda. Här, som sagt, har den franske soldaten bara att räkna med en, den att icke lyda. Det är för resten mera än en risk, det är den fullkomliga vissheten om en skoningslös bestraffning.

Vem törs begära av dessa pojkar, att de skola ha mod att ta detta lidande på sig?

Efter ett besök i Ruhrområdet, träffade jag en tysk politiker, en partiledare. Han hade anlagt en mycken osentimental och bister syn på världen, närmare bestämt på de länder, som för Tyskland

beteckna omvärlden. Endast den grövsta cynism, menade han, bestämde deras handlande. Han förnekade inflytelsen, ja tillvaron av varje moraliskt och känsloelement i det stora politiska skeendet. Det är underligt för resten med dessa kloka, desillusionerade politiker eller industrimän. De le åt pacifismen, men de ha alltid tid och tid i timmar att tala med en företrädare av denna föraktade åskådning. Därför har jag ofta så svårt att riktigt tro på deras misstro. Det finns ett kanske i deras hjärtan. Som nu till exempel denne politiker jag nyss nämnde. Han utdömde franska rasen med några få ord och det mycket älskade: fertig, ab, beledsagat av den tvära handrörelse, efterhärmande bilans fall, som man lär sig känna igen. Och därpå började han, med bevarande av sin skeptiska min, att likgiltigt och liksom i förbigående göra mig frågor om de franska trupperna. I början begrep jag inte vad han menade. Först så småningom gick det upp för mig, att denne bittre och beske herre i själva verket gått och hoppats på att den franska beväringen skulle revoltera mot det hantverk, som han kommenderats till.

Han hatade och föraktade djupt den franska rasen men trodde dess söner om en så medveten och upphöjd heroism, en sådan överblick, en så förädlad och förandligad fosterlandskärlek!

Det må ligga mycken sanning eller liten sanning i alla de historier som i Ruhrområdet berättas

om franska soldaternas motvilja mot att vara där och de svårigheter som befälet har med dem, faktum är ju i alla fall, att general Degoutte icke är strandsatt utan kan segla vidare.

Det är en smula för enkelt att sitta vid sitt skrivbord och uppmana ungdomen, såsom den, som har avgörandet i sin hand att lösa situationen genom att vägra sin medverkan till politikernas trätor. Vilka äro de ledande, vilka de ledda till slut, det är icke gott att säga.

Man får icke glömma vilka kval och svårigheter av rent moralisk art, som uppresa sig för värnpliktsvägraren, alldeles oavsett att han vedervågar sin levnadsbana eller kanske livet. Hans karrikatyr är desertören, den mest förlamande anklagelsen mot honom den, att han handlar av feghet, av livrädsla. Läget kan också på annat sätt vara förfärligt för honom. Han kan med sin övertygelse, med sitt beslut att icke döda ställas inför de svåraste konflikter, vara tvungen att skära igenom tungt vägande skäl, som han måste erkänna som mänskliga och moraliska. Det heter ju alltid: vill du då icke försvara din moder?

Men om någonsin en situation på den punkten om modern ägt lättfattlighet och klarhet, så är det den, som skapats genom den franska ockupationen av Tyskland. Antag, att en medlem av ockupationstrupperna vägrar lyda order. Han undandrar sig därmed ingen fara, bortfaller alltså anklagelsen för feghet. Han bereder heller icke

därmed väg för fienden in i sitt eget land, eftersom tyskarna icke kunna följa efter dit. Han sätter alltså icke på spel sitt hems trygghet, sin moders liv eller sin älskades ära.

Men det tillhör icke mig att utreda andras tillfällen att förvärva martyrglorian. De flesta av oss äro så litet skapade för att bära den.

I stället för att ge fransmän eller tyskar vinkar om hur de skola begagna sina stora ögonblick, låt oss trösta oss med att drömma en avveckling av den kris, som nu ligger som en mara över hela Europa och bestjäl oss på fredens alla välsignelser. Försöker man tänka sig fram till olika avvecklingar av förloppet eller leta sig till, vad som möjligen kan ligga bakom de för offentlighetens bedragande avsedda talen och intervjuerna, då är det ena alternativet bara värre än det andra.

Men när man drömmer är man suverän som när man diktar.

Rhen- och Ruhrområdet är ju nu behärskat av tanks, färdiga till aktion inom ett ögonblick. Hela krigsmaskineriet kan fås in under bilden av ett sådant grått vidunder, som kört in mellan två folk som ett yttersta argument från ena sidan i diskussionen om vem som skall bekosta återuppbyggandet.

Men jag tänker mig att krigets gudomlighet, när den körde upp i det stolta medvetandet om sin kraft och sin oemotståndlighet icke ett ögon-

blick tänkte på risken av att visa sig i fredstid. Förr ha ju folken aldrig fått se honom på nära håll, de ha aldrig vågat nalkas honom. De ha tillbett och offrat på avstånd, ty han har ju alltid spytt eld och död omkring sig.

Men nu ligger han där i vila, utsatt till beskådande och löper därmed samma risker som ett spöke mittpå ljusa dagen. Ty nu, när folken våga nalkas honom, upptäcka de att han blott är ett dött, ja ett värnlöst ting, och att det endast var de själva, som med sina hjärnor, sina armar och sitt blod gjorde honom levande.

Och då överge de honom, botade för alltid för sin vidskepelse, de lämna honom helt lugnt och stilla, vetande att han kan icke följa efter dem, icke sända kulor i deras rygg.

Och där han övergavs, blir han liggande. Snart börjar han rosta sönder, ömkligen bidar han sin fullständiga undergång, och till slut ser man honom knappt mera för den frodiga gröda, som växer manshög omkring honom.

UNGDOM

Vår värdinnas salong var icke stor, och flygeln upptog en betydande del därav. Snart voro alla sittplatser härinne upptagna, men ständigt ringde tamburklockan, och nya gäster anlände. Utom den vanliga kretsen, bestående av husets söner och deras vänner, måste värdinnan denna kväll bereda plats för dessa vänners vänner och åter deras vänner. Slutligen var all ungdom lägrad på golvet, delvis under flygeln.

Jag befann mig i en av de säkerligen ytterst få kretsar i Frankrike, där frågan om den unge mannens ställningstagande till den obligatoriska värnplikten upptog tankarna och oroade själarna. Nu hade Ruhraktionen, som nyss påbörjats, gjort den aktuell för flertalet av de närvarande unga männen, vilka nyligen avslutat sin militärtjänst. Det låg 1914 i luften dessa januaridagar. Jaurès' korta, andlösa artiklar i Humanité kunde så bra läsas omigen.

Dessa ungdomar beredde sig på att situationen kunde glida över i ett krigstillstånd, och att de när som helst skulle erhålla kallelse att hålla sig beredda.

Fotogenlampan på flygeln kastade ner ljuset över de unga ansiktena, som voro mycket allvar-

samma. Jag tror aldrig jag befunnit mig i en så lågmäld och fåmäld krets i Frankrike. Men genom denna fåmäldhet, ja genom tystnaden mellan orden framgick det snart, att flertalet av dessa ungdomar, som sutto där på golvet med händerna knäppta om knäna, kommit till den övertygelsen att endast en väg för dem var den riktiga, den att vägra göra krigstjänst. Så långt voro de klara, beslutet låg bakom dem, handlingen framför dem. Och den handlingen är i Frankrike ingen lek, den fordrar mera mod än att fatta resolutioner och skriva protestskrivelser. Och, som de också klargjorde för sig själva och oss andra, handlingen låg icke för dem i en obestämd framtid. Sedan beslutet engång var fattat, kunde de inte stå kvar i de militära klubbar och föreningar de tillhörde sedan krigs- och värnpliktstjänst. Att gå ur dem, skulle genast göra dem misstänkta. Och de visste alla, att regeringen icke är sentimental, då det gäller att kväva så farliga ansatser till opposition, ty dess makt vilar ju på lydnad.

Regeringar och dess verktyg handla i allmänhet blint och schematiskt utan urskiljning. Därför skulle dessa unga män bli behandlade precis som alla andra antimilitaristiska propagandister och fosterlandsförrädare. Detta alldeles oavsett att de icke voro propagandister och så långt icke farliga. Det viktiga för dem var icke att uppegga andra till motstånd, de skulle aldrig söka

luckra upp disciplinen för m. Maginot. Säkerligen skulle de alla underskrivit satsen att den, som offrar andra för en idé han offrar idén, men den, som offrar sig själv för en idé, han främjar den.

För dem gällde det ingenting annat än att orka ta yttersta konsekvensen av sin övertygelse och göra det personliga offret.

Men hur hade de kommit därhän?

Jag minns en av dem, som såg ut som ett fullkomligt barn, ett barn, som ännu icke hämtat sig från upptäckten att smärta gör så ont. Han hade redan hunnit med att vara vid fronten, tas tillfånga och sitta internerad i Tyskland. Och hans skäl för värnpliktsvägran var det, att han ville aldrig gå ut mot en nation, inom vilken rymdes en så snäll fångvaktare som den han haft. För de extra portioner soppa han fått måste han nu gå värnpliktsvägrarens väg.

Det var han. Men i allmänhet låg det väl icke så till för dessa unga män, att de vägrade göra krigstjänst av någon slags tyskvänlighet, ehuru det självfallet skulle bli den första och största anklagelsen mot dem.

En person, som fruktade husundersökning, kom en dag och gav mig till förvaring ett brev från en av dem, det enda av alla sina brev han icke nänts att förstöra. Det kan väl icke vara orätt att här ge ett par utdrag därur. Det ger inga hänvisningar varken fram till avsändaren eller

mottagaren, jag vet ej ens mera avsändarens namn. Det kunde ha varit skrivet av vem som helst av dem, som voro med den kvällen, ty det målar grundstämningen, som i denna krets låg bakom beslutet om värnpliktsvägran.

»Jag kommer icke», heter det i detta brev, »att göra min värnplikt. Det skulle vara att löpa faran av en evig fördömelse. Ordet övergår icke min tanke och min tanke icke mina möjligheter att med lugn och högtidligt allvar möta allt, som framtiden kan medföra.

Jag ser kärleken, Guds kärlek, upplysa djupen av alla mänskliga jag. Denna syn har för mig en sådan verklighet att vid sidan av denna kärlek är allting annat natt och intet.

Men värnpliktsvägran är endast första steget på en väg från vilken jag icke får vika, även om min yttre människa jämmerligen skulle förgås, och där jag icke ämnar låta hejda mig utan gå fram emot den underbara vision, som upplyser min själ.

Frukta icke Beribi, det är en korsväg, mindre fruktansvärd än den Kristus vandrade, och det är ett nödvändigt prov. Om kärleken vore fullkomlig på jorden, då skulle lidandet vara okänt, lidandet är alltså icke en förutsättning för kärleken. Men när människorna hopa samman lidanden genom att icke öva kärlek, då blir det nödvändigt att lida alla kval för kärlekens skull

och genom kärleken för att förverkliga den bland sina okunniga och av okunnighet elaka bröder.

Låtom oss därför mottaga lidandet som den heligaste av nådegåvor. Ju större det lidande vi genomgå, dess större kärleken, och ju större kärleken ju större den verkliga glädjen.

Varför klagar du, hör jag Gud fråga. Är då inte allt ganska gott? Du skall göra din plikt, ödmjukt, för min skull och för dina bröders, ty jag är i dem.»

Varje läsare av detta brev ser genast det kval, som ligger bakom den ungdomliga vältaligheten. Man ser den naturliga fasan för att offra sitt unga liv, som den religiösa extasen icke helt kan utsläcka. Den unge brevskrivarens tankegång och vändningar kunde varit använda under någon av de stora förföljelseperioderna mot eller av den kristna kyrkan.

Denna stämning fanns i afton i kretsen, ehuru den icke yttrade sig i så vältaliga ordalag. Det var heller ingenting av frälsningsarméns: »Den som tror på Gud räcker upp händerna!» Och så räcka alla upp händerna. Men jag minns två repliker:

— Vad ger ni oss i stället för fosterland och tron på vår soldatplikt?

— Kristus.

I kretsen var också en ung man, som icke kände någon mer än just den, som tagit honom med. Jag skulle aldrig kunna känna igen honom,

ty hans röst kom borta ur ett hörn, ur ett dunkel, man såg honom icke.

— Vad mig angår, sade han, så har jag länge gått med detta beslut. Jag ämnar vägra att göra krigstjänst. Men hittills har jag levat fullkomligt isolerad med mitt beslut. Jag har inte funnit en enda människa, som fattade ens början av mina skäl. Jag har aldrig kunnat förstå, varför jag var så annorlunda än alla andra. Jag har alltid tänkt, att när min prövostund kom, då skulle jag vara övergiven och föraktad av hela världen. Det är för mig en fullkomlig uppenbarelse att det finns andra, som tänker som jag. Nu har jag fått kamrater och hela bitterheten i mitt öde är borta. När jag försvinner, skall några fråga efter mitt öde. De skall tänka på mig med godhet, medan jag lider av lydnad för mitt samvete. Jag har här i kväll kommit att tänka på, att det kanske finns flera, som kämpar med samma svårighet men som ryggar tillbaka för det offer, som fordras, därför att de förlamas av känslan att vara ensam och övergiven.

Jag har nyss sagt, att detta var en fåmäld krets. Kvinnorna voro alla så tillbakadragna. Ingen av dem sökte med beröm uppmuntra dem, som beslutit sig, eller övervinna de tveksammas tvekan. Det de sade var blott detta: — Det är inte för oss, som icke behöver genomgå denna samvetsstrid eller löpa denna risk, att råda er till ett så allvarligt steg. Snarare ber vi

er betänka vidden av er handling. Men sätter ni den i verket, då kan ni vara vissa om, att vi av allt hjärta och av alla krafter kommer att stödja er och bli era anhörigas vänner.

Jag satt och vaktade husets fru, modern till ett par av de unga, som tillhörde kretsen. Hon sade alls ingenting. Men hennes ansikte bar hela tiden prägeln av en blid och orubblig beslutsamhet. Det var liksom så självfallet att hon var värnpliktsvägrares moder. Om här varit några strider, tänkte jag, så ligga de långt bakom henne.

Inför själva kvalfullheten i dessa unga mäns kamp, inför tyngden och aningarna, som lågo över kretsen, blev jag för första gången i mitt liv klar över vansinnet och skammen i den börda, som folken själva lagt över sig genom den obligatoriska värnplikten. Det är skada i sanning att förhållandena skola hindra Tyskland från att njuta av att ha sluppit den!

Det är väl så det går till, när tillvarons fenomen, teoretiskt bekanta, ett för ett bli levande för oss, så att vi, genom mycken undervisning och smärta under åren komma därhän att bit för bit samla hop en värld åt oss, som icke är sedd, icke lärd som läxa utan upplevd, erövrad så att säga, ur tanklöshetens och okunnighetens döda värld.

Fast värnplikten inte är äldre än den är som institution har den blivit liksom självfallen. Ja, sedan barndomen betraktade man den såsom en

högst förträfflig sak. Ens fader hissade flaggan på sitt hus vid varje förlängning av värnplikten, som riksdagen beslöt. Ens bröder knotade visserligen ganska mycket, men det var för tidsförlustens skull och besvärets skull, icke av andra orsaker.

Men då jag nu sitter här helt högtidlig till mods och lyssnar till de unga, då ser jag med en gång på ett helt annat sätt, med helt nya ögon på hela denna fråga. Jag ser det absurda i att alla unga män av vad åskådning de än må vara, vad läggning de än må äga, endast skola ha att välja mellan fängelse och utövandet av krigarens yrke. I ett land som Frankrike, där sådant slaveri existerar, är det ju nonsens att tala om mänskliga rättigheter.

Som kvinna måste man blygas över att kvinnor ta med en sådan ro en orätt, som icke rör dem personligen, över att vi icke genomskådat den och icke gjort slut på den.

Mrs Chapman Catt, ordföranden i Kvinnornas rösträttsallians, höll i höstas ett tal vid en sammankomst i tyska riksdagshuset, och de som voro närvarande ha berättat att hon var frikostig på allahanda stora löften åt Tyskland från kvinnorna. Hon är så van att lova, så det går av sig självt, hon kan inte låta bli. Man måste prisa henne lycklig, som ännu kan göra det av uppriktigt hjärta. Jag förstår henne icke. Jag förstår mycket bättre kvinnorna den kvällen, som

icke med ett ord antydde för de unga männen, att kvinnorna nog skulle se till att rädda dem ur denna konflikt, ta bort prövningen från deras nyss begynta levnadsväg. Jag förstår, att det enda de kunde lova var, att som enskilda tänka på dem, som voro i bojor, så som vore de själva i bojor.

JANUARI 1923

Den hjärtliga brytningen.

Den franska inmarschen i Ruhr och allt vad därav följde, kommer alltid att betraktas som det stora huvudskeendet i världen år 1923. Och liksom vi om stora, avgörande händelser från det förgångna gärna inbilla oss, att allt stod stilla och åsåg detta ske, det må ha varit Karthagos fall eller Napoleons, så komma framtida generationer, när vår flyttats över i historien, att föreställa sig att det på vår tid icke fanns tanke i Europa på annat än den spännande kampen mellan grannfolken.

Men många trådar spändes även då mellan andra fästen än utrikesministerier och krigsministerier, högkvarter och front.

Det är inte heller så, att huvudskeendet drar med sig alla andra skeenden i samma riktning. Var och en, som tänker efter, kan dra fram samtidiga händelseförlopp, som syfta åt helt annat håll, drivna av krafter, rakt motsatta dem, som ledde detta. Här är ett sådant, draget ur årets första månad, som man drar ut en tråd bland tusen ur en brokig väv.

När de delegerade vid Pariskonferensen uppfört sin lilla pjäs inför allt folket, pjäsen som

Parishumorn genast kallade Den hjärtliga brytningen, avrundades det hela med ett trist te hos Millerand, därpå tog Bonar Law farväl och for sin väg från en situation, som han inte kunde behärska. Inte underligt att han måste bli bet. Poincaré var så klar över vad han ville och så rädd att trassla till linjerna, att han inte ens ville ta upp det engelska förslaget till reparationsfrågans lösning som underhandlingsbas. Det tyska ska vi inte tala om, det lämnades inte ens fram. Efter att Bonar Laws förslag blivit förkastat första dagen, tog han det tillbaka och gjorde några ändringar däri. Då han lämnade det till Poincaré nästa dag, bläddrade denne stående igenom det, hette det i pressen. Han vågade inte sätta sig ner och läsa igenom det ordentligt, för då skulle det ha sett ut, som om han ville ta upp det till behandling!

England hade dragit sig ur spelet. Frankrike var ansikte mot ansikte med Tyskland.

Nu kommer vi, sade det till Tyskland. Men i Tyskland hette det, man och man emellan: Ich hab das Gefühl, sie kommen nicht.

Och de kommo likaväl.

Några dar senare kom en annan engelsman i stället för Bonar Law i en annan mission, kom oanmäld och okänd. Inga officiella personer, inga journalister och fotografer på perrongen. Men det var ju också helt naturligt ty han hade kommit för att söka det okända Frankrike, för

att söka människor av sin egen tro, människor som voro villiga att lyssna till ungefär samma förkunnelse, som den som engång fördes av hantverkare, judar och frigivna in till världens huvudstad, Rom.

På förslaget: följ med och se vad som händer, svarade jag förstås gärna ja. Och så blev jag i tillfälle att se fransk och engelsk mentalitet i belysning av det mänskliga samvetets uråldriga men aldrig föråldrade problem.

Det var visserligen en underlig tid att komma och föra talan för kärleken och förkunna den som den enda världsövervinnande makten. Många tyckte det lät så tokigt, så de måste lyssna bara för det. Ty det var ju sant, att aldrig hade det underhandlats mellan folk och klasser med mindre kärlek, med mera misstro och överallt: i Angora, i Lausanne, i Paris låg våld och lurade bakom orden. I Ruhr hade det skjutit ordet åt sidan och trätt fram självt utan vidare.

Inte heller var det särskilt lätt eller tacknämligt att komma från England till Frankrike och förkunna eviga sanningar. Jag minns, att efter ett möte vi haft, sade ordföranden något som gick ut på, att man kan väl förkunna kärlek, när man bor på en ö, det vill säga, när man icke har landgräns med Tyskland. Det var ungefär den salongsmässiga pacifismens ståndpunkt.

Och överhuvudtaget, vare sig man kom från ö eller fastland, vilken svårighet att ta eviga san-

ningar i sin mun. Det krävdes minsann ett oerhört moraliskt mod till det, efter allt vad som hänt dessa sanningar under världskriget. Det fanns icke en dygd, som icke av den anglosaxiska världen tagits i beslag och ringförlovats med kriget. Fransmännen hindrade det icke, lade väl in sin egen mening däri och gjorde med avseende på krigsmålen sina egna tysta förbehåll.

Efter all översvinnlighet under kriget kom bakslaget. Cynismen blev modern.

Bakom cynismen dolde människorna sin oerhörde besvikelse, sin trötthet. Allt detta stod emellan människornas hjärtan och kärlekens budskap.

Men man kan också vända på förhållandet. Man kan säga, att aldrig hade det varit lättare att bevisa att Europa är inne på den väg, som leder till fördärvet, och att en värld där alla hata och misstro varandra inbördes, måste förgås. Det har ju gått röta i det sår, som brändes i den europeiska folksjälen under kriget. Fullfölja vi i tanke och handling den inriktning, som vi fingo under kriget, då komma vi ofelbart att sönderslita oss själva och lägga vår vackra, underbara världsdel öde för främmande raser att ärva.

Så stiger då en fråga, medveten eller omedveten ur tiden: var finns den läkedom, som kan hejda rötan, häva infektionen och läka såret i den europeiska folksjälen?

Många tro sig ha funnit svar på frågan. Går

man nerför en gata i en tysk stad till exempel, så skall man finna på varje annonspelare en ny föredragshållare, som vill visa en ny väg. Engelsmannen hade inte funnit på något nytt svar. Han ville endast erinra om ett, som var mycket gammalt.

Studiecirkeln.

Det var en solig men bistert kall söndagsmorgon. I ett litet dragigt och oeldat rum med stengolv var församlat ett sällskap, bestående av engelsmannen (som de artiga fransmännen brukade till vår glädje kalla sir Arthur), hans skandinaviska och franska vänner samt värdarna på stället, tre franska arbetare, ledare av en studiecirkel.

Dessa arbetare hade slutit sig tillsammans för att erövra bildning på egen hand. De hade en stark känsla av, att som det nu var, så fattades dem något mycket väsentligt. Hur skall den okunnige arbetaren klara sig i livets svårigheter, sade de. Han har ingen möjlighet att orientera sig och bilda sig ett självständigt omdöme. Han har ingen överblick. När ödets slag drabbar honom, då har han ingen filosofi att falla tillbaka på.

Allt detta berättade de först som bakgrund för sin bokhylla och sin verksamhet. Engelsmannen satt stilla, följande endast delvis och med möda deras utläggning. Men han förstod huvudsaken: tomrummet, som skulle fyllas av kunskapen, bristen, som skulle avhjälpas av böckerna. Så

berättade de vad som bar syn för sägen, att den lilla studiecirkeln var mycket fattig. Den var fattig därför, att den ville vara självständig. Borgerliga föreläsare och lärda, som sänka sig ner till arbetarna för att få ett mandat till tack, dem hade de haft nog av och undveko. De misstrodde all föreläsningsverksamhet, som var understödd av arbetsgivarna. Det var ingen konst att få pengar och lokal och böcker, om de ville vara snälla och lydiga, och lyssna till vad som bjöds dem i stället för att välja själva. Men de fruktade all borgerligt tillredd kunskap. Den liksom skolundervisningen med sin nationalistiska inriktning var förfalskad och förfalskad i ett bestämt syfte, trodde de.

Därför hade de tagit sig för det mödosamma arbetet att söka kunskapen direkt gemensamt ur källorna, de stora författarnas verk. Närmare den ursprungliga sanningen kunde de inte komma. Att de inte skurit av varje förbindelse med de borgerliga ville de betona. Det var dem till exempel ett nöje att se oss denna söndagsmorgon ibland sig. Men sin studiecirkel ville de själva leda även med risk att göra omvägar och misstag.

De två raserna, som här mötts till debatt över kärnproblemen i livet, hade verkligt värdiga företrädare i den franske verkstadsarbetaren och den anglosaxiske teologen. De voro båda mycket färdiga, utpräglade, omisskännliga till sitt väsen och sina åsikter.

Det var erfarenheterna som värnpliktsvägrare och pacifist i England, som för engelsmannen varit erfarenhetsprovet, mandomsprovet, förutsättningen för att han var här bland dessa män i dag. Motståndet hade stadfäst och utmejslat hans livsåskådning. Gemenskapen med dem, som bekänt och lidit för samma tro hade givit honom erfarenhetens motsatta halva: lyckan av samarbete, samlidande och av inbördes hjälp. Därför gjorde det honom ingenting, att alla ord han använde blivit så förbrukade och missbrukade förut, ty han förde handlingens guldvärde med sig. Även den mest skeptiske låter övertyga sig av handling, menade han. Ofta brukade fransmännen söka sätta krokben för honom, men han var aldrig att bringa ur jämvikten med några medel. Om det var sant att Frankrike köpt sig fria händer i Tyskland genom eftergifter åt det engelska vinstbegäret i Mesopotamien eller (vilket uteslöt detta antagande), om det var sant, att England var maktlöst mot Frankrike, h a n behövde inte ta åt sig ansvaret för Englands politik, eftersom han hela tiden under kriget stått i opposition till densamma.

För fransmännen var denne man en svår nöt att knäcka, och jag tror aldrig de riktigt förstodo honom. Men de fingo alltid respekt för honom till slut, trots hans ungdom, och den hänsyn de visade honom var icke bara artighet,

Studiecirkelns ledare var en man, som man kunde beteckna som en verkligt lyckad gjutning av den mänskliga arten. Hans ansikte av den ädlaste latinska typ var lysande blekt inom det kolsvarta helskägget. Han var en fulländad produkt av gammal ädel, ärvd kultur i sitt älskvärda väsen, sitt klara och samtidigt vältaliga sätt att uttrycka sig, sitt oantastligt hövliga sätt att lyssna, sitt ärliga sätt att ta upp och behandla argument. Men man måste frukta att denne man, som tillbringar sin lediga tid i detta iskalla lilla rum, frätes upp av tuberkulos. Och som hans eget liv, så syntes också hans tanke avskuren från framtiden. Det var en fruktansvärt besviken man, så kan man nästan bäst karaktärisera honom. Icke mindre hängiven sina kamrater fördenskull, icke mindre passionerad att tjäna dem, men en man som liksom löpt igenom alla möjligheter och svikits på alla punkter och nu icke ser någon väg ut i framtiden.

På ingen kunde väl passa in bättre dessa rader av Jules Romains:

> Nous avons cru en trop de choses,
> nous les hommes de peu de foi,
> nous avons esperé trop loin,
> nous les hommes de peu d'espoir.

För en kommunist var också situationen just i detta ögonblick ganska förödmjukande. Aktionen mot Ruhrockupationen bliven till ett fiasko. Den

bevekande uppmaningen till socialisterna av alla riktningar att enas inför situationen var avvisad. Utsikterna att kunna genomdriva generalstrejken den 31 januari voro små.

De franska kommunisterna måste känna sig ensamma, avskurna från sina meningsfränder i andra länder, ensamma i sin svaghet inför en stark regering.

Det var nästan självfallet att så som situationen var, mannen skulle säga det han sade. Han gjorde en gest som omfattade hans två stöddiga och tydligtvis både intelligenta och erfarna kamrater:

— Ja, här ser ni, sade han, män som varit pacifister. Vi agiterade alla mot kriget medan vi var i fält och vi skulle kunna tala om hur man behandlade oss därför.

— Ja, sade en av kamraterna, de skickade ut oss på de poster, där de med säkerhet kunde förmoda att tysken skulle bespara dem besväret att arkebusera oss.

— Vi trodde, fortfor mannen, på möjligheten att med fredliga medel omdana samhället, samma tro, som jag förstår, att ni, mina herrar och damer, ännu hyser. Men vi har blivit grundligt omvända.

Det givs icke fred, det givs ingen lagbunden, långsam utveckling. Människorna kan inte uppbära den, de är för onda. Därför måste krig komma och revolutioner komma, det är lika nöd-

vändigt och lika oundvikligt som de stora ovädren i naturen.

Vår franska ciceron, som förmedlat bekantskapen med dessa män, invände tillrättavisande, att det var farligt att predika våldets mystik för massorna.

Han såg på henne med sitt oändligt besvikna leende: — Ack, vi predikar inte våldet. Det är inte jag, som sitter här, och inte mina vänner eller våra meningsfränder, som frambesvärjer revolutionen. Vi kommer heller inte att ta del i dess grymheter. Men vi kan inte hindra den att komma, och när engång massornas raseri bryter lös, då är vi maktlösa att stävja det. Må borgarklassen, sade han med hela styrkan av sin indignation, må borgarklassen söka felet hos sig själv. Det är för sent nu att tala om den fredliga utvecklingen. Bourgeoisien har inte förstått att gå den enda väg, som hade kunnat avvärja katastrofen. Den har valt att snärja oss i ekonomiska bojor. Den har valt fruktans och våldets väg mot oss. För närvarande är vi fullkomligt i arbetsgivarnas händer, och de använder sig fritt av de statliga maktmedlen mot oss.

En svensk blir ovillkorligen slagen av att ständigt höra hur kuschad den franske arbetaren för ögonblicket känner sig, misstänksam mot sina egna ledare, vilket är det bittraste av allt, splittrad i många fraktioner. Rädsla och vanmaktkänsla föda naturligtvis revolutionsdrömmar. Mer än en

gång hade jag en egendomlig förnimmelse av att vara förflyttad långt tillbaka i tiden. Detta kyffe var ett litet kyffe i 1700-talets Paris och dessa män blivande revolutionsledare.

Fransmannen talade länge, engelsmannen lyssnade. Nu väntade alla på att han skulle svara och dra fram sina argument mot detta resignerade eller trotsiga accepterande av våldets och revolutionernas oundviklighet.

Han hämtade sina erfarenheter, sina slutsatser från samma tidsperiod, samma krig. Men de upphävde fullkomligt den andres.

Hans motfråga var denna: — Kan ni påvisa, att våld någonsin tjänat till någonting? Han hade sitt sätt att läsa världshistoria, som var ganska olikt de flesta andra människors och skulle shockera flertalet historiker. Hur kan ni säga, frågade han, att våld är den enda framkomliga vägen, då ni inte försökt någon annan? Var och en, som använt kärlekens vapen, skall finna att det besitter en hemlighetsfull, oemotståndlig styrka. Åter och åter har man anledning att häpna över dess förunderliga makt.

Han berättade historien om kväkarkolonien i Pennsylvania. Av alla engelska kolonier var det den enda, som indianerna icke överföllo och brände eller rövade. Kväkarna voro trygga mitt bland vildarna, emedan de voro obeväpnade, de sovo för olåsta dörrar utan fruktan, medan de andra byggde palissader och höllo vakt

dag och natt, väpnade till tänderna. De röda visste att de hade vänner i dessa kväkare och gjorde dem intet ont. Han påminde om hur trygg Livingstone färdades obeväpnad i Afrika, älskad av alla, medan Stanley, som använde de vanliga metoderna mot de svarta, tecknade sin väg med strider, förbannelser och blodsutgjutelse.

— Det är möjligt, sade då fransmannen, att vilda folkslag är känsliga för förtroende och godhet. Men bland oss moderna människor är förhållandena alldeles motsatta. Tala om kärlek och förtroende! Varken i förhållandet mellan klasser eller folk, kommer vi åt varandra som individer. Jag brukar föra kamraternas talan hos vår arbetsgivare. Han är en välvillig och hygglig karl, men han måste många gånger vidta åtgärder mot oss som han själv inte gillar. Och han brukar säga till mig: »Lerou, ni som är en förståndig karl, ser ni inte, att denna er fordran är orimlig?» Vi hade engång beslutat att en av kamraterna, som inte ville betala till en insamling för strejkande kamrater vid en annan fabrik skulle avskedas. Jag svarade honom: »Monsieur le patron, det gör detsamma om jag är en medgörlig karl eller inte. Jag står här som representant för en kår, som är fientlig mot er och har motsatta intressen. Och inte heller kommer medlemmarna inom de olika folken inom räckhåll för varandra som individer. Vi står emot var-

andra som fiender på våra regeringars befallning. Vad hjälper det då att individen är genomträngd av god vilja, ja av kärlek? Det är fullkomligt betydelselöst, det spelar ingen roll. Han kan offra sig? Ja för all del, men vad tjänar det till? Under tiden är det de, som ha våldsmedlen i sin hand, som kallt och lugnt avgör de stora händelserna och massornas öden.

Det visar sig denna dag som sedan vid så många liknande diskussioner, att det är i uppfattningen av den individuella handlingens betydelse, som vad jag schematiskt kallar den franska och den engelska uppfattningen gå absolut isär.

Fransmannens första fråga inför en handling var alltid: men vad skulle jag vinna därmed för den sak jag vill främja? Vad ger den för resultat ur politisk propagandasynpunkt? Hur påverkar den situationen?

— Mästare, skulle denne fransman ha sagt till Kristus, låt icke korsfästa dig. Morgontidningarna kommer icke att meddela någonting därom, på sin höjd en liten dementi. Ur propagandasynpunkt är denna enstaka korsfästelse alldeles betydelselös. Du kan därmed icke beveka Poincaré att dra tillbaka sina trupper ur Ruhr.

På denna punkt gingo de två männens uppfattningar alldeles om varandra: — Varför utför man en handling? Är det uteslutande för att vinna ett bestämt syfte?

— Ja, naturligtvis, sade fransmannen, men är

väl på den punkten icke helt följdriktig, när det gäller honom själv. Och därför, när jag inser det individuella offrets betydelselöshet, vill jag varken göra det själv eller uppmana andra till det.

Engelsmannen, lyssnande till fransmannen, vilket i detta sammanhang vill säga detsamma som den kristne till den icke kristne, svarar: — Det som föregår och avgör min handling är icke frågan vad jag kan uträtta genast på ögonblicket därmed. Av kärlek till Kristus och på grund av Hans kärlek till mig, måste jag i mitt förhållande till mina medmänniskor alltid och allenast använda kärlekens vapen. Sen må jag på denna min väg möta vad som helst, ja man må dra vilka fördelar som helst av min vapenlöshet. Jag bryr mig inte om att ängsligt spörja efter eller hopsamla och mäta och väga konsekvenserna, om de lönar mödan. Men jag vet, att de är ofrånkomliga. Jag vet, att kärlek aldrig är förgäves. Och jag vet, att intet lidande för kärlekens skull är bortkastat, fast jag inte kan säga hur vinsten skall komma. Det är visst inte sant, att d e har dött eller lider fängelse förgäves, som under kriget på alla fronter vägrade att bära vapen. Och om det i dag funnes i Frankrike män, som hade mod att stå upp för sin övertygelse mot den härskande opinionen, mot regering och stat, då skulle inte heller deras handling vara förgäves.

Åter samma besvikna skeptiska leende på frans-

mannens ansikte. Han vet bäst, menar han, hur varje protest mot den nuvarande politiken skulle hastigt munkavlas, hur tystnaden skulle sluta sig kring fängelsecellen, där den djärve blivit insatt. Och så skulle de, som äga maktmedlen i sin hand, gå ostörda fram ända till den dag, då oppositionen bleve nog stark att med oemotståndligt raseri vrida maktmedlen ur deras händer och själv begagna dem.

Det föreföll den, som lyssnade, som om de två männen diskuterade detta problem om det individuella offrets betydelse ungefär som två skulle diskutera betydelsen av en mening, varav den ene endast kände eller erkände första hälften, den andre däremot en fullkomnande avslutning. Den förste säger: Jag ogillar er sats. Den andre: Ja, men varför? Därför att ni endast känner första delen. Läs andra hälften också. Den förste: Jag ser ingen fortsättning. Här står bara att jag måste offra mitt liv. Den andre: Läs vidare: emedan jag då skall vinna det.

Fransmannen har bråttom. Hellre än höra om kväkarnas moraliska seger över indianerna i Nordamerika, vill han veta nu genast, hur engelsmannen menar, att man skall komma åt den nuvarande situationen och avvända de nu direkt hotande farorna. Den, som återger detta samtal, kan själv fullkomligt fatta och känna med i denna upprördhet, denna andfåddhet och hets.

Av detta finns icke spår hos engelsmannen.

Han har icke så bråttom, han söker icke springa om Gud. Under Guds hand och öga utspela sig nuets världshistoriska händelser alldeles som de alltid gjort och slippa icke undan de gudomliga lagarnas konsekvenser. Så länge människorna tro på våldets makt och möjligheter, så länge de hata och hämnas och hata hämnaren och svära honom hämnd, så länge måste de leva i lidande och förvirring. Vägen för den enskilde ut ur förvirringen står alltid öppen då han för sin del väljer kärleken och avsvärjer våldet. Samma väg är öppen för folken, men de ha inte upptäckt den. Intill dess må den enskilde, mycket lugn, mycket trygg, gå den väg han beslutat gå fram till slutet. Han skall på den vägen uppleva många underbara ting, inträngа i många hemligheter. Men han skall möjligen också bli korsfäst. Vägen är icke skyddad för alla faror. Men det ändrar ingenting.

Det blev ett långt samtal, och det spårade kanske ur, eller vek av en smula, då fransmannen valde den taktiken att påpeka, hur engelska imperiet ofta mycket osentimentalt slagit ner upproriska strävanden. Och engelsmannen försökte visa att engelska imperiet alltid haft det besvärligast och varit strängt taget maktlöst mot fredliga rörelser, fredliga till en början och så långt oåtkomliga som både Sinn Feinrörelsen och Ghandis nationalistiska rörelser voro. Det var i båda fallen, menade han, männen, som hade för bråttom

och började använda våld, som fördärvade saken för sig själva och de andra.

Nu retirerade fransmannen en smula, jag tror också han var trött, han hostade så ofta. — Egentligen, sade han, skulle ni inte komma till oss och bekämpa våldet. Vi är inte de farligaste, även om ni kan få höra våldsamma uttryck och hotelser från våra kretsar. De verkliga våldsverkarna, det är de, som predika den lagbundna utvecklingen och för talet om kärlek på sina läppar, medan de samtidigt kallt och beräknande använda våld mot oss.

Till exempel: Om jag vill sätta upp en krog, en bordell eller en bio, då kan jag få övernog av lokaler i hela Paris. Det är de maktägande inte rädda för, tvärtom. Men för vårt studiearbete finns inte för rimligt pris en enda anständig lokal att hyra, så stor är sammanhållningen mellan kapitalisterna. Vad kallar ni det? Är det inte våld?

Samtalet slutade egentligen med att fransmannen uppgav att fullfölja sin linje, men då voro vi alla stelfrusna. Jag tror han uppgav det, inte därför att han blivit överbevisad av argument, men emedan han kände vid jämförelsen med den andres tillförsikt och kraft, att den ensamme idealisten är förlorad utan den trygghet som strömmar ur övertygelsen att ha universum bakom sig och följa riktningen av dess eviga lagar.

Utan denna tro förbrännes han och brytes, så-

som han själv snart skulle vara bruten och förbränd.

— Ja, sade han avslutande, det kanske är Frankrikes olycka och den franska arbetarklassens att vi saknar trons styrka. Även vi arbetare är smittade av den borgerliga skeptisismen.

Och så slutade denna allvarsamma förmiddag med ett litet leende. Ett leende över att skeptisismen var borgerlig såsom allt annat ont i världen. Men såtillvida som Voltaire förstås var en borgerlig bracka och kapitalist, så var ju anklagelsen också oemotsäglig.

Om hjärtat och de tusen farorna.

Ett samtal på terassen vid Sacré-Coeur.

Nu har jag tegat och lyssnat så länge medan ni talat, nu vill jag berätta historier om hjärtats frestelser, och om alla faror som möter det på kärlekens väg genom livet. Jag ger er historia för historia, det får ni finna er i.

Vet ni till vilket ruinland ni kom, när ni kom hit? Jag förstod det alls icke, därför att gatorna voro så livliga, staden så skön, butikerna så brokiga. Se nu denna oändliga stad, ur vars gator stiger bullret, ur vars skorstenar röken mot himlen. Vem kan se, att den är en ödelagd provins där kriget gått fram, ett slagfält med sönderskjutna människoliv? Man går omkring och vet inte på vilka minnen och minor man trampar. Emedan man saknar fantasi, så är det nödvändigt, att man med lekamliga ögon får se den påtagliga krigsskådeplatsen och lägga händerna i hålen efter granaterna, för att man äntligen skall förstå vad det är, som har hänt.

Jag har sett ihjälrökta, förgiftade skogar, vilkas träd aldrig skola grönska eller blomma, jag har farit mellan törnehäckar av hopsamlad taggtråd längs vägarna, intill gränsen av den röda zonen,

som är koppärrig av granathål och som ännu gömmer oexploderade minor och projektiler. Jag har också sett fält, som bragts under odling igen, där kalkstrimmornas vita ärr, skimrande genom grönskan, visa var skyttegravlinjerna gått. Jag har sett de nya husen bland ruinerna, oftast fattigare och fulare än de gamla, jag har sett det nya livets svaga, ansträngda pulsslag. Efter detta förstår jag äntligen, vad det är jag rör mig ibland, förstår de oändliga ansträngningarna att komma över det som varit, rensa bort ruiner och oexploderade granater, skotta igen gravar, bygga nytt. Kom ihåg, att det är till dessa ansträngda hjärtan ni talar om kärlek.

Kan ni, som i kärleken finner en så enkel lösning på livets förvirrade problem, säga mig, hur den, som lidit, skall befrias från det yttermera lidandet att hata? Kan ni förklara för mig hur man bryter hatets förtrollning och förbannelse? Är det inte ohyggligt att fransmännen, som så avskytt och utropat tyskarnas framfart, nu skola tvingas in i Tyskland med fickorna fulla av tyska proklamationer från ockupationen av Nordfrankrike? Det blir väl inte mindre ohyggligt därför, att de inte ha en aning om att de äro besatta av tyskarna, som de förakta som ett mjukt folk, vilket kan formas till vilket som helst beläte under en härskares hårda fingrar.

Var finns det en väg ut ur förtrollningen för dessa båda folk?

Ja, att förlåta, men att förlåta det är ingen viljeakt, det är en gåva.

Nu skall jag berätta er en historia, som hände för några år sen, mittunder kriget. Medan ni talade i dag kom jag tillbaka till den.

På de tysta invändningarnas bro?

Ja, men jag anser att ni bör följa mig ut på den och lyssna till

HISTORIEN OM DET KRÄNKTA HJÄRTAT.

I en skolsal, som var nödtorftigt omgjord till sjukrum, lågo några stycken sårade officerare. De hade kommit rätt så vanvårdade från etappsjukhusen efter en offensiv, som ansträngt sanitetsväsendet över hövan. De hade ofta plågor, de voro nervösa och retliga. Å detta provisoriska sjukhus arbetade en gymnast, som kommit från ett av de neutrala länderna. Hon var mycket skicklig i sitt yrke, och hennes händer voro starka och förfarna i sitt verk.

Men hon hade ett fel. För var gång hon kom in i sjuksalen för att behandla de sårade, läxade hon samtidigt upp dem för de orättfärdigheter och grymheter som deras land och deras lands allierade begingo. Och så voro de varje gång skuld till kriget, där fanns icke tvekan eller skugga eller förmildrande omständigheter. Dessa män uthärdade icke att höra denna neutrala och oväldiga uppfattning om sitt land. Det var som

att höra den älskade förtalas, att höra sin mor nämnas med öknamn. De sade emot, de hetsade upp sig, de skreko över varandra och blevo antagligen också ohövliga. Sedan gymnasten gått, hade de högre feber, men kunde inte låta bli att ligga och älta om sina argument och finna ut nya mot henne. Det dröjde länge, innan den upphetsade stämningen lade sig i sjukrummet. Efter ett särskilt otrevligt gräl, avläto de en skrivelse till henne och anhöllo, att hon icke ville komma vidare.

Men snart ångrade de sig. När hon nu inte längre kom, märkte de, hur välgörande den skickliga behandlingen varit för deras styvnande leder och förlamade lemmar. De beslöto, att ta hennes åsikter med ro, vad var det för dumheter att så hetsa upp sig över en främmande dam?

Så skickade de en förliknings- och böneman till henne och utvalde just den, som å deras vägnar skrivit det brev de nu ångrade. Som denne officer var lam, lät han bära sig på bår av två sjukbärare till den sjuksal, där gymnasten för tillfället arbetade.

När männen kommo in med båren, befann sig gymnasten uppe på katedern med något fall under behandling. Runtomkring lågo de andra sjuka. Bärarna satte från sig båren och gingo sin väg.

— Fräulein, gnädiges Fräulein! Den sjuke talade nere från båren upp mot katedern. Hon fortsatte med sitt arbete och lät icke med en min

förstå, att hon sett eller hört honom. Men han utförde i alla fall sitt uppdrag. Å egna och kamraternas vägnar anhöll han om ursäkt för brevet, tog tillbaka och anhöll, att hon åter ville komma och behandla dem. Därpå avvaktade han under tystnad svaret. Hela salen var i spänd väntan. Men hon flyttade sig bara med en liten rörelse så, att hon kom att vända honom helt ryggen och fortsatte att massera.

Den avvisade beskrev detta ögonblick som något alldeles förfärligt. Det värsta syntes honom vara, att han låg där på sin bår, oförmögen att lämna rummet. Under hela sjuksalens ögon måste han maktlös och orörlig lida den tillbakavisades blygsel. Han kände det icke som vore skammen hennes, han kände den som sin.

Så småningom har denna historia för mig förlorat sina personliga särdrag. Den har blivit ett försinnligande av det svåraste prov, som hjärtat har att genomgå om det vill försöka att hålla sig på kärlekens väg.

Jag ser inte längre den lame officeren vid en högmodig kvinnas fötter. Det är det kränkta hjärtat, som ligger där på båren, blottat i all sin blyghet, förfärat, som vore det ertappat mitt i en skamlöshet, vilket ju alls icke är fallet. Det är dess svåraste stund, dess hårdaste anfäktelse. Förut ångrade det, att det begått ett fel, nu ångrar det bara, att det bekände detta fel.

Förut ångrade det en kärlekslöshet, nu blygs det över sin tillbakavisade kärlek.

Många kränkta hjärtan frukta från den stunden intet så mycket som att på nytt komma i samma situation. De göra sig hårda och strida mot lusten att ge och begära kärlek eller erkänna ett fel, som om detta vore en frestelse. Den, som letar i trotsiga hjärtans förflutna, finner ofta den stund, då det låg på en bår och bad om förlåtelse under andra hjärtans löje.

Dess skönare är det att träffa hjärtan, som icke låta sig kränkas. Hjärtan som förlåta, att de icke fått förlåtelse.

Men det är ett hårt prov.

Ja, det är ett hårt prov, men ett som det älskande hjärtat måste kunna bestå.

Har ni ännu fler historier om hjärtats svårigheter?

Ja, när jag tänker på hjärtats prov, så står det för mig i så många varianter, att jag visst inte kan uppräkna dem alla eller hälften. Det givs så många löjliga och förrädiska små prov. Det finns andra, som äro långsamma och segpinande. Andra som är plötsliga och förfärliga, där den akuta krisen är kort, men där sviterna, ifall man nu lever över det akuta stadiet, dra ut i det oändliga och aldrig vilja försvinna.

Ni hörde väl under kriget historien om de

tjeckiska regementenas övergång till ryska armén? Kanske är jag orättvis, eftersom jag känner historien blott endels och vet så litet egentligen om förhistorien. I alla fall så förefaller det mig, som om de tjeckiska regementenas övergång till ryska armén mittunder brinnande krig var ett av dessa förräderier, som nästan döda den, mot vilken de begås. Tjeckerna hade dock kämpat samman med österrikarna i samma skyttegravar, på samma front, delat samma öden, låt vara av nödtvång och icke emedan de kände sig ha gemensam sak. Och så vid ett lämpligt tillfälle gå de bara stilla över till fienden, och en morgon finna österrikarna vapenbrödernas vapen vända emot sig. Man har sagt, att den moraliska verkan av detta var långt större och förfärligare än den rent militära betydelsen av att förlora så och så många regementen. Det måste också vara förkrossande att veta sig hatad med ett hat, som övervinner alla betänkligheter mot, ja till och med förgyller en sådan gärning.

Många av hjärtats prov gå in under denna kategori. Även dem måste den riskera att möta, som vill bevara kärleken till det sista. Han måste kunna uthärda att svikas även av vapenbröder och få tjeckiska kulor i bröstet.

Jag har aldrig sagt att det är en enkel sak. Det är inte meningen att den skall vara enkel, låt oss vara tacksamma att den inte är det. Det kan

väl vara någon idé att leva i en värld, där det finns något så svårt som att förlåta.

Ack, så ni talar. Det är inte bara det, att livet söker besmitta och förgifta hjärtat och riva ut dess goda föresatser. Hjärtat har så många besynnerligheter inom sig självt, avgrunder, nycker, förvandlingar. Känner ni hjärtat, som icke längre vill vänta, hjärtat, som förlorat sin tro? Hjärtat, som lockar till missbruk? Känner ni det avundsjuka hjärtat?

Jag skall berätta er

HISTORIEN OM DET AVUNDSJUKA HJÄRTAT.

Tänkande över dessa ting, gick jag engång över en hed hemma i mitt fädernesland. Borta vid horisonten lyste en vit byggnad, det var en kyrka. Och då erinrade jag mig åter historien om det avundsjuka hjärtat, som jag hört berättas för många år sedan av en, som var väl hemma i bygdens krönika.

En klockgjutare fick beställning på att gjuta nya klockor till kyrkan, och han överlämnade uppdraget till sin äldste gesäll. De gjötos, de hängdes upp och skulle provas. Mästaren gick en söndagsmorgon till kyrkan och tog vägen över denna hed. Han tog märke på en stor sten, som ännu ligger på heden. Han visste, att om gesällen lyckats med gjutningen, så skulle han höra kloc-

korna, när han kom fram till den stenen. Men långt innan han nått dit, träffades hans öra av klockornas ljud. Han stannade som för en stöt. Nu visste han, att hans gesäll förstod att gjuta klockor av långt större sångvidd än några han själv någonsin gjutit. Han förstod, att nu var det slut med hans rykte som den bäste klockgjutaren i Skåne. Nu var han för alltid satt i skuggan av sin gesäll. Hans hjärta intogs av raseri och avundsjuka. Han gömde sig i ljungen, och när gesällen kom förbi och stannade på samma plats, där mästaren stannat, för att lyssna till sina egna klockors klang, förr denne över honom bakifrån och slog ihjäl honom.

Även detta måste hjärtat tåla: att bli överfallet bakifrån för den vackra klangens skull i sina klockor.

Ni förstår att det svåraste för ett hjärta är icke att bli fråntaget någonting: ett regemente, ett barn, ett Elsass-Lothringen, en maka, en ryktbarhet. Det värsta är det som hjärtat får i stället, i utbyte: hatet, bitterheten, som slår rot och suger kraften ur hjärtat.

Men vad tror ni egentligen? Tror ni att ni berättar mig idel nyheter?

Det vet jag inte. Jag berättar inte för att undervisa. Jag berättar det bara för att ni skall få desto mera upphöja kärleken sedan.

Det var engång två vänner. Den ene var sjuk till kropp och själ och utan motståndskraft.

Den andre såg hur den ena människan efter den andra drog fördel av och missbrukade vännens svaghet. Då han såg det hatade han dem, som gjorde det. Han hatade dem och tuktade dem i dens ställe, som icke ville och icke orkade. Han bjöd inte till att rensa ut detta hat ur sitt hjärta, tvärtom han ansade och vårdade det och gömmer det ännu, långt efter det vännen är död och borta. Får inte hjärtat hellar hata de värnlösas förföljare för de värnlösas räkning?

Hade den svage någon nytta av den starkes hat? Tycker ni att hatet mellan länderna och hatet mellan människorna någonsin tjänat till annat än förödelse? Hatets verkningar känna vi väl, men känna vi ännu kärlekens? Vi ha ju inte prövat dem.

Det är övermänskligt att begära kärlek av människorna i denna värld.

Ja, visst är det övermänskligt. Inte menar jag att hjärtat kan rädda sig själv ur de tusen farorna. Här måste mysteriet komma in. Liksom hjärtat behöver förlåtelsens sakrament behöver det också förlåtandets.

Kristus och fäderneslandet.

— Jag skall be att få uppläsa de program, som kommer att de närmaste gångerna sysselsätta vår klubb: Onsdagens diskussionsämne är: Judarna som ekonomisk maktfaktor. På lördag, klockan två mesdames et messieurs, kommer vår vän X, vars vältalighet vi alla skattar, att inleda diskussion över ämnet: Äger vi en själ? Frågan kommer att av honom besvaras jakande. Och nu mina vänner, överlämnar jag ordet till den ärade inledaren av dagens diskussion om Kristus och fäderneslandet och uppmanar alla de närvarande att upprätthålla klubbens vackra traditioner att låta alla meningsriktningar utan störande avbrott få göra sig gällande.

Det var ledaren av Club du Faubourg i Paris, som på detta sätt tilltalade en publik som till sista plats fyllde en ganska stor biolokal. Club du Faubourg är ett forum, en mötesplats för idéer, som väl äger en stamtrupp av debattörer och åhörare, men dit var och en får komma och ge sig in i debatten, som rör sig om allting mellan himmel och jord.

Den dag, då vi voro med, samlade sig diskus-

sionen omkring en bok av författaren Grillot de Givry med titeln Le Christ et la Patrie, ställda här i lidelsefull och oförsonlig motsats till varandra.

Denne författare är så lidelsefull katolik, att för honom all uppdelning i nationer är en styggelse, hans dröm är en katolsk kyrka, som enar hela kristenheten. Efter hemkomsten till Sverige har jag hört det från prästerligt håll framföras som ett verkligt vägande skäl mot införande av kvinnliga präster i vår kyrka, att ett sådant traditionsbrott skulle för alltid omöjliggöra varje förening mellan de protestantiska och de två katolska kyrkorna. Det är i sanning att gå långa vägar för att hämta ett skäl mot en reform som icke passar en. Grillot de Givry har fullkomligt klart för sig att hindret för kyrkan att bli katolsk är att den splittrat sig i nationella kyrkor med starkt nationalistisk prägel och därmed frångått sitt ursprungligaste väsen. Kyrkorna ha fullkomligt tappat blicken, menade han, för den ursprungliga kristendomens bud, enär de såväl tolerera som välsigna den oförsvarliga styggelse, som kallas krig. I fullkomlig glömska av Kristi klara och ofrånkomliga bud uppmuntra de de nationella lidelserna, se där vad som är orsaken till söndringen mellan dem.

Boken och författaren äro båda intressanta på grund av den fullkomliga hänsynslöshet, varmed han skär tvärsigenom allt som är gemene mans

egendom i fråga om instinkt och åsikt, ja inte skyr att ta den konsekvensen att fördöma all uppdelning i nationella enheter, såsom ovillkorligen förande till krig. Men det är egentligen inte för deras skull, som jag nu uppehåller mig vid Club du Faubourg utan för att ge en viss abbé X, kyrkans, krigens och nationalismens försvarare, tillfälle att utveckla sina åsikter.

Han uppträdde efter inledaren och höll ett mycket skickligt och med avundsvärd teknisk elegans framfört anförande.

En kvinna av arbetsklassen viskade hela tiden: — Nej, hör nu står jag inte ut längre, håll inte i mig, jag måste upp och riva av honom soutanen, hör ni inte vad han säger. Det lyckades dock att hålla henne och den övriga publiken lugna till slutet.

Jag tror inte, att abbén ens var så långt hunnen att han insåg, att hans ställning var svår eller att det krävdes någon tankeansträngning för att försvara kyrkans hållning inför krigen. Han tog ur arsenalen gamla vapen, i tryggt medvetande om att auditoriet i grund och botten var ganska okunnigt om Kristi lära enligt evangelium. Men på en punkt i sin argumentering var han värd beaktande, och det är hit jag hela tiden velat komma.

— När ni nu, sade han, under åberopande på Kristus fördömer kriget och menar att det är orätt av kyrkan att inte på denna punkt ställa sig på

Kristi ståndpunkt, då skall ni inte glömma, att Kristus gick till ytterligheter inte bara på den punkten utan i fråga om alla livets förhållanden. Han predikade, sade abbén, den fullkomliga förnekelsen av detta livet, kyskhet och fattigdom, med lika mycken bestämdhet som underkastelse under våld. Ni följer inte Kristi lära på alla de andra punkterna, ni lever inte i frivillig fattigdom och kyskhet — han gjorde ett kort uppehåll för att tillåta åhörarna att göra ett snabbt överslag av sina liv i dessa avseenden — varför skall ni då anse er ha rätt att ta honom till intäkt för er opposition mot kriget?

Nej, sade han, följa Kristus bokstavligen, det kan endast några få — han lade handen på hjärtat — av oss. Det är varken möjligt eller önskvärt att människorna som massa försöker följa Kristi bud. Överlämna ni lekmän det åt oss prästerskap och lev ni andra så anständigt och hederligt ni kan, och fyll de plikter vi anvisar er, däribland även den att försvara fosterlandet.

Det fanns ett korn av sanning i detta tal. Så länge pacifismen bara är negativ, en opposition mot militarismen av sentimentala eller förnuftsskäl, så länge har den ingen rätt till eller nytta av att skjuta kristendomen framför sig. Den kristna pacifismen måste vara en självfallen del av en allmän religiös pånyttfödelse för att få något insteg hos folken.

FRANSMÄNNEN OCH DEN ENGELSKE GUDEN

Viviani och himmelens stjärnor.

Två namn, ett franskt och ett tyskt, brukade samtalsvis förekomma i min familj långt innan världspressen fångade dem i deras samband med världspolitiken. Det ena var Hugo Stinnes, varmed betecknades en herre från Tyskland, som haft den goda smaken att inköpa det vackra herresätet Åsa, beläget i annexet, som tillhörde det pastorat, där min morfar engång levat och verkat. Det andra var René Viviani, en herre, som då beklädde ämbetet som kultusminister i Frankrike och som enligt de underrättelser, som nått oss i Småland, skulle ha lovat att ta ner himmelens stjärnor, det vill säga, att sekularisera det franska skolväsendet.

I familjen och från min morbrors predikstol citerades detta hans modiga löfte som ett bevis på hur långt en människa kan gå i hädelse och bespottelse av det heliga.

En natt, många många år efteråt måste jag åter tänka på monsieur Viviani i samband med himmelens stjärnor.

Vi hade haft ett möte i Rouen, och där hade deltagit i diskussionen två ynglingar, som gått

i Vivianis skolor, och för vilka det alltså icke existerade några stjärnor på himmelen. De hade båda opponerat mot den absoluta och hänsynslösa pacifism, som förkunnats. De kallade den tolstoyanism, i brist på riktigare beteckning och föraktade den. Det är nu för resten en erfarenhet, som man gör då och då, att vad intelligenta, självlärda arbetare veta om kristendomen, det veta de via Tolstoys skrifter. Och så säga de: mycket bra, men han var en furste, han bodde på ett gods, han var rik, han är ingenting för oss.

Efter mötet följde de två oppositionslystna ungdomarna oss under ivrig diskussion till hotellet och sade hela tiden: citoyen, citoyenne, markerande sitt samband med franska revolutionen. Då vi voro framme vid porten, voro de ännu alls icke vid slutet av sin argumentering, varför herrarna bjödo dem in i hotellets sällskapsrum att fortsätta debatten.

Det var två unga arbetare, vakna, passionerade, tränade i att uttrycka sig, icke utan beläsenhet, men framför allt med en praktisk erfarenhet sedan tidiga år av livets svårigheter, som gjorde att man gav mera vikt åt deras ord än åt de flesta unga teoretikers. De voro fattiga, de hade farit illa, det såg man på dem. De brukade fara omkring i landet och ta udda jobb, än här än där, som de sade, för att kunna göra revolutionär propaganda inom ständigt nya kamratkretsar. Dessa böjelser hade redan fört dem båda

till La Santé, där de smakat den politiska fångenskapen. De talade om Caillaux, som om en kollega och visste att berätta om honom sådana anekdoter, som endast kunna härstamma från en betjänt, en chaufför eller en fångvaktare.

De voro svurna fiender till mycket, dessa gossar, till värnplikten, till militarismen, till det kapitalistiska systemet och bourgeoisien som uppehöll detsamma. Men icke till religionen, som så ofta arbetare av en äldre generation, av den enkla grund att den visste de ingenting om, den hade de aldrig mött som ett hinder på sin väg. De voro fullkomliga hedningar, sådana som man numera efter århundraden av ivrig missionsverksamhet endast finner dem i Europa. Missionären, som kommer till främmande världsdelar skall väl där alltid stöta på någon religion, någon Gud eller åtminstone på fiendskap och fördom mot kristendomen. Endast i Europa kan man möta den fullkomliga, blanka från varje tradition befriade gudlösheten.

De voro icke ens tillfrisknade pacifister, de voro så unga att de direkt med den politiska modersmjölken insupit läran om våld och blodsutgjutelse som det nödvändiga genomgångsstadium, vilket skulle inleda en lyckligare tid.

— Kan ni säga oss, hur man annars skall kunna utrota bourgeoisien? frågade de oss, verkligt bekymrade. Det föll dem inte in, att det knap-

past var det närmaste politiska målet för tre borgerliga personer.

Erinrade om hur föga verklig jämlikhet och befrielse för de fattiga som kommit ur franska revolutionen, svarade de: — Ja, men det hade kanske sett annorlunda ut, om Marat inte inskränkt sig till att blott hugga huvudet av aristokratien. Kanske, sade de, i hopp att därmed ha räddat revolutionstanken såsom sådan, låg hela den stora revolutionens misslyckande däri att bourgeoisien tilläts att leva?

Ett av de två gossarnas argument för våldets nödvändighet faller mig just nu in, därför att jag den dag, då detta nedskrives, fått det till livs i nästan identisk form av en tysk, tillämpat på fransmännen.

— Men vad skall man göra med sinnessjuka? Antag, att ni befinner er några stycken i ett rum tillsammans med en man, elak intill sinnessjukdom, och som hotar att ta livet av er alla? Kan ni då inte tvingas att bruka våld?

Det var verkligen förtjusande att se den lille fransmannens klara, barnsliga ögon förväntansfullt riktade mot engelsmannen, som han nu förstås satt på det hala, allt medan kamraten med ett stolt och gillande leende studerade effekten på oss andra av detta dräpande inkast i diskussionen.

De hade hoppats att få i gång — mitt i natten — en diskussion om detta fall, som de konstruerat upp. Men engelsmannen strök bort det såsom

likgiltigt och värdelöst. — Likgiltigt, menade han, därför att det icke är tillämpligt på de mänskliga förhållandena. Människorna äro icke elaka dårar, när man verkligen kommer i rum med dem. Det är den ömsesidiga villfarelsen, till exempel tyskens om fransmannen, fransmannens om tysken, att den andre är en farlig dåre, som gör hela olyckan.

I stället för att få diskutera frågan hur man skall behandla dårar, fingo de två unga hedningarna höra talas om den gudomliga kärleken, uppenbarad i Kristus. De fingo sitta stilla och tiga, medan det berättades för dem om en man i Palestina, en viss Jesus, som för tvåtusen år sedan använde sin korta tid på jorden till att predika för människorna, att de såsom barn av samma gudomliga fader, som älskar dem alla, måste älska och förlåta varandra.

Det var utomordentligt spännande att på de två uttrycksfulla ansiktena iakttaga verkan av de ord de fingo höra. Samtalet hade tagit den mest förbluffande vändning. Det rörde sig inte längre om klasskamp och folkkamp, om olika metoders berättigande eller ändamålsenlighet. På fulla allvaret hade denne främling som argument i ett samtal mellan fullvuxna personer infört en begreppsserie, om vilken de säkert trott att den var lika föråldrad som pilbågen. Jo, för all del, en Jesus, en Budda, en Sokrates, en Saint-Simon, en rad personer, som misslyckats i vissa ädla

strävanden, och vilka såsom misslyckade bäst bort kunna användas som exempel vid argumenteringen för våld, dem hade de väl hört något om. Men säkerligen hade de aldrig förr träffat någon som bekände Kristus, och för vilken hans ord voro ett rättesnöre i sociala och politiska frågor, liksom i det enskilda livet.

Det vände upp och ner på allting för dem, så som det ju måste göra. Orden voro så nya för dem, blanka som nypräglade mynt. Det var ingenting de voro vana att låta glida mellan fingrarna, ingenting, som de lärt i läxa som barn, bekänt och givit löfte på och glömt. Därför togo de varje ord så bokstavligt, som det var menat. Den färdiga värld de kände, hade blivit utökad med ett komplement, som gjorde allting fullkomligt nytt.

Om de fått den minsta misstanke om att denne man toge vad Kierkegaard kallar Jordlivets Forskjelligheder med samma ro som bättre kristna brukade göra, framför allt förr, då skulle de naturligtvis stängt sig och varje försök att nå dem varit förgäves. Men detta, att de förstodo att han var passionerat upptagen av tanken på att utjämna dem i det yttre livet, såsom de för honom voro utjämnade i det inre, det gjorde, att de följde honom.

Man såg hur de voro gripna, störda, plågade och tjusade samtidigt.

De voro åter ett exempel på att människan,

innan hon försjunkit och förtorkats i denna värld, eller innan hon hört och sagt för mycket vackra och uppbyggliga saker, äger ett sinne, som rör sig, som svarar, som lystrar inför mysteriet. Man kunde verkligen pröva det på dessa oförberedda, överrumplade gossar, som aldrig räknat med något annat än vad de sett för sina ögon, för vilka det aldrig funnits andra problem än skapandet av ett nytt, rättvisare ekonomiskt system.

Det var också underligt att se, hur den ena av dem, han med de blå, blanka, barnsligt allvarliga ögonen, reagerade inför en direkt uppfordran att bekänna kärlekens lära och använda den makt han hade över människor i kärlekens tjänst i stället för att predika våld och revolution.

Denna uppmaning var säkerligen icke illa anbragt, ty den hade träffat en, som bar på den hemlighetsfulla passionen att tjäna och lida.

Han ryckte till. — Ja, sade han, jag har makt över människor. Men hur visste ni det?

Emellertid ville han icke erkänna, att han var besegrad, det skulle varit oärligt, sade han. De två ynglingarna konfererade ett ögonblick och avgåvo sedan liksom en högtidlig förklaring.

— Vi har blivit djupt skakade, sade de, då de tog avsked. Det vore för mycket att säga, att vi redan är övertygade. Vi skall uppsöka er i Paris och till dess skall vi försöka att ha samlat argument emot er.

De kommo tillbaka. Men utan argument. De

hade egentligen bara en fråga att göra: — Måste vi älska våra arbetsgivare?

Frågan kastades ut i en liten krets, som några dagar senare var samlad för att bilda en arbetsgemenskap. Den korta scen, som följde, är oförglömlig. På engång ett regn av snabba repliker, förvirring, uppror.

Någon säger, bestört som om en avgrund öppnat sig för hans fötter: — Ja, naturligtvis måste man älska sina arbetsgivare. Är inte det självfallet för er, kamrat, då har ni inte begripit ett dugg av det som förenar oss!

En annan reser sig häftigt: — Då måste jag gå min väg, då kan jag tyvärr inte vara med.

Just densamme hade av alla varit den tyskvänligaste. Att älska Tyskland var inte svårt, inte något prov för honom. Men att älska les patrons, det var ett prov, som gick över hans förmåga, ja han ansåg det orätt till och med.

En tredje reste sig upp, sökande efter ord, på ett sätt som enerverade alla. Det var en utlänning. — Om ni inte kan franska, ropades otåligt, så tala engelska, tyska, vad som helst.

Men han skakade på huvudet.

— Det är inte för det att jag inte kan franska, sade han. Men det jag ville uttrycka om kärleken, det kan inte sägas på något språk.

— — —

Den framgångsrike monsieur Viviani, som i energi måtte påminna något om Verner Rydén,

vars kollega han varit, han mötte intet motstånd på sin väg, då han skulle plocka ner ljusen från himlen — den katolska kyrkans protest var ju förgäves. Han fick hålla på, han fick utföra sina förslag, han kunde med allt skäl säga: — Se där, nu är det gjort, var så god, himmelens stjärnor har jag i min ficka, dem placerar jag på något museum.

Men i det osynliga riket var det beslutat, att han i stället för att plocka ner stjärnorna från himmelen skulle få sig ovetande hjälpa till att putsa dem, som en kyrkvaktmästare putsar psalmnumren före en högtidsdag.

De röstade på mig och Guds rike.

Man kan ibland, då man kommer in i ett rum under tystnaden mellan två repliker, våga en gissning på grund av atmosfär, gruppering och ansiktsuttryck angående den punkt, på vilken samtalet befinner sig.

När jag öppnade dörren, törnade jag rakt emot en tanke, tänkt rakt ut i luften åt dörren till av en svartskäggig, blek herre, som satt vid sitt skrivbord och stirrade ut framför sig.

Han tänkte: Engelsmännen är ett konstigt folk, och de dyrkar en besynnerlig Gud. Vad skall jag som hövlig karl och värd på stället göra med dem, mannen och Guden, när de råkat komma in på min byrå?

Jag befann mig i ett rum, som skulle vara högkvarteret för ett under bildning varande nytt rött block, det vill säga, kommunisterna skulle ha skrattat åt beteckningen röd, eftersom det uteslöt deras parti.

Medan sekreteraren vid skrivbordet strök sitt skägg och funderade på vad han skulle göra av sina synliga och osynliga gäster, föll samtalet

sönder i dialoger mellan de enskilda närvarande. Jag satt bredvid en arbetare, som jag kände litet förut, och vars obeskrivliga långmodighet och hygglighet jag lärt skatta. Nu var han däremot inte tålig utan otålig. Ty det var lördagseftermiddag, och han ville hem och ännu hade inte diskussionen börjat riktigt på allvar.

— Vad väntar vi på då? frågade jag.

— En partivän från London.

Lyckligtvis kom partivännen i samma ögonblick. Han inträdde med segerviss fart, skakade kraftigt hand med hela kretsen och satte ögonblickligen liv i hela sällskapet.

Jag hade inte hört partivännens namn, men likväl grep mig en aning. Jag vände mig till den unge norrman, som alltid var med som sekreterare och tolk i denna internationella arbetsgemenskap och frågade: — Är det möjligen h a n?

— Vilken han?

— Han med Guds rike?

Norrmannen nickade, och jag tänkte för mig själv, att detta uppvägde mycken otur i livet. Ty ända sedan jag hörde historien om hans valkampanj, hade jag tänkt att få ting skulle roa mig mera än att träffa denne man. Och så var han plötsligt här i Paris och i detta rum.

Jag återger här hans historia, så gott jag kan, så som han själv berättade den för en liten grupp verkligt bräckta och förstummade fransmän av le bloc rouge:

Mr W. A. tillhör sedan tio år tillbaka ledningen av Independant Labour Party och ger ett mycket typiskt uttryck för dess segerglädje och förtröstan nu efter valen 1922. Han tillhör ett nutids-, ett framtidsparti. I vad mån hans framställning av partiets åsikter är färgad av hans personlighet kan jag inte avgöra. I alla fall, i det korta sammandrag han gav av dess historia sedan krigsutbrottet, blev det historien om den kompromissfria politikens triumf, om den belöning i form av respekt, som England till slut alltid ger dem, som gått modigt rakt mot dess allmänna mening.

— Partiet, sade han, opponerade hela tiden mot kriget, mot krigsanslagen, mot värnpliktens införande. Många av partiets ledande män sutto i fängelse på grund av den ställning vi intogo till kriget. Jag har själv suttit i sammanlagt två och ett halvt år i sju olika fängelser, därför att jag gjorde propaganda för värnpliktsvägran. År 1915 fattade mitt parti en resolution, i vilken vi förklarade oss ämna rösta mot alla krig, även de så kallade försvarskrigen. År 1922 fingo vi med oss på denna resolution Labour Party, Trade Unions och de stora kooperativa föreningarna, hela arbetarblocket med andra ord. Ni vet att Labour Party under kriget stödde krigsregeringarna. Nu är det vunnet för vår politik.

— Men kommunisterna är inte med?

— Vi vill inte ha kommunisterna med i vårt

block, därför att vi tillämpar våra fredsmetoder även i fråga om förhållandet mellan klasserna, svarade mr W. A. med samma oskuggade tveklöshet, som han svarar på alla frågor.

Åter genomgås argumenten för och emot våld, åter ger man olika definitioner på ordet. I fråga om definieringen av ordet, är det påtagligt, att de, som äro för våld för att göra det lättare för sig i diskussionen tänja ut begreppet att omfatta även strejk, bojkott, o. s. v., och jämställa dessa metoder med våld i betydelsen väpnad makt, för att lättare klara sig mot dem, som äro motståndare av våldsprincipen och kunna säga till dem: Ni, som icke ogillar en generalstrejk, har i själva verket heller icke lov att ogilla en blodig revolution, vilket de dock göra antingen de andra ge dem lov eller icke.

Jag återkommer så ofta till denna fråga, men det kan inte hjälpas, det är en av de ofrånkomliga, brännande frågorna i dessa de skärpta motsatsernas tid. Den första diskussion jag åhörde i Sverige rörde sig även den om denna fråga. Det var Clartégruppen i Lund, bestående huvudsakligen av studenter, som måste ha en uppgörelse i saken, sedan nu Barbusse gått och blivit bolsjevik.

Mr W. A. hade den oövervinnliga tro, som kommer av handling, av personlig erfarenhet om seger. Varför gick hans parti fram som det gjorde vid sista valen? Därför att det varit det hänsyns-

löst pacifistiska partiet, därför att dess ledare voro män, som vedervågat fängelse, därför att människorna (när krigsruset gått av dem) innerst äro fredsälskande.

— Vill ni veta hur mitt valprogram såg ut? Jo, jag ställde upp mig i Bristol med programmet Guds rike på jorden. Jag for omkring och predikade för valmännen om den evige, personlige Guden, som kan tillfredsställa våra djupaste personliga behov, och vars rike vi skall upprätta bland oss. Och resultatet? Jo niotusen valmän röstade på mig och Guds rike.

Han teg. Ingen kom sig för med att säga ett ord.

— Ja, fortfor han, liksom till svar på tystnaden, jag vet, att det är mörka tider just nu och inte syns det många tecken till Guds rikes tillkommelse på jorden. Men vi måste kämpa oss igenom tiderna med de vapen vi äger som kristna. Jaså, ni undrar vad ni skall göra, om det blir mobilisering i morgon och krig med Tyskland i övermorgon? Det skall jag säga er, ni förklarar storstrejk.

— Men om den misslyckas då? frågade en av fransmännen, som nu hämtat sig något.

— Storstrejk, svarade mr W. A. snabbt, som om han vore förberedd på frågan, kan inte misslyckas om ni alla är med. Men är ni till exempel bara tjugufem procent som är med på storstrejk mot krig, då kan ni heller inte med våld uträtta något mot de sjuttiofem procen-

ten, som är för krig, allra helst som dessa sitter inne med maktmedlen. Jaså, ni menar att ni vann något med er stora revolution? Napoleon, det var vad ni vann, ingenting mera.

Och var är nu er frihet?

Var är nu ert broderskap?

Var är nu er jämlikhet?

Tretton män sattes av er regering i fängelse, därför att de vågade arbeta för en internationell aktion mot Ruhrockupationen. Och efter den betan, finns inte i hela Frankrike en man, som törs stå upp och säga vad han tänker.

Men ena er, franska arbetare, och res er gemensamt med oss och tyskarna mot militarismen!

Han pekade på Jaurès' porträtt på väggen:

Glöm inte, att Jaurès dog för er.

Glöm inte, att Keir Hardie dog för er!

Håll inte bokstavligen på Marx i allting. Marx visste inte vad vi vet, han hade inte sett vad vi genomgått. Han skulle säkert själv ha omformat sin lära efter de sista årens erfarenheter. Glöm era meningsskiljaktigheter! Ena er! I Guds namn besvär jag er att ena er och förena er med oss i ett oemotståndligt internationellt arbetarblock.

På några få minuter hade mannen givit en historisk återblick, en princip- och programförklaring, besvarat en rad invändningar och slutligen dragit in alla under sin bevekande appell till enighet. Han såg på klockan, skakade hand igen med alla och var försvunen som en stormvind.

När han gått, växlade ett par av fransmännen några ord.

— Ja allt det där är nog bra, men hur skall man praktiskt ta itu med att åstadkomma en samling just nu. Och kring vilket program?

Den svarte mannen vid skrivbordet strök sitt skägg och sade ut i luften: — C'est justement la question qui se pose.

Och så följde han artigt sina främmande, Herren Gud inbegripen, till dörren.

OM DE DÖDA

Allhelgonadag 1922 höll en fransk general tal till de unga värnpliktiga, som kommit in i Rhenlandet för att få sin soldatutbildning, samtidigt som de gjorde ockupationstjänst.

— Jag skall framföra till er en hälsning från de döda, sade han, jag skall tolka för er vad de ha att säga er. Därpå följde från de döda en mycket preciserad uppmaning till de unga pojkarna som för första gången buro den horisontblå uniformen, att upprätthålla Versaillesfördraget i alla dess artiklar, ty det var för att detta fördrag skulle komma till stånd, som de offrat sina liv.

Den general, som nu skulle avlyssna och förmedla de dödas mening, skulle helt säkert finna, att de ändrat sig i fråga om Versaillesfördraget.

Att röra vid detta är att röra vid en tragedi, som icke kan överblickas och icke omspännas av tanken. Varför ha de tio miljonerna döda dött? Den som finner att det låg hädelse i den franske generalens propagandatal, bör ju icke göra något försök att själv omtolka de dödas mening eller maning till de levande.

Men lämna åsido de döda, om man vill söka förstå hur och varför de levande handla, det går heller inte. Från de vida gravfälten utgår en

tyst och hemlig makt. Även en främling, som icke har någon personlig del i den saknad och sorg, som ligger över dessa kyrkogårdar, förstår något därav bara vid att se deras oändlighet. När man far förbi dem i skymningen, likna de Hollands blommande vita tulpanåkrar, med kors blommande invid kors. Det är storleken i förhållande till vad man hittills sett av blomland eller kyrkogårdar, som först griper en, helt naturligt.

Frankrike bär de engelska och amerikanska soldatgravarna som en amulett på sitt bröst. Den som frågar sig varför icke en storm av indignation reser sig i den anglosaxiska världen mot den franska politiken, och hur det kan vara möjligt att ännu engelska tidningar, som framför allt annat äro måna om sin popularitet, kunna skriva: h a t t e n a v f ö r F r a n k r i k e, den måste för att få en förklaring taga de döda med i räkningen.

Här hjälper inte invändningen: bah, det är den franska luftflottans överlägsenhet som håller engelsmännen i schack. Tvåtusen luftskepp mer på franska sidan som lätt och lekande kunna glida över kanalen, betyda mer än sjuhundratusen orörliga döda på Frankrikes jord. Och Amerika, det kan aldrig bevekas att röra sig, så länge dess egna intressen icke stå på spel.

Men det är lika oriktigt att lämna de döda ur räkningen som luftskeppen och den ekonomiska konjunkturpolitiken.

Det säges om till exempel lord Grey, att han

är så starkt franskvänlig, emedan han rädes för den inre konflikt, i vilken han skulle råka, om han lämnade den övertygelse, som blivit hans fasta hållpunkt: att Frankrike nödvändigt har hela rätten och Tyskland hela orätten på sin sida. Liksom lord Grey behöver denna övertygelse för sin själs frid och därför behåller den och genom den drives till att begå eller hålla tillbaka bestämda handlingar, så behöver flertalet engelsmän och amerikaner den också. Kanske mindre för att rättfärdiga sina handlingar i det förflutna, ty de kunna ju icke känna samma gränslösa ansvar som Englands förre utrikesminister. Men för sina dödas skull. De få icke ha givit sina liv för ett mål, som förfuskats. Det får icke vara så, att den seger de vunno med övermänskliga ansträngningar, för vilka de ledo alla kroppsliga och själsliga kval och för vilken de slutligen gåvo sina liv, att den nu missbrukas.

Att tro att Frankrike och Belgien, kulturländerna, martyrländerna, från vilkas jord man fördrev barbarernas horder, handla orätt, uppföra sig illa, det är att häda de döda. Den döde i en familj blir så småningom något av ett helgon. Hans mänskliga svagheter äro glömda, martyrdöden omgjuter hans bild på väggen i bästa rummet med en helgongloria. Om man ginge under hans bild med sådana tankar som att detta krig var ju lönlöst och denna fred har drivit oss in i än värre konflikter än dem, som framkallade

kriget, då skulle man inte våga möta hans öppna gosseblick. Det skulle komma ångest i hans ögon i stället för det allvar, som man älskar hos en ung hjälte.

Djupare sett har förstås E. D. Morel rätt, när han säger, att det är att i än högre grad vanhedra de döda, att icke se sanningen om kriget och sanningen om freden i ögonen. Men en sådan tankegång är icke enkel nog för menige man, som icke vill uppge sin stolthet över Englands bragd att förhjälpa rätten till seger och över att för en helig sak ha offrat sina unga söner. Samma tankegång gör sig naturligtvis också gällande i Frankrike inom de stora, breda lagren. Jag har läst om de franska mödrarnas vallfärder till gravfälten, hur bondgummorna från Sydfrankrike passera Paris för att nå ut till de forna slagfälten och söka ett bland tusenden av kors, om de äro nog lyckliga att ha ett kors att vallfärda till. Icke vilja de viska till den döde: — Käre Pierre, segern var ingen seger. Den bragte oss bara olycka och nu äro vi inne i Tyskland för att försöka om vi kunna finna segerns lycka och frukter där. De vilja viska: — Min son, Guds moder välsigne dig, du dog icke förgäves.

Tyskland har också sina döda, men det är som om världen ville gärna glömma dem.

På besök i Pfalz hörde jag en liten historia om Tysklands döda, som förefaller mig så be-

tecknande, att jag här måste återge den. Den härstammar från samma tidpunkt som den franske generalens tal på Allhelgonadag och har också med de dödas ställning till fredsfördraget att göra.

En tyskamerikan, berättade man för mig, som utvandrat i unga år och skapat sig en förmögenhet i Amerika kom en dag, efter det freden var sluten, tillbaka till sin hemtrakt med livsmedel och pengar. Han blev snart hjälten i sin barndoms stad, tack vare sin stora välgörenhet. Men han nöjde sig inte med att göra gott. Han ville också utbreda sina pacifistiska idéer. I denna avsikt överlämnade han till stadsfullmäktige en penningsumma för upprättandet av ett monument enligt hans föreskrifter. Stadsfullmäktige, vars majoritet bestod av socialdemokrater, tackade, tog emot summan, upprättade monumentet men lyckades i hemlighet spara in halva anslaget. Hur herrarna använde den överblivna summan, vet jag inte, låt oss hoppas, att den gick till ett allmännyttigt ändamål och icke hamnade i deras egna fickor.

Så kom den dag, då monumentet högtidligen skulle avtäckas. Stadens alla framstående personligheter voro närvarande, donatorn, borgmästare, stadsfullmäktige. I en grupp för sig stodo anhöriga till dem av stadens söner, som stupat i kriget. Dessa anhöriga voro särskilt inbjudna, emedan monumentet även var avsett att hedra de dödas minne.

Täckelset föll, och de övliga talen växlades. Monumentet togs i betraktande. På ena sidan lästes de dödas namn, på den andra orden: Nie wieder Krieg.

Det blev en kort tystnad, som bröts därav, att en av de dödas anhöriga steg fram, kanske en fader, kanske en broder. Han sade: — Vi protesterar i namn av dem, som står på denna minnessten, mot att deras namn missbrukats till pacifistisk propaganda. Det är att vanhedra dem. Vad betyder: aldrig mera krig? Det betyder ett fastlåsande av vårt nederlags följder. Det är mycket enkelt för er från segrarsidan att säga: aldrig mera krig. Men våra döda dog inte för att Tyskland skulle för evigt lida följderna av ett nederlag. Därför vill vi inte ha våra kära dödas namn på detta monument.

Men de döda tiga.

LA SAINTE CHAPELLE

Ur ett brev till min vän Thea Kellgren, som från sin rullstol troget följt mig på mina färder och delat och diskuterat med mig allt de givit av små och stora erfarenheter och intryck.

En dag gick jag ensam och allena nedför en gata i Paris och förde i tankarna ett samtal med dig för att försvara mig mot en fullkomligt riktig anklagelse med den för sådana fall typiska enträgenheten.

Det kan vara klokt och riktigt och lönande i och för sig att gå igenom Paris bit för bit efter en resehandbok, sade jag. Man drar ju nytta av ett stort orienteringsarbete, som är utfört av andra, vilket är praktiskt. Men jag kan inte anse, att alla äro tvungna till det, eller att man alltid är tvungen till det. Den, som icke tycker om att se det som är sevärt, kan väl få slippa. Varför skall jag gå på museer, när jag inte just nu bryr mig om tavlor? Nej, det är inte snobberi, eller, ja, låt det då vara snobberi, jag tar anklagelsen.

Ungefär så långt hunnen i argumentationen, gjorde jag, mot min vilja alltså, en upptäckt. Jag fick se en smal gyllene tornspira, som stack upp bakom Palais de Justice' svartnade murar. Ofta

hade jag gått förbi Palais de Justice, men detta var en ny upptäckt. En solstråle hade fallit på spiran, den blixtrade och sken, så att det var omöjligt även för den slöaste att undgå den.

Jag gick rakt på spiran, in genom portarna och kom in på den kringbyggda gården, där La Sainte Chapelle döljer sin skönhet för världen. Det är som ett guldsmedsarbete, hela kapellet, utan och innan. Det var som att komma in i ett smycke, hopfogat av brokiga ädla stenar. Solen, som bröt sig in genom de väldiga fönstren, genom blodröda, blå, ametistfärgade och bärnstensgyllene rutor, fyllde hela det heliga rummet med strömmar och floder av färg. Luften därinne var ett skimrande stoff, av vilket besökaren skulle ha velat ta sig en handfull och bära hem att lysa sig med om natten.

Då jag var ute igen på de rastlösa, sjungande, dånande bulevarderna, var jag fullkomligt förhärdad mot alla samvetsförebråelser över att ha försummat Bædecker. Sant, att med en resehandbok eller bara en smula uppfriskning av de historiska kunskaperna, skulle jag ha kommit till La Sainte Chapelle för länge sen. Det kan vara osäkert att gå efter som vinden blåser och solstrålarna falla. Men de upptäckter, som ske på detta tillfälliga sätt, ha en särskild tjusning och bli en så kära, att man glömmer att gräma sig över allt det man icke har sett.

Hade La Sainte Chapelle varit lika vackert på

vad sätt jag än kommit dit? fortsatte jag i tankarna att skriva mitt svars- och försvarsbrev till dig. Ja. Men endast som det nu föll sig, kunde det för mig bli en symbol, under vilken jag fick in hela mitt besök i den stad jag nu skall lämna.

Du vet, att en dag, då jag gick bland människoströmmen, trött i ögonen, pinad av bullret, pinad av att liksom icke kunna begripa vadan all denna rörelse, vadan allt detta oväsen, med den ödsliga känslan av att vara utanför och vilja vara utanför, då öppnades för mig en port, som ledde in till den avsides världen.

Och även om du noggrant läser igen Bædecker, som du ju hotat att göra för min räkning, så hittar du ändå ingen anvisning om var den avsides världen står att finna.

Den ligger bortom det inregistrerade, officiella, refererade och fotograferade livet, bortom det typiska, allmängiltiga och därför bestämmande. Om människorna i den avsides världen levde tillsammans som klosterfolk bakom en mur, då kunde man lättare få tag i dem. Men denna värld är nedsänkt i den kända världen, dess medborgare äro spridda över denna stora stad och dess förstäder utan minsta yttre igenkänningstecken. Icke skylt, icke annons, icke utropare eller söndagsklockringning leda dit. Men vill det sig väl, faller solen en dag så, att man ser den smala gyllene spira, som är tecknet.

La Sainte Chapelle är bara ett av Paris många dolda smycken. På samma sätt vet jag, att jag bara sett ett litet hörn, ett tillfälligt hörn, av den avsides världen. Men det är nog för mig. Jag har visserligen haft lön för min möda att vandra blöta förstadsvägar i mörkret, treva mig uppför svarta trappor och fråga mig fram till lokaler och kyffen av alla slag.

Vad som slagit mig är att denna värld i världen icke är medveten om sig själv. Dess borgare känna icke alla varandra. De finnas, som leva i ensamhet och främlingskap, ända till dess de finna någon, som känner igen dem som medborgare. Denne känner alltid en annan, och så är gemenskapen bildad.

Fast solen sken och staden var livlig och skön som alltid, var den dagen då jag hittade La Sainte Chapelle, egentligen en svart dag, ifall man skulle låta dess färg bestämmas av första sidan av morgontidningarna. Du vet genom mina brev nogsamt i vilken grad detta till en början var fallet med mig. Hur många otröstliga Parisbrev har du icke redan fått från mig! Men du vet också, att det blev annorlunda sedan, när jag kom in i en värld med helt andra omdömen än de officiella, andra sanningar, ja andra skeenden. Jag var visserligen alltjämt bedrövad, men jag var icke otröstlig.

Ju mer jag måste avsky allt som beslutes och utföres i den stora officiella allenarådande

världen, dess större lust har jag fått att framhärda i försöket att återberätta det jag sett av den avsides världen. Är det oväsentligt, är det likgiltigt? Nej. Om det förefaller så, då är det uteslutande berättarens fel.

Kan detta kallas att fly undan den onda tiden? Jag menar nej, ty i den avsides världen lever man tidens mödosamma liv, förskonad från ingen enda av de svårigheter som äro dess kännetecken.

Den älskvärde och underhållande unge tjänsteman från franska utrikesdepartementet, som följde min bror och mig genom de härjade provinserna, berättade oss om en annan avsides värld. Han talade om, att man under kriget för de tyska flygarnas räkning byggde ett falskt Paris, ett låts-Paris ett stycke utanför det riktiga. Genom att nätterna igenom i följd hastigt tända och släcka rader av lyktor, lyckades man ge flygarna illusionen av rörelse, av tåg och spårvagnar, som kommo och gingo. Detta är, liksom den tyska metodiska förstörelsen av franska industrien i Nordfrankrike, ett bevis på hur fullvuxna folk, när de kosta på sig att leka krig tvingas till att på ett ytterst ändamålsenligt och tekniskt oklanderligt sätt utföra djupt oändamålsenliga handlingar.

Men min avsides värld är icke en sådan skenvärld, som ligger ett stycke utanför. Den ligger mitt inne i den andra och delar de dagliga ödena och de nattliga farorna med den. Att söka sig in i den är därför icke att fly verkligheten.

Det är, hur skall jag nu uttrycka mig, snarare en strävan att nå verklighetens innersta kärna. Ty allt mer och mer blir det för mig så, att allt detta larm och bråk och strid i världen, det rör sig icke om det som är väsentligt. Det sägs förstås att politiken följer de ekonomiska lagarna. Jag är så enfaldig, så mig förefaller det, som om politiken fördes i passionerat trots mot alla ekonomiska lagar. Det är som om de, som sköta om rörelsen i världen, arbetade under ett jättelikt missförstånd i fråga om vad verklighet är.

Verklighet, det är människornas, mänskligheten förnyelse, dess vilja och duglighet och glädje att leva. Att betänka verkligheten, det är att spara och skydda den kraft, genom vilken den ena generationen stiger upp ur den andra för att fortsätta och fullkomna dess arbete. I den strid som nu föres mellan system, maktgrupper och klasser är bara en faktor bortglömd och lämnad ur räkningen, och det är människan.

OM DET PERSONLIGA INFLYTANDET

Bomben och den döde.

En dam, som är god vän med Romain Rolland, berättade, att han någon vecka efter inringningen av Ruhrområdet från en av dess städer fått ett brev, undertecknat med fyra tyska namn. Tack vare er, och endast tack vare er, stod det i brevet, ha vi kunnat hålla våra själar fria från hat och bitterhet.

För Romain Rolland har tydligen detta brev varit en personlig tillfredsställelse, han har fäst sig vid det, emedan han skrivit från Schweiz och berättat episoden. Genom sin stora personliga korrespondens, på vilken han, likt Ellen Key, offrar en stor del av sin tid, kommer Romain Rolland i kontakt med en vid krets av människor. Men är den tid han av pliktkänsla offrar på denna korrespondens bortkastad eller icke?

Har ett sådant personligt inflytande någon betydelse, som letar sig fram så nyckfullt som en regnvattensbäck? Måste icke en kraft, som vill göra sig gällande, utnyttjas av någon förening, som leder det genom turbin och använder det att driva en organisation med?

Har det den ringaste betydelse för händelsernas utveckling om fyra personer i Ruhr hålla sina

hjärtan obesmittade av hat och bitterhet? Måste man kanske säga sig, då man ser vad som sker, att det kunde icke ha varit värre, om också aldrig Romain Rolland hade levat under denna tid och sagt sin mening under denna tid.

Är all strävan hopplös, är det likgiltigt vilka vägar vi välja i världen, vad slags inflytande vi söka sprida, emedan allt, allt, ont som gott, sopas bort av aftonens vind, när dagen är gången?

Det är väl så med de flesta av oss den moderna tidens människor, att vi ha en period, då vi förlita oss på föreningar och världsförbund, det vill säga på organisation av ideell kraft, att vi sedan nå till att förakta alla världsförbund och anse att de göra mera skada än gagn, därigenom att de inge falska förhoppningar om sina möjligheter. Slutligen, sedan vi passerat dessa stadier, komma vi därhän att tolerera världsförbund och tillmäta dem jämnt så mycken betydelse, som de ha som kanalsystem för det personliga inflytandet. Uttorkar personlighetens flöde, då hjälper det föga med ett väl uttänkt kanalsystem, med andra ord, då är den skickligast utbyggda världsorganisation värdelös och snarast ett spektakel.

Det var en tid i mitt liv, då jag i världsförbundens stad framför andra, London, brukade besöka och anropa ett världsförbund om dagen i ett bestämt syfte; det nämligen, att få dem att intressera sig för Rhenockupationen. På den tiden

skulle mitt svar till var och en, som frågade: Vad är ett världsförbund? ha blivit: Två små rum med två tokiga människor i och en skrivmaskin.

Så småningom slutade jag på goda grunder upp med att besöka världsförbund och sökte de enskilda människorna, sådana vilkas intresse kanske icke var kanaliserat och utnyttjat till sista droppen.

Då blev just denna fråga, som jag nyss framställt, aktuell: Vad har det personliga inflytandet för betydelse? Vad har jag vunnit för den sak jag vill främja med det, att jag kanske intresserat en enskild person utan »en organisation bakom sig», som det heter.

Så mycket är säkert, att resultatet av min egen möda gav mig intet löftesrikt svar på frågan.

Men däremot mötte jag som alltid, då jag funderar i en särskild riktning, två historier på min väg, som hälsade och presenterade sig som bidrag till diskussionen i denna fråga.

Den ena var historien om en bomb, som slog ner i en källare, den andra historien om en okänd man, som är död.

Under ett tyskt luftangrepp på London lyckades eller olyckades en flygare med ett kast så väl, att bomben genom ett fönster nere vid gatan trasslade sig in i ett tidningstryckeri och rev upp golvet, så att pressarna störtade ner i källaren. Där hade ett stort antal personer sökt skydd under angreppet, de blevo alla dödade,

På detta tryckeri tryckte den sedan genom sina förskingringar så sorgligt bekante Horace Bottomley sin tidning. Om det var människornas eller pressarnas öde, som grep honom värst, det vet jag inte, men säkert är, att han, tack vare sitt outtröttliga hat och sin förföljelse mot tyskarna lyckades hämnas den bomben dyrt. Näst Northcliffe gjorde han väl mest för att hetsa engelsmännen mot Tyskland. Sedan nådde hämnden honom, men det är en annan historia. I alla fall blev han ett bevis på att den enskilde, när han är träffad på rätta stället och spänner alla krafter, kan öva inflytande ut över vida kretsar. Och hur ofta slängas icke enstaka handlingar ut i mörkret, som träffa så, som den bomben träffade, så att månader och år vibrera efter explosionen?

Det andra exemplet på det personliga inflytandets betydelse och långvarighet mötte mig i hustrun till en hög engelsk militär. Någon hade gjort oss bekanta med varandra och hon bad mig komma en eftermiddag för att berätta om tyska förhållanden. Men det bar sig inte bättre än att en rad släktingar infunno sig till te, släktingar, som bara efter att ha hört mitt namn med dess misstänkt tyska klang, betraktade mig med fientliga blickar. Dessa blevo icke blidare då värdinnan förklarade, att jag kom från Tyskland. Jag minns mycket väl en av dessa damer, hon såg ut att ha tillhört British Empire League, vars

medlemmar gjorde sig ett regelbundet nöje under kriget att med tjut och smädelser bryta upp kväkarnas möten. Värdinnan försökte modigt att under denna dams ögon tala om ockupationen av Rhenlandet, men jag drack hastigt ur mitt te, talade fem minuter väder och vind och försvann, för att hon skulle slippa undan så lindrigt som möjligt med obehag för min skull. Jag såg ju, hur hennes händer darrade, då hon serverade teet.

En av hennes arbetskamrater berättade för mig, hur orubbligt och modigt denna lilla dam hållit uppe och bekänt sina pacifistiska ideal i de militära, nationalistiska kretsar, där hon levde. Alltid hade hon varit att påräkna med pengar, namn och tid för fredsarbetet, trots att hon fått lida oerhört inom sin allra närmaste krets. Slutligen hade hennes dåliga rykte fallit tillbaka även på hennes man, och då hade hon tvungits att draga sig tillbaka.

Jag frågade hur det kunde komma sig, att hon ensam inom en krets av uteslutande patrioter, blivit pacifist och omfattade en helt annan världsåskådning än man, barn och släkt. Jag fick detta svar: — Det var någon, som påverkade henne och öppnade hennes ögon i yngre år, någon, som är död, en fransman.

Sedan dess har jag ofta tänkt på denne okände, som är död, men vars vilja och tro leva kvar i en annan människa så starkt, att hon, trots allt därmed förbundet lidande, måste bli ett vittnes-

börd till förargelse och välsignelse. Så har den okände också blivit bestämmande för min värdering av det personliga inflytandet. För länge sedan död, verkar han alltjämt genom en levande, som älskat honom.

Kväkarna.

Den, som kommit inom ringen för kväkarnas gemenskap, har det bästa av alla tänkbara tillfällen att se hur det personliga inflytandet arbetar i det stilla från människa till människa, hur det letar sig fram på underliga vägar, knyter ihop människor, som skola arbeta samman, sänder ut andra till ett arbete som väntar dem.

Vad som först slog mig, då jag såg kväkare i arbete, var vad jag tydde som brist på affärsmässighet och organisation. Det såg alls inte ut som ett riktigt kontor på Singerstrasse i Wien. När man kom dit upp, träffade man nästan alltid någon ny person, och måste på nytt tala om allt vad man förra veckan sagt till en annan. Där satt aldrig bestämda människor på bestämda stolar och skötte ett bestämt arbete. Lyckades man verkligen få tag i ledaren för missionen, och fick man tala med henne i två minuter, utan att bli avbruten, vilket knappast var tänkbart, så hörde hon aldrig på. Hon satt med fjärrskådande ögon, försjunken i någon älsklingsidé, jag tror det på den tiden var importen av foderkakor till de österrikiska mjölkkorna, som helt upptog henne.

Sedan dess har jag bättre lärt känna deras arbete och funnit att där verkligen finnes en metod, ehuru en högst underbar metod. Men jag tror fortfarande, att det stora internationella arbete de utföra, skötes med minsta tänkbara grad av organisation och regler, med största frihet för den enskilde arbetaren och största förtroende mellan dem som ha ledningen i London och dem, som sändas ut på skilda håll i världen.

Sammanhållningen inom arbetet och enheten i det hela bevaras genom den starka personliga kontakt som finnes mellan medlemmarna inom samfundet. Och det är så betecknande för dem, att den uppehålles genom en på engång personlig och opersonlig brevväxling. Tack vare denna kunna alla som äro ute, hålla reda på varandras arbete, och de många kväkare, de äro de flesta, som sköta sitt vanliga civila arbete i England få kännedom om vad deras sändebud och representanter erfara och lyckas utföra på olika platser i världen. Man tror inte det är möjligt i vår tid förrän man själv sett det, att i den utsträckning som sker bland kväkarna nyheter kunna cirkulera genom brev och avskrifter av brev. Och inte bara nyheter utan även yttre och inre erfarenheter, ord av uppmuntran, av godhet, som, sända från en vän till en vän, skickas vidare till nästa att göra samma tjänst.

En dag märkte jag plötsligt, att jag hade kommit in i vanan att sitta och knåpa av brev för

hand för att skicka vidare till personer jag önskade dra inom ringen av detta inflytande. Charmen i denna sysselsättning kan väl inte fattas av någon annan än en gammal journalist. Aldrig var jag väl så högfärdig över min första tryckta novell, som den gång då jag fick ett brev, där det stod: I have already copied a good deal of your letter.

Om det tvångslösa personliga inflytandet kan verka så som det gör bland kväkarna, så är det därför, att det arbetar bland människor som äro känsliga för ett sådant inflytande, villiga att lyda, villiga att tjäna och vara redskap.

Men endast människor, som icke ha bråttom i sitt verk, kunna nöja sig med att arbeta som de i tysthet från man till man. Endast de, för vilka den enskilda människan har ett värde, offra lugnt hur mycket som helst av sin tid för att vinna, för att hjälpa den enskilde.

Den otåligaste av alla otåliga jag mött i världen var Rosika Schwimmer. Hon skulle med en trumpetstöt blåsa samman hela Amerika, med en annan Europas neutrala. Hon arbetade under den ångestfulla övertygelsen, att det var hennes plikt först att avvärja värdskriget sedan att göra slut på det. Hon misslyckades, hon stöp under löje och förakt. Därför att hon tog sig en för stor uppgift före, kunde hon inte ens fullborda den minsta del därav.

Må även de ivriga, de misslyckade och för-

aktade hedras, må deras uppsåt och deras arbete icke glömmas, hur förgäves det än var. Men ingenting i världen kan vara mera olikt till exempel Rosika Schwimmers sätt att uppfatta och gå till sitt verk än kväkarnas. Det skulle bestämt aldrig falla dem in, att de voro kallade och utvalda att med trug och övertalning hindra människorna från att kasta sig i ett krigs fasor, om de verkligen absolut ville krig. De resonera som så, att det kunde ju Gud likaväl göra själv, om det var vad han närmast avsåg. Ibland kan deras ro göra en utom sig. Men om man skenar i väg, tappar andan, tröttar ut sig och trasslar in sig, är man efteråt ganska glad att få vända om och följa deras takt.

Det berättas från Ryssland, att 1920 års sådd, som legat torr och sluten i jorden under missväxtåren, på många ställen helt oväntat började spira våren 1922. Det är klart att detta måste vara en älsklingshistoria för kväkare, den är ett belägg för deras sats, att man skall vänta och icke misströsta, icke nöta ut sig utan låta de torra åren gå förbi.

Ur ett brev från min vapenbroder under Pfalzresan, ett brev, som jag — förstås! — har i avskrift, drar jag ut en liten episod, som visar hur det stilla, personliga inflytandet söker sig över från den ena till den andra och vidare igen. Det ger också en liten glimt av hur kväkarna verka och vilken stämning de söka sprida i Tyskland.

»Jag träffade», skriver vapenbrodern, »min vän hemma, hon hade väntat på mig hela dagen i går. Hon hade gjort i ordning en god middag och dukat med sitt bästa saxiska porslin och så kom jag inte. De som känna Tagores 'Postkontoret', uppskatta säkert min glädje, då min vän nu sade till mig när jag kom: — Jag har endast litet rissoppa i huset, men jag bjuder dig på den av hela mitt hjärta. Jag ägnade mig åt henne i två timmar. De som bo i det besatta området äro praktiskt taget avskurna från världen, och när jag berättade för henne att Tyskland höll på att vinna världens aktning såsom det aldrig skulle varit möjligt med vapenmakt, grep det henne så djupt, att hon alldeles föll samman. Hon och hennes man hade haft en känsla att världen lämnat dem åt deras öde, och jag kunde ge henne en helt ny bild inte bara av yttervärlden utan också av hennes eget folks själ. Hon sade att hon skulle bevara varje ord jag sagt, så att hon kunde förmedla dessa underbara ting till sin man, som var i sitt arbete och icke fått träffa mig.»

FRÅGOR

1.

Gossen: Mor! vill mor hjälpa mig med mina tal?

Modern: Jag kan inte, jag måste gå på ett sammanträde och träffa några utlänningar, som vill veta, hur vi tyskar har det under fransmännen.

Gossen: Mor, alltid har mor så mycket att göra. Alltid skall mor träffa utlänningar, när jag har räkneläxa.

Modern: Vill du bli fransk soldat då, när du blir stor?

Gossen: Skynda sig mor! Sätt på sig kappan, vad väntar mor på? När mor kommer hem, har jag själv räknat mina tal.

2.

Svensken: Ni är alltså övertygad om, att ni är i stånd till att fullt objektivt bedöma tyskarnas karaktär?

Fransmannen: Ja, visst, hur så?

Svensken: Därför att er behandling av tyskarna sedan vapenstilleståndet i så fall är förvånande. Ni hade framför er en rik mylla, där plogen gått

djupt. Om ni känt dem, om ni kunnat bedöma dem, skulle ni ha vetat, att det ni sådde där, skulle växa snabbt. Så har det också gjort.

Fransmannen: Ni har kanske rätt. Vi borde ha fört en annan politik. Men svara ni nu själv på en fråga: Hur kan ni ha så mycket till övers för ett folk, i vars själ man kan så vad som helst, och det växer upp, ett folk, som icke själv väljer den gröda, som skall växa på dess åkrar?

3.

En engelsk herre till en engelsk dam efter åhörandet av ett föredrag: Var det inte en gripande vädjan?

Damen: Jo. Men jag tycker förstås som min man, att man egentligen inte skulle hjälpa ryssarna. Det är bara bra att den rasen förminskas, den är fridsstöraren i Europa.

Han: Men tycker ni egentligen, att ryssarna är värre än till exempel balkanfolken?

Hon: Nej, jag vet egentligen inte, vad vi skall med balkanfolken att göra i Europa.

Han: I så fall måste jag säga, att det är ingen mening, om vi skall göra rent i Europa, i att låta tyskarna vara kvar.

Hon: Tyskarna, ja. Dem hade jag glömt. Det vore naturligtvis en välsignelse om vi kunde utrota även dem.

Han: Men säg mig då, vad är det för egenskap hos engelsmännen, som gör vårt folk så framstående och värt att leva framför andra?

Hon: Vi är så mänskliga.

4.

Floden rann svart under kvällshimlen, de röda lyktorna på broar och kajer strimmade den med blod. Lutade mot broräcket, bildande den gemensamma karakteristiska silhuetten, stodo en man och en kvinna. Han höll henne omsluten med ena armen och sökte med den andra lyfta upp mot sig hennes nedböjda ansikte.

Vandraren, som gick förbi, hörde följande repliker:

Mannen: Jag älskar er.

Kvinnan, spefull och ändå allvarsam: Hur kan ni älska en kvinna, som ni ännu inte har sett utan hatt?

5.

Hon: Det är påfallande vad ni är nervös. Ni kan ju inte sitta stilla ett ögonblick.

Han: Sitta stilla! Om det bara vore det. Men jag kan inte samla mig till något arbete, icke mera fördjupa mig i någonting. Mina dagar ligger spridda överallt, i järnvägskupéer, väntrum, spårvagnar, hotellvestibuler.

Hon: Ja, det är en ofrid över er. Säg mig, är det kriget?

Han: Kvinnor inbillar sig så mycket om kriget.

Hon: Gör vi? Ni har berättat mig, hur ni en natt måste sticka ner en vaktpost med egna händer i det ögonblick då han hotade slå alarm. Ni hade fått befallning att skaffa en uniform från andra sidan, emedan ert befäl ville fastställa vilka trupper det hade framför sig, och ni beslöt att själv utföra uppdraget. Ni kröp bort till den fientliga linjen, överrumplade er man, men då ni inte hann att göra klart för honom, att hans räddning var att tiga och ge er rocken, stack ni ner honom och släpade honom med er. Ni sade mig, hur ont det gjorde er. Om ni låg vid fronten i yttersta linjen i fyra år, måste det ha hänt otaliga sådana saker. Tala om för mig, kommer er oro därav? Är det detta ni inte kan komma över?

Han: Ni misstar er. Jag bär inte på känslan av att ha gjort något vanhedrande under de fyra åren vid fronten. Jag levde under den hårda nödvändigheten, slet ont, hade ett helvete, såårades, kom tillbaka. Jag slog ihjäl, när jag måste slå ihjäl, men jag skonade också och hjälpte, där jag kunde. Ni ser så misstrogen ut!

Hon: Jag har ingen anledning att inte tro er. Jag frågade ju bara för att få veta. Om ni säger, att ni gått igenom kriget utan sår på er själ,

så är det väl så. Men ännu har ni inte förklarat er oro.

Han: Nå, så skall jag tala om det för er då. Såret på min själ, efter ni gissade att där var ett, det är mycket äldre än kriget. Det är helt enkelt en förbannelse, som en kvinna engång uttalade över mig, när hon vände sig om i dörren och lämnade mig för alltid.

OM KVINNORNA

I.

Kvinnornas röst.

Nog kunde man på förhand tänka sig, att redaktionen av La voix des femmes skulle vara oansenlig, men den var ännu fattigare, än jag hade väntat. Det var inte en redaktionslokal, det var en redaktionsvrå, med den särskilda lukt, som förekommer på tidningar, som icke bära sig, lukten, förmodar jag, av returnerade tidningspackor.

Redaktrisen satt vid skrivbordet med sin torftiga middag. — Ja här ser ni, sade hon, hur den lever, som utger en kvinnotidning.

La voix des femmes startades under senare hälften av 1922, nio dagar i sträck kom den ut, sen var det slut med dess daglighet. Och nu höres kvinnornas röst endast när utgiverskan kan skaffa pengar till ett nummer, det är inte ofta.

Hon hade trott, att det kunde gå att starta en daglig tidning med pengar eller kredit för nio dagar, sedan skulle intresset vara väckt, strömma till, förvandlas i pengar och göra resten. Naturligtvis måste kvinnorna önska att höra sin egen röst.

Men kvinnorna, genom vilkas händer slantarna i världen gå, ville icke avsätta några av dem för detta tidningsföretag, därför att de inte hade ringaste behov av en kvinnlig stämma i den stora presskören.

I detta lilla rum, där en sju, åtta fransyskor ropade ivrigt om varandra, satt jag och tänkte på kvinnornas tystnad. Den var så påtaglig även här, därför att så mycket av vad som sades, ja det mesta, var låneord från det manliga ordförrådet.

Sammanträdet var inkallat, för att de närvarande skulle överlägga om anordnandet av ett möte, där engelsmannen skulle få tala försoning. Men svårigheterna voro för stora, kanske emedan de icke voro alltför intresserade av försoning. Den kommunistiska partistyrelsen — ack — ville utvinna för stor profit av sin lokal och begärde en ganska orimlig hyra. Den lilla kvinnoföreningen i fråga hade ingenting i sitt kassaskåp mer än obetalda tryckeriräkningar.

— Vi kan ju förstås alltid ta lokalen och låta bli att betala, sade en av de närvarande lätt. Jag för min del betalar aldrig mina räkningar, då skulle jag få inställa min propagandaverksamhet.

Men flertalet av de närvarande avvisade detta djärva förslag av lojalitet mot partistyrelsen, och så föll hela mötesfrågan till marken. Innan jag visste ordet av, var jag omgiven av en livlig,

ja, mer än livlig, passionerad principdebatt, och de närvarande hade hastigt delat upp sig i kommunister och borgerliga.

Den som stämt mig till mötet var en ung dam, som jag inte kan placera bättre än genom att kalla henne för en av de intellektuella, fast detta annars är ett dimmigt uttryck. Jag minns av henne mest ett par stora, blanka, bruna ögon i ett mycket blekt ansikte och otåligheten i varje hennes rörelse över det sega motståndet i världen och över hennes egen kroppsliga svaghet.

Hon försökte, mes chères camarades, att utveckla för de kommunistiska kvinnorna så försiktigt som möjligt, vad det var som engelsmannen ville framlägga för dem, därest de ville tillstädja honom att tala för dem. Därvid tog hon bort det religiösa, det mystiska elementet i hans försonings- och kärlekslära, helt naturligt emedan hon själv stod främmande därför, och det lärde mig bättre än något, hur omöjligt detta avskiljande är. Hur skickligt hon än framställde för de andra kvinnorna klokheten och förnuftet i att gå till arbetet på världens förbättring i en fri och försonlig anda, i gemensam villighet att samarbeta med andra på de punkter, där man kunde enas, hur många goda exempel hon än valde för att bevisa fåfängligheten av att gå fram med våld, dessa kvinnor stodo icke till att vinna.

Försoning! Det måste vara ett borgerligt trick — såsom det ju också mycket riktigt ofta är.

Den, som förde ordet på den kommunistiska sidan, var en alldeles utomordentligt intagande kvinna, en arbetarhustru i medelåldern, en värdig motsvarighet, vilket är det högsta betyg jag kan ge henne, till ledaren av studiecirkeln. Det var samma kultur och samma charm över hela hennes uppenbarelse i den fattiga dräkten. Hon hade detta klara, rediga välskulpterade latinska ansikte, som är en sådan kontrast till våra ofta kaotiska utseenden, ur vilka vi knappast hinna skapa kosmos, innan vi äro färdiga att dö.

Det var en fröjd att se henne tala och att höra henne tala.

När vi nordbor sitta och konversera, äro vi för det mesta tämligen entoniga och orörliga, i varje fall under principdebatter. Denna kvinna av folket var ett vackert typiskt exempel på franska folkets rörlighet, dess väsens tänjbarhet inom vissa mått. Hennes väsen steg och föll i en nästan regelbunden rytm, som följdes av minspel och handspel som ett ackompanjemang. Stegringen inträdde alltid, när hon av sin egen argumentering eldade upp sig över les bourgeois, denna hopplösa dyiga massa, vilken satt som en propp och hindrade livets och lyckans källsprång att vattna jordens marker. Det var henne absurt, att man kunde tänka på försoning med denna dy, tro att det lönade att tala vackert vid den om att ge plats. Det var lika löjligt att predika om det orätta att att använda våld mot bourgeoisien som att av

samvetsbetänkligheter dra sig för att rensa upp en källa från mossa och slam. Men för var gång hon kommit till en viss höjd av indignation, erinrade hon sig plötsligt sin plikt att vara hövlig även i ett sällskap av borgerliga och sjönk på en suck som på en fallskärm med ett utomordentligt tåligt, förbindligt och vemodigt leende tillbaka i jämvikt igen. För att inför ett nytt inpass, m a i s m a c h è r e c a m a r a d e, lika hastigt igen stiga upp till den höjd av iver hon nyss lämnat. Hon fällde ett ord om de borgerliga, som är det hårdaste jag någonsin hört: — De offrar, sade hon, för fosterlandet gärna sina söner, men icke sin förmögenhet.

Ibland lämnade dessa kvinnor de rena idéernas värld för att pröva dem på gemensamma bekanta. De närvarande borgerliga använde två metoder. Dels att med exempel bevisa att bourgeoisien inte var ett enhetligt begrepp, utan bestod av goda och dåliga individer. Dels att det fanns kommunister, som bekände läran blott med sina läppar och levde ett självisk och osolidariskt liv. Låt mig bevara bara två repliker ur detta samtal.

— Vad säger ni till exempel om camarade Renée Brillon? sade de borgerliga. Hon står och talar om att för hundra francs kan man rädda ett litet ryskt barn till livet och bolsjevismens välsignelser, och själv bär hon skor för trehundra

francs. Hon är kommunist, och hon värderar sin chaussure till tre människoliv!

Arbetarhustrun: — Ja, men hon är ju så vacker!

Jag tänkte: Gudskelov, att det ryms inkonsekvenser även inom detta rätliniga system.

Hon tillhörde de otåliga, denna arbetarhustru och vem kan förmena henne det, vem kan förvåna sig?— Därför att vi har bråttom, menade hon, måste vi ta hjälp av den röda armén, ja, om den så vore rysk, det fick vara hänt. Jag tar Boukharin med på köpet, sade hon trotsigt. När når vi annars ett bättre sakernas tillstånd? Om hundra år? Nej. Om tvåhundra år? Kanske. Men jag tror det knappt.

— — —

Alltså revolution.

Till dess jag får se något nytt, något starkare, som driver undan äldre intryck, kommer revolution alltid för mig att vara förbundet med följande i mitt minne klart inristade bild.

Det var en grå vinterdag i Budapest år 1920. Jag hade gjort visit hos en ungersk dam, som jag träffat i Stockholm 1911, då hon var rösträttskongressens skönhet, och sedan i Haag 1915 på fredskongressen. Mellan 1911 och 1915 låg den fruktansvärda överraskningen, som hette kriget. Men 1915 hade hon haft kvar sin skönhet och sin segertro. Vinterfälttåget i Karpaterna hade slutat till Ungerns fördel, alla hennes söner levde ännu. Mellan 1915 och 1920 låg icke bara den fruktans-

värda överraskning, som det militära nederlaget innebar. Där låg revolutionen i alla dess etapper, där låg den rumäniska invasionen, militärdiktaturen, fredsfördraget med dess styckning av Ungern. Kniven var just då lyft över landet för att skära det i bitar efter folkens självbestämningsrätt.

Vi hade suttit någon timme och talat om allt detta, talat om avlägsna tider, om avlägsna vänner, i länder, där det var fred, och där intet hände. Min väninna hade åldrats efter händelsernas mängd, icke efter årens, hon var knappt att känna igen. Hon var gammal, hon var mycket trött. När jag skulle gå, följde hon mig ett stycke på väg. Utanför hennes grind stod ett flyttlass, med ett torftigt, trasigt bohag, kringstoppat med bylten av smutsbrun lump. Överst på lasset satt en kvinna, inhöljd i en schal, fullkomligt orörlig. Min värdinna sade några ord på ungerska, som jag naturligtvis inte förstod. Kvinnan på lasset svarade med ett buttert enstavigt ord.

— Vad vill det här säga, och vad är det för en kvinna? frågade jag. Då log min väninna för första gången.

— Det är min hyresgäst, som flyttar, sade hon.

— Er hyresgäst? Den ungerska damen hade en våning i Budapests förnämsta villakvarter. Det föreföll omöjligt, att hon skulle ha en sådan hyresgäst. Men det var inte alls omöjligt.

När den röda revolutionen bröt ut i Ungern

under Bela Kuns ledning och med Sovjets välsignelse, skulle alla orättvisor gottgöras. Därför kom en dag ur Budapests fattigkvarter denna kvinna farande med detta lass för att slå sig ner i de rikas stadsdel. Vilken röd, vilken stolt, vilken underbar dag! Slut med all nöd, all smuts, all fulhet, slut med fattigdomens förbannelse. Hon hade en inkvarteringssedel i handen, flyttlasset stannar, hon stiger av, ringer på, tränger sig in i min väninnas våning, begär så och så många rum för sig och de sina. Männen i familjen vågade inte kasta ut kvinnan, det var att finna sig, att flytta ihop sig, att tåla proletärfamiljen under månader i sin våning. Men ack, den förde alla sina vanor från fattigkvarteret med sig. Den stackars kvinnan blev lika illa slagen av sin supiga man i den fina våningen, som hon blivit det i det kyffe de förut bott i. Hon hade icke mycket mera glädje av de fina rummen än att veta att hon nästan plågade sin värdinna till döds genom att vara där och förstöra allt vad där fanns. Allteftersom den politiska situationen förändrades, fick hon emellertid flytta ur rum efter rum. Och nu var regimen vit i Budapest, och nu skulle hon med resterna av sitt bohag flytta tillbaka till den gränd, varifrån hon kommit.

Innan vi vände om hörnet, stannade jag ännu en gång och tog in henne med blicken, sådan hon för alltid står för min syn, grå, hopkrupen, en

bild av hjälplöst, stumt trots mot det öde, som så ofta övergår revolutionärer.

— — —

Egentligen var denna debatt, sådan den nu fördes, endast en efterdyning av en diskussion inom den kvinnliga fredsförening, vars styrelsemedlemmar i afton voro närvarande. Föreningen hade redan avgjort sin ställning som fredsförening till frågan: Våld eller icke våld, genom att antaga följande formel: Vi äro emot alla statliga, stående arméer. Underförstått: Vi äro med på en hastig omstörtning, som genomdrives med väpnad makt. Men när denna väpnade makt har gjort sin tjänst, får den inte bli en institution, en permanent armé.

Ordföranden berättade för oss med en viss triumf, hur man äntligen klarat sig ut ur dilemman på detta sätt. Men aldrig har väl en triumf varit mindre begrundad. Det är fullkomligt oförklarligt, hur fullvuxna människor kunna leka blindbock med svårigheterna på detta sätt. Det säger sig ju fullkomligt självt, att en armé, som genomdrivit en statskupp, som vet värdet av sin makt, den blir stående av sig själv. Ingen styrelse för en kvinnlig fredsförening lär kunna säga till en sådan armé: — I dag är du ännu berättigad, men i morgon hotar du att bli permanent, skingra dig!

Så snart kvinnorna gå med på en sådan kompromiss, en sådan halvhet, då äro de räddnings-

löst förlorade. De ha gjort sig omöjliga och ingen hör på dem mer.

Det var därför jag förgäves lyssnade efter kvinnornas röst, medan kvinnorna talade, förgäves här som så ofta.

Kvinnorna äro mycket tysta.

Det offentliga livets larm skötes av manliga röster, åsiktsbrytningarna äro brytningar mellan män och män, aldrig mellan kvinnor och män. Av tre månaders intensiv tidningsläsning av franska pressen har jag i behåll endast två saker av kvinnor: Det ena är en artikel av m:me Séverine. Det andra är några rader, som skrevos dagen efter det mrs Thompson blivit hängd samma morgon som sin älskare.

— Varför beklaga mrs Thompson, hette det, hon slapp smaka bitterheten av att överleva den älskade!

II.

Kvinnornas tystnad.

— De ha intet initiativ.

Hellre än jag låter mig detta sägas om kvinnorna av små, små tyska doktorer, säger jag det själv. Men jag vet, vad dessa herrar icke veta, när de tala om »denna biologiskt betingade brist hos kvinnorna», hur nästan hopplöst det är att föra fram ett kvinnligt initiativ i världen, där det händelsevis skulle finnas. Jag vet det, därför att jag känner kvinnor, både i Sverige och annorstädes, som verkligen ha överblick, ha intiativ, sprungna ur en rent kvinnlig syn på samhällsförhållandena, och jag vet hur nästan omöjligt det är för en kvinna att nå den ställning och den auktoritet, där hon kan få föra fram sina initiativ och förverkliga dem. Hur många gånger har jag inte sett kvinnor lyckliga, när de kunnat smuggla in av sina initiativ i en manlig hjärna, som gökhonan sitt ägg i ett småfågelbo. Denna metod få de hålla på med, ända till dess kvinnorna bli förändrade och männen bli förändrade.

Även den, som aldrig får vara med därom, kan glädja sig vid tanken på den tid, då kvinnorna skola så småningom upptäcka att deras hjärnor

äro avsedda att tänka med. Då de skola förstå, hur oerhört bundna de varit av en föreställningsvärld, som skapats dem förutan, då de skola våga sätta sin värdering av tingen mot eller bredvid den manliga värderingen av tingen. Bara tanken på hur ett budgetförslag skulle ta sig ut efter en hänsynslöst genomförd kvinnlig värdering av vad som är nödigt och onödigt i samhället, kan komma en att spinna av välbehag.

Kvinnorna ha rösträtt nästan överallt i världen, men intet färdigt program att rösta på. Det kan inte gå så fort att skapa ett. Någon har påpekat hur länge Norge efter 1814, då det blev ett självständigt rike, fick vänta på Welhaven och Wergeland, som gåvo riket en självständig litteratur. Det är enormt svårt att artikulera, att finna egna former för en kaotisk föreställningsvärld. Hur svårt är det inte bara att finna formen, i vilken en ny teknisk uppfinning skall klädas. Hur länge fingo vi inte klä det elektriska ljuset i fotogenlampornas form? Jag menar nu inte alls att jämföra det manliga och det kvinnliga ljuset med respektive fotogen- och elektriskt ljus. Men kom ihåg, att det gick inte på en gång att göra en slät kupa för det elektriska ljuset, ehuru allt behov av ett hål för lampglaset fallit bort. Den, som glömt övergångsformen med den lilla hatten eller knölen, som var ett rudiment av lampkupans skorstensform, den må söka dra sig den till minnes, för att förstå vad jag menar. Denna konsthistori-

kernas iakttagelse tycker jag kan överföras även på det andliga arbetets område, inte minst för att symbolisera kvinnornas sökande efter egen form för det ljus, den kraft som är i dem. Det är ett sökande, som sker i det obemärkta. Det är mig en outsinlig källa till förvåning att män, med sin vakenhet, sin intellektuella klarsyn, inte ha det sinne, varmed de kunna uppfatta detta sökande, som dock är en ytterligt intressant företeelse i nutiden, ja mer än intressant för att tala allvar.

Vi veta alla att kvinnorna i Europa och Amerika fingo sin rösträtt under svallvågorna efter kriget, icke för sin självständighets utan för sin osjälvständighets skull, för sin lydnads skull, för sin tros skull, för sitt lidandes skull. Hur skall man då kunna begära, att de plötsligt efter kriget skola kunna komma att föra en självständig politik eller ens göra en insats att böja eller färga världspolitiken?

Vi ha en enda stor politisk, internationell kvinnoförening: Kvinnornas internationella förbund för fred och frihet, vars svenska sektion är kvinnornas fredsförbund. Om jag kallar den den enda, har jag inte glömt de internationella socialdemokratiska kvinnosammanslutningarna, men de ingå ju som delar i internationella socialdemokratiska block, och äro icke på samma sätt självständiga. Detta kvinnornas internationella förbund har ända sedan 1915, då det bildades, försökt

forma ut ett kvinnligt program för den internationella politiken. Skall jag säga det eller icke? Det var på grundvalen av dess program, som Wilson skapade sina 14 punkter, som ställde till så mycket elände i världen.

År 1919 på kongressen i Zürich framlade det en bestämd fordran på en revision av Versaillestraktaten, år 1922 sammankallade det till kongress i Haag alla föreningar, som kunde tänkas vilja utgå från nödvändigheten av och arbeta för en ny fred. På denna kongress formulerades kravet på en ny fredskongress och reparationsfrågans omläggning till en internationell angelägenhet, vid vilken alla länder skulle medverka. De förstörda provinserna skulle icke längre få bli en tvistefråga mellan segrare och besegrade, icke en förevändning, ett skäl för Frankrikes tyska politik. Denna gång tog Labour Party upp kongressens program i parlamentet och blev egentligen endast utskrattat därför.

Det verkar alltid på mig som en begreppsförvirring, när man talar om kvinnlig idealitet och svärmeri i motsats till manligt verklighetssinne. Det är inte de två som stå mot varandra. Det är manligt svärmeri mot kvinnligt, manligt verklighetssinne mot kvinnligt. Hur mycket har icke det manliga svärmeriet för fanan och prestigen och gloiren kostat mänskligheten? Inom Kvinnornas internationella förbund för fred och frihet har man andra svärmerier, men har blott icke

varit i stånd att offra riken och världar för dem. Jag vill icke påstå, att förbundet icke satt några spår genom sin verksamhet, men kan svårligen värdera det andliga inflytandet. Men i den aktuella politiken har det icke kunnat göra någon påvisbar insats eller driva igenom några önskemål. Det har icke lyckats att få Nationernas förbund att röra sig, hur mycket det än arbetats i den riktningen.

Inom kvinnoförbundets ledning vet man mycket väl orsaken till denna sin maktlöshet. Den beror på att ledningen är en generalstab utan trupper att kommendera, därför att kvinnorna ännu icke förstå vad de vilja och måste vilja, därför att de äro eftersägare, därför att de icke lärt att se med egna ögon, icke gått in i sig själva och lyssnat till rösten i sitt eget inre.

III.

Det indirekta inflytandet däremot.

Här är två fall, i vilka kvinnor spela en erkänd roll inom nutida politik. De äro så typiska båda, att det kan vara lustigt att fastslå dem.

I det ena fallet är det fråga om m:me Poincaré, i det andra av den indiske ledaren Ghandis kvinnliga anhängare.

Om jag inte själv läst det stenografiska referatet från deputeradekammarens debatt om m:me Poincaré, i slutet av mars, skulle jag ha trott, att historien var uppfunnen för en filmregissörs räkning. En kommunistisk deputerad antyder under en utrikespolitisk debatt, att förklaringen till Poincarés politik är den, att han är rädd för och går i ledband hos rojalisterna. Och varför, frågar han, är detta fallet? Är det möjligen sant, att rojalisternas ledare äro i besittning av sådana hemliga upplysningar om Poincaré och hans anhöriga, att han av fruktan för skandal måste dansa efter deras pipa?

Av den franska vänsterpressens antydanden, vet varje människa såväl utom som inom deputeradekammaren, att det är fråga om m:me

Poincaré. Man skulle tro, att det var lögn, att en dam som hon på det sättet föres in i den politiska debatten och indirekt tillvitas skulden till den fransk-tyska situationen, men det kan inte hjälpas, det är så.

Poincaré själv förlorade vid detta tillfälle på ett ganska tilltalande sätt fattningen, blev grov och ursinnig och förnekade naturligtvis, att det fanns ett spår av sanning i kommunistens beskyllningar. Sedan blev det gräl om vad man sagt och icke sagt, och det hela var en skandal, som söker sin like. Men det var i alla fall första och sista gången jag under denna vinter sett kvinnan spela en roll i den politiska debatten i Frankrike. Annars är hon fullständigt borteliminerad.

Det andra fallet, då kvinnorna kunnat indirekt spela en politisk roll är, som sagt, i den indiska nationalismens passiva motstånd mot engelska imperiets övervälde. Ghandi är personligen, hur han än hatar den engelska överhögheten, obönhörligen för det passiva motståndet, även om hans otåliga lärjungar icke alltid följt honom därutinnan. Hans taktik är, att Indien skall så mycket som möjligt avhålla sig från England och allt vad engelskt är. Indien åt indierna. Han tänker sig en konsekvent bojkott som det farligaste och oemotståndligaste vapnet i kampen för att avskudda sig vad han betraktar som det engelska oket. Nu har han lyckats få kvinnorna med sig i stor utsträckning. Han har fått dem att väva

tyger och bära hemvävda kläder i stället för att köpa engelska fabrikstyger. På detta sätt har han måttat ett farligt och välriktat slag mot den engelska industrien, och Indiens kvinnor ha kommit att spela en världspolitisk roll.

De ge en ganska mycket att tänka på, dessa två exempel på kvinnornas politiska inflytande under åren efter det stora världskriget.

IV.

De bortglömda.

Det finnes en grupp kvinnor, som voro avsedda att tjäna ett politiskt syfte, men som aldrig kommo att göra det. Sedan det blev klart, att det icke lönade sig att arbeta med dem, tyckas de vara fullkomligt bortglömda, fullkomligt avförda ur den politiska dagsdiskussionen. Det är de tyska kvinnorna vid Rhen, som fallit offer för soldater ur de franska kolonialtrupperna.

När man tänker på gången av hela denna historia med de våldtagna kvinnorna vid Rhen, så är den verkligen alldeles otroligt bisarr, och betecknande för hur det går till i världen.

Då tyskarna ville efter vapenstilleståndet bearbeta världsopinionen, så funno de de stackars våldtagna kvinnorna vid Rhen i sitt sökande efter ett vapen att genombryta denna tjocka mur. En världsopinion sådan som den, som bildades mot Tyskland under kriget, har väl aldrig funnits eller kunnat finnas förr, de tekniska resurserna för att skapa en sådan ha icke förr varit för handen.

Tyskarna visste, att vad de än med skäl kunde anmärka mot ockupationen vid Rhen, så skulle

de ögonblickligen få till svar: — Hur bar ni er åt i Belgien, i Frankrike? De skulle inte ens uppnå en diskussion. Men på en punkt visste de, att detta motargument icke kunde användas, och det gällde de färgade trupperna. Därför satte de in propagandan här, och att detta var beräkning, hindrar naturligtvis icke, att i Tyskland en verklig och berättigad upprördhet spelade med in.

Och dessa kvinnor, enkla arbetarhustrur, unga tjänsteflickor, kontorsflickor, fabriksflickor — det är de kategorier jag personligen kom i beröring med — vilka undergått ödet att brytas ner under och tjäna en okänd, mörkhyad soldat till verktyg och befrielse för hans lust, de letades nu reda på och deras historia spreds ut över världen på skilda språk. Huvudsakligen voro de beräknade på Amerika!

Liksom de varit de främmande soldaternas offer, blevo de propagandans martyrer.

Tysklands fördel fordrade offentligheten över deras öde, och där kom offentligheten över deras öde. De tvingades att gå igenom den franska krigsrättens skärseld. De fingo på kaserngårdarna defilera förbi den färgade truppen, som kunde komma i fråga, och se in i varje soldats ansikte för att söka igenkänningstecken på den man, som våldfört dem. De peka ut någon, han nekar, de förvirras, de ombedjas göra denna vandring om igen. De vidhålla kanske en anklagelse, det blir undersökning. Det är framför allt de själva, som

bli förhörda in i de sista detaljerna. Allt undersökes, blåmärkena på deras kropp, bajonettrisporna på brösten, blodspåren på kläderna. Jag träffade en sextonårig ung flicka. Hennes anklagelse — jag hade så när sagt anklagelsen mot henne — lydde att hon under en skogspromenad blivit överrumplad av ett band marockaner och använd av tre eller fyra av dem. Mer än tio gånger hade hon inför franska officerare fått upprepa historien i detalj.

Sedan kom vittnesmålen inför främlingar, journalister och politiker.

Med allt detta blev den sociala vanäran oundviklig, ty så inkonsekventa äro människorna. I Frankfurt blev under fransmännens korta ockupation av denna stad, hustrun till en underofficer utsatt för våldtäktsförsök av en färgad. Hon hade bott i en kasern och hade inte hunnit flytta ur sin våning, innan franska trupperna tagit kasernen i besittning. Genom oerhörd energi lyckades denna fru att tvinga fram en undersökning och få brottslingen fälld. Vad var tacken? I en Frankfurtertidning annonserade en fru av samma namn, en annan fru Kunze eller Möller, att hon undanbad sig att förväxlas med den fru Kunze eller Möller, som blivit våldtagen.

Ett par unga flickor berättade för mig, den ena, att hennes fästman slagit upp med henne, den andra, att hon aldrig mer vågade visa sig bland jämnåriga.

Emellertid blev denna propaganda med der schwarze Smach icke så verkningsfull, som man kunnat vänta. Fransmännen slogo ner på överdrifterna och förnekade allt som icke kunde bevisas. Och det ligger i sakens natur att det var ytterligt svårt att i många fall förete fullkomlig bevisning.

Men det är inte hela förklaringen till att den gjorde så liten lycka.

Inte heller ligger förklaringen däri, att amerikanarna inte äro intresserade av sådana saker, ty det äro de, på grund därav möjligen, att problemet är levande för dem i deras land. Min personliga erfarenhet är att der schwarze Smach är vad som mest intresserar amerikanarna i fråga om ockupationens följder, ifall de äro intresserade alls.

På min näthinna är inbränd liksom en lyktrad av stora, undrande, amerikanska kvinnoögon, alla riktade mot min reskamrat och mig under en tebjudning i Haag i höstas. Efter att ha framlagt vår rapport för kongressen, hade vi blivit ombedda att inom en mera privat krets besvara frågor om vår resa i det ockuperade området, och alla dessa frågor så gott som gällde de svarta männen och de vita kvinnorna.

Vi försökte båda att hänvisa den ena till den andra. Här var den enda punkt, där vi inte riktigt kommo överens. Min Kollegin ansåg, att jag skulle besvara dessa frågor. Jag tyckte, att

hon kunde överta dem, därför att hon var gammal nog att vara min mor.

Alltså, intresset för problemet fanns nog i Amerika. Men det hjälpte icke. Den franska propagandan var snabbare och bättre inarbetad. Det tyska bevismaterialet var icke så överväldigande stort att komma med inför en värld depraverad av krigets jättesiffror. Och slutligen, propagandan hade åstadkommit en sådan uppfattning om tyskarna, att många människor inom ententeländerna ansågo, att det var rätt åt tyskarna, allt som skedde med deras kvinnor, ifall det skedde något.

Sedan dess har situationen förvandlats och nya intressen kommit upp. Fransmännen ha själva övertagit den tyska propagandan mot sig själva.

Man talar om andra ting. De gamla och de nya offren för der schwarze Smach äro glömda. De tragedier, som nu genomlevas, de höljas av samma tystnad, som alltid brukat dölja den sortens tragedier i världen.

V.

De fyra hundarna.

En dag kom en gammal dam i högsta vrede upp på poliskammaren i en av de av fransmännen besatta städerna. Vi råkade händelsevis vara där, min reskamrat och jag, och då fingo vi höra hennes historia.

Jag tror aldrig jag har sett en så uppretad gammal dam förr. I sitt hus hade hon tvångsinkvarterad en fransk officersfamilj, som uppfödde fyra hundar i köket. Djuren lämnade aldrig köket, och den franska familjen tillät icke, att fönstren öppnades. Resultatet var, berättade den antagligen lika renliga som ursinniga gamla damen, en obeskrivlig smuts och stank i hennes kök. Förhållandet mellan de båda damerna, den franska och den tyska, hade genom ömsesidiga smädelser ständigt försämrats. Slutligen hade det gått så långt, att den franska officern handgripligen tillrättavisat sin stackars värdinna för att hämnas sin hustrus, sina hundars och Frankrikes ära.

— Men hade jag tio söner, sade den gamla damen med brinnande ögon, så skulle jag uppfostra dem alla till att hämnas mina lidanden.

Hon väntade tydligen ett uppmuntrande ord av oss, men vi sågo på varandra och togo avsked utan ett ord.

Min reskamrat, som annars till min stora uppbyggelse brukade inom fem minuter förvandla de mest indignerade tyskar till lamm, hade ögonblickligen insett att hennes makt att lugna och försona inte skulle räcka till i detta fall.

— Vad är det ni går och funderar över? frågade hon mig efter en stund.

— Jo, sade jag, huvudräkning har aldrig varit min starka sida, men om den där gummans tio tyska söner och tio svärdöttrar en dag komma att uppfostra vardera fyra hundar i tio franska kök — — —

— Då blir det fyrtio hundar, sade reskamraten.

— Ja, så långt är jag med, men sedan? Det blir tio franska mödrar, med för ordningens skull vardera tio söner, som denna gång komma att svära hämnd och skicka dessa hundra män med hundra fruar in i Tyskland att uppfostra fyrahundra hundar i hundra tyska kök, det är en förfärlig tanke.

— Det kommer inte att finnas hundra tyska kök, när vi kommit så långt, sade reskamraten.

VI.

Grönsakerna.

En dag i höstas, närmare bestämt i november 1922, kommo min reskamrat och jag under vår rundresa i de besatta områdena före Haagkongressen in i ett tyskt hem, som verkade på oss som ett slags privat Siegesallé, ett dött minnesmärke över en död tid. Först en väldig tambur, men iskall, så två stora salonger. När vi skulle göra oss i ordning efter resan, ställdes två toalettrum till vår disposition. Vår värdinna, en vacker vithårig dam med blå, ständigt tårfyllda ögon, var en av de ledande damerna i denna stad, och vi hade blivit uppmanade att göra henne ett besök för att få veta något om förhållandena under främmande besättning. Vi åtlydde uppmaningen, ty det var ju vår uppgift att samla så mycket material som möjligt från de besatta områdena för att lägga fram för kongressen för en ny fred i Haag. Den, som vill ha reda på stämningen och orsaken till stämningen inom olika samhällslager, får heller icke undvika salongerna.

Det berodde väl på många omständigheter att vårt sammanträffande blev en sådan besvikelse

för vår värdinna. Vad hade hon väntat av oss? Att vi skulle gråta med henne, att vi skulle med henne skymfa förtryckaren? Först trodde hon, att vi inte hörde, när vi inte reagerade synbart för vad hon hade att berätta och skruvade upp en förut kraftig stämma än högre. Jag visste, att detta var ungefär det dummaste hon kunde göra, om hon ville vinna min engelska reskamrat, ingenting var ägnat att plåga henne mera. Situationen försämrades också oavbrutet, inom kort visste vår värdinna, att hon hade två omöjliga och hårdhjärtade personer framför sig, på vilka hon bara förspillde sin tid. Men hon fortfor i alla fall att tala, sedan hon väl kommit i gång, med ett slags förtvivlad envishet.

Hon hade en belgisk familj i sin vindsvåning, hon undrade, om vi förstodo, vad det ville säga. Det gjorde vi väl inte, vi tyckte att hon hade gott om rum ändå. Dessutom kommo vi direkt från en rond i fattigkvarteren, vi hade sett hur stora familjer fingo rota hop sig i usla fuktiga kyffen, och vi hade sett så många halvdöda småbarn. Med inställningen nerifrån de fattigas värld, betraktade vi schematiskt vår änkefru i det jättelika mottagningsrummet som en lycklig person, vilket hon säkerligen icke var.

Den belgiska familjens dotter tog emot herrbesök i en alltför stor utsträckning.

— Mein Haus ist eine Bordelle geworden.

Ord för ord detsamma hade många lika fina damer med inkvarteringar sagt förut, med samma bitterhet, med lika vitt uppspärrade ögon inför en oerhörd upptäckt; den att lösaktigheten i världen kunde våga sig i deras grannskap. Ingen av dem hade förstås vetat något närmare om den, förrän de fingo främmande trupper i landet.

Det var engelsmän, fransmän, amerikaner och belgier, som fört lösa seder in i Tyskland. — Denn so was hat es doch bei uns nie früher gegeben.

— Tror ni det är sant? frågade min engelska väninna.

— Nej, Kollegin, viskade jag.

Dessa damer ur societeten trodde lika litet, att det drivits bordellväsen i Tyskland före 1918 som att deras män, söner eller bröder — sie sind ja alle so gutmütig — någonsin uppträtt eller kunnat uppträda på minsta vis brutalt under kriget. Ibland brukade jag få mig en mycket genant fråga förelagd: — Skulle inte ni själv kunna gå i borgen för de svenska männen, att de aldrig skulle kunna begå sådana handlingar som fransmännen nu i Tyskland? En svår fråga för den, som väl icke vill på något sätt kasta en skugga över sin nation, men som är innerligt övertygad att krig demoraliserar alla, och inte vill gå i borgen för att svenskarna ha större motståndskraft än andra.

Man berättar om den avlidna tyska kejsarinnan,

att hon höll på att få slag av häpnad, då hon, genom ett slarv av omgivningen, under ett besök på ett barnbördshus upptäckte en moder utan vigselring, gjorde sig underrättad om orsaken och kom underfund med, att det i Tyskland fanns ogifta mödrar. En avgrund öppnade sig för hennes plikttrogna fötter på hennes eviga sjukhus-, basar- och utställningsrond genom livet.

Det är möjligt, att det ligger något rörande i denna okunnighet, denna godtrogenhet eller detta hyckleri hos damer som vuxit upp i den skyddade världen. Men jag kan inte hjälpa, så snart jag möter denna livsuppfattning, sen är jag lika omöjlig att göra intryck på som en uppspänd paraply.

Vår värdinna, som icke visste detta, grep till sitt sista medel.

— Får jag be damerna, sade hon, att resa på sig, gå in genom den där dörren, passera genom nästa rum, och öppna dörren mittemot. Hennes ton var hemlighetsfull, ja, nästan skräckinjagande. Vi ryckte verkligen upp oss en smula. Jag tänkte på en amerikansk journalist, som, när man ville ge honom statistiskt material över barndödligheten i Tyskland, svepte undan papperen, lade handen i bordet och sade: — Det där intresserar mig inte, jag vill se barnlik. Kanske vi skulle få se barnlik, om vi öppnade alla de där dörrarna, som vår värdinna föreskrev.

— Jag säger ingenting på förhand, sade hon, anblicken talar för sig själv.

Vi reste oss hastigt, gingo genom en stor iskall salong och öppnade nästa dörr. Vad vi sågo var detta: en matsal med buffé och hela den övliga utrustningen, som blivit förvandlad till visthusbod. Parkettgolvet täcktes av praktfulla rotsaker av alla slag, på bord och stolar låg vinterförrådet av stora guldfärgade äpplen, i ett hörn stod en tunna med ägg och så vidare.

Min reskamrat och jag, som ingen av oss ägde en rotsak på denna jord, beskådade med intresse vår värdinnas stolta vinterförråd, det imponerade djupt, både på grund av sin utsökta beskaffenhet och sin storlek. Ingen av oss hade minsta sinne för den tragedi, som låg däri att matsalen behövde användas till visthusbod, därför att den belgiska familjen satt i vindsrummen, där väl annars äpplena brukat förvaras. Jag vet inte, var vi hade våra tankar den dagen, som inte förstodo, att vi skulle krossa den vithåriga damens hjärta genom att oberörda och leende återvända in till henne, där hon väntade oss i förhoppning, att vi äntligen skulle begripa, hur världen råkat på sned och hur hårda Versaillesfördragets konsekvenser voro.

Först när det var för sent, när den förväntansfulla blicken redan förvandlats i djup besvikenhet, förstod jag hur illa vi burit oss åt.

Vid avskedet grep hon till en glosa för att träffa oss, icke illa vald för ändamålet. — Damerna reser till fredskongress, sade hon, tala då om, att här i Rhenlandet blir den ärligaste pacifist krigsvän.

Vi frågade inte ens: Å, har ni varit en ärlig pacifist? Ty vi visste utan att fråga, att hon aldrig haft en tanke åt det hållet.

VII.

Repan i bordet.

Kort därpå var jag på besök i ett annat tyskt hem, i en annan stad, även det ett burget hem men mycket mera levande. Det var förlovning i luften, egentligen var stämningen ganska munter, men munter på ett särskilt bistert sätt. Som flera herrar voro närvarande, berättades många anekdoter, gamla och nya. Jag anför en av de mera tidsenliga. Den handlar om en gammal man, en eländig gammal man, som en kväll i skymningen strävade ut från staden i riktning mot kyrkogården. Några vandrare, som tyckte, att han såg ut som ett lik, frågade honom, varför han var ute och gick i sin stora skröplighet. Han svarade: — Jag är död och på väg ut till min grav. Jag har bara sjätte klassens begravning, och i den ingår inte för liket att få åka ut i vagn.

Vi sutto länge kring matsalsbordet, ännu sedan kaffekannan var tom och underhöllo oss på detta sätt, talande om allting utom om det vi tänkte på. Den aktuella politiken trängde sig fram då och då, men motades tillbaka med en vits.

Emellertid, sedan jag tagit avsked av familjen,

förde mig värdinnan avsides. Det var något hon ville tala med mig om, något, som tryckte henne.

Bland damerna av någon ställning i denna stad, var hon säkert den mest energiska och den mest frikostiga, när det gällde att offra tid och möda. Hon var en av de vänligaste och mest hjärtegoda och därför mest intagande kvinnor jag någonsin mött. Det var därför inte alls att undra på, att hon var överhopad av sociala plikter, av hjälpsökande av olika slag. Det föll också på hennes lott att ta emot utlänningar och sammanföra dem med sådana av stadens damer, som hade något märkligt att förtälja om sina öden under främmande ockupation. De sällskapliga plikterna ha numera tagit denna form i dessa trakter för damer med representativa möjligheter, och det är sannerligen inte att undra på, om uppgiften är dem något främmande. Att lära sig göra les honneurs vid sådana bjudningar ingick inte i den unga familjeflickans uppfostran.

Nyligen hade min värdinna anordnat en sådan sammankomst till ära för ett par mycket kända engelska damer. Hon berättade för mig nu hur den förlupit. De närvarande hade i olika variationer burit fram en tysk husmors stora och små lidanden, såsom de ofta gjort det förr.

— Nå, och vad hade engelskorna sagt?

— Ja, de hade sagt: I s t h a t s o? Men vad kunde man mera begära? Min värdinna hade haft

den uppfattningen, att de utländska gästerna fått allt vad de behövde, när de bröto upp, även, ja, även sitt kvantum av de lösa sederna.

Jag frågade ej vad de sagt, när de fått höra berättelserna om de tyska kvinnorna och de engelska tommies. Ty jag visste precis ändå. De hade på hemvägen, därom kunde jag slå vad, sagt åt varandra: Ja, det är en förfärlig tanke, att engelska män skola förföra och dra fördel av sin ställning gentemot tyska kvinnor. Men vi k a n inte jämföra detta med engelska förhållanden, ty dessa Rhenländskor lär ha ett helt annat och mera sexuellt betonat temperament än vi.

Men om allt var gott och väl så långt, varför såg min älskvärda värdinna så bekymrad ut? Jo, efteråt hade hon blivit angripen från tyskt håll för det urval hon gjort bland stadens damer och det sätt, varpå hon lett det hela. Dessa engelska damer, sade kritiken, som voro ivriga politiker, måste ju inom sig skratta åt eller förakta de tyska fruar, som beklagade sig lika mycket över repor i sina bord och avslagna stolsben som över så allvarliga saker, som att skolbarnen på grund av undernäring och klenhet väta i sängarna, att spädbarnen få dricka sockervatten i stället för mjölk, och att alla tyska tjänsteflickor låta sig lockas över av de utländska officersfamiljernas löner, vetebröd och betjänter.

Mellan kapporna i tamburen skulle jag nu yttra mig i målet mellan min värdinna och hennes an-

gripare. Visserligen hade jag inte varit närvarande vid denna sammankomst, men vid en liknande halvtannat år tidigare, varför jag borde vara omdömesgill.

— Verkade vi då löjliga på en främling, frågade hon mig med en ödmjukhet, som kom mig att blygas. Vi ville ju alla gagna vår sak genom att göra de förhållanden kända, under vilka vi lever. Säg mig ärligt, tror ni, att vi i stället skadat den?

Jag fann icke ögonblickligen svaret.

Hon fortsatte med en suck:

— Om det är så, ge mig då ett råd, hur man, bättre än jag gjort det, skall sköta en sådan här sak. Vi är ju inte politiska, vi fruar, varför ska vi då tala politik? Vi måste tala om det, som tynger våra hjärtan och det, som vi förstår. Vi tycker, att våra dagliga bekymmer och förödmjukelser borde röra alla andra kvinnors hjärtan, även om de är politiska. I alla fall, sade hon med värdighet, är de hårda nog att bära.

Hon var så rörande, så ödmjuk och så stolt på en gång, att jag blev alldeles övervunnen.

Den sammankomst, om vilken hon erinrat mig, var icke svår att återkalla i minnet. Det var nämligen den första av detta slag jag varit med om, min första dag i Rhenlandet våren 1921.

Repan i bordet hade förekommit där, de förstörda linneförråden, officersfrun, som drev undan husets barn från husets flygel, emedan hennes

egna önskade springa på densamma, mein Haus ist eine Bordelle geworden och mycket annat. Jag kom väl ihåg tolv mer eller mindre utpinade och förgrämda kvinnoansikten kring ett bord, den spända, darrande atmosfären kring dem. Kriget hade gått över dem, nederlaget, freden hade gått över dem. Jag mindes ett par mycket stolta, valkyrieliknande gestalter, av den rena, vackra, tyska typen med den höga, breda pannan och de stora, blå ögonen, damer, som voro som avsatta drottningar, som måste lyda främmande herrar.

Somliga av damerna i kretsen hade väckt mycket medlidande, andra mindre, icke därför, att de förra lidit av flera osnygga hundar och självsvåldiga barn eller fått flera familjeklenoder förstörda än de senare, utan av helt andra — och för dem själva fördolda — grunder. Men i vilket fall som helst, kunde jag med gott samvete förklara, att jag inte skrattat åt dem bakom deras rygg, och att jag heller inte trodde, att några förnuftiga engelskor gjorde det.

Härpå tog jag avsked utan att alls ha rört vid den ömtåliga frågan: hur en sådan lidandesbjudning bäst skulle kunna iscensättas.

Ty det var sannerligen inte min sak att ge några som helst visa råd i fråga om dukningen efter engelsk smak av olyckornas och förargligheternas välförsedda bord. Nog för att jag rätt väl visste vad engelsmän bruka säga efteråt, men det fattas bara, tänkte jag, att tyskarna, som om

de inte vore nog förödmjukade förut, skulle lägga om sitt sätt att vara olyckliga på efter anvisningar utifrån.

När jag gick hem till hotellet, kom över mig ett ryck av den blygselkänsla en hygglig journalist måste känna efter ett samtal som detta. Som kast fruktade, som individer ganska ringa aktade, bli vi journalister dock genom vårt yrke ofta ställda i en oförtjänt fördelaktig strategisk position gentemot andra. Jag tänkte: Vem är jag, att hundratals tyskar frivilligt skola inför mig undergå provet att berätta förloppet av en träta i motpartens (fransmännens, engelsmännens) frånvaro? Det finns intet svårare prov, det är ett prov, som tvingar berättaren att ställa sig upp mot dagern, så att lyssnaren, själv skyddad i skuggan, kan se rätt igenom honom. Det lurar visserligen fällor även för lyssnaren, han kan råka gå hem med en direkt lögnaktig uppgift i sin anteckningsbok, men sällan går han hem efter en sådan beta utan att ha fått en ganska riktig uppfattning av berättarens väsen, allra helst om han känner till motpartens relation av samma förlopp.

Tyska herrar träffar man nog, fast förvånande få lyckligtvis, som mot en intervjuare använda ett för honom speciellt (ofta alldeles tokigt), avpassat sätt, och som för att ta emot klä sig i objektivitet, såsom de klä på sig en redingote. Men tyska damer, de äro som de äro, även när de skola göra propaganda, de famla inte efter

sättet att göra intryck, de pröva sig inte fram på lyssnaren som på ett okänt instrument. De veta lika litet, när de väcka motstånd genom orimligheter och hatfullhet, som när de väcka beundran genom att omedvetet förråda ett drag av tapperhet, tålamod, godhet. Och om ingen förvirrar dem, såsom min värdinna blivit förvirrad av kritiken, så offra de inte många tankar på hur de verkat.

De böra det heller inte.

De skola vara sådana, som det faller sig naturligt för dem, ärliga, om jag får använda ett så paradoxalt uttryck, även när de vilseleda. De skola också ge reporna i sina bord just den betydelse, som de ha för dem. Eftersom det inte är självklar sak för dem att jämföra dem med ruinerna i Nordfrankrike, så skola de inte göra det för främlingarnas skull.

Ungefär så resonerade jag hösten 1922. Då jag kom åter efter några månader, fann jag, att den stora olycka, som brutit in över de besatta områdena med Ruhrkrisen, osökt givit den lärdom min värdinna begärde. Kvinnor, som talat högt och mycket, voro fåmälda och lågmälda och nämnde icke mera reporna i sina bord.

VIII.

De bonade golven.

Men hur går det ett folk, vars kvinnor glömma reporna i sina bord för de väldiga öden, som vandra genom världen?

Frågan är inte så enkel, som den i det första ögonblicket kan se ut.

Det kan tyckas en härlig sak att vara höjd över tingen och ha erövrat friheten. Men hur går det då med tingen, de hjälplösa och beroende föremål, varav vi äro omgivna?

Det heter, att man skall bruka denna värld så, som brukade man den icke. Det var en man, som sade så. För kvinnorna framställer sig den frågan: Kunna vi sopa golven i denna värld så, som sopade vi dem icke, och samtidigt sopa dem väl? Kunna vi vårda polerade ytor så, som vårdade vi dem icke? Kunna vi utföra detta ringa tråkiga arbete att vårda föremål utan att upphöja dessa föremål till ett stort värde i vårt liv och vår omgivning?

Ofta har jag hört tyska män säga, till hälften ömt, till hälften överlägset: — Das wissen Sie ja, wie eine Frau an ihre Sachen hängt. Det är

sant, det vet man. Men varför hänger hon så fast vid dem, varför sörjer hon så över de olyckor, som drabba dem, över att skiljas från dem? Därför att de hänga så intimt samman med, ja äro en del av hennes livsverk. Med dem har hon skapat miljön för sitt och familjens liv, dess trevnad, dess mått av behaglighet, i bästa fall av skönhet. Hon har vårdat dessa ägodelar därför att hon älskat dem, älskat dem, därför att hon vårdat dem. Man kan också se hur ofta en reflex av denna kärlek faller över föremål, som inte äro hennes. Den riktiga husmodern far illa av att se bord, som kunde vara släkt med hennes välhållna bord, förfaras och fördärvas i onödan, att se trasigt, grått eller rostigt linne och så vidare.

Alla husmödrar veta vilken svartsjuk hämnd de döda tingen taga, om de försummas. Om man lämnar en man ensam i en våning ett par dar, visar den strax tecken till förfall. Om man försummar sitt ylle under en sommar eller sitt linne under en byk, så förtär mal det ena, rost det andra.

Därför måste kvinnorna vara bundna vid föremålen. Luther, som visste vad han gjorde, lärde dem också, att de husliga sysslornas övning var deras rätta gudstjänst.

Tänk på kvinnorna utan ägodelar, kvinnorna, som under livets växlingar förlorat sitt bagage, kvinnorna bortom alla bord och repor i bord. Jag

känner en, som ger sig ut på en resa ämnad att vara månader med en ryggsäck och en handväska. Hon har deponerat här och där i världen några få tillhörigheter; ett par skor, lite underkläder. Mellan dessa platser förflyttar hon sig, fri och lycklig utan att åtrå, utan att äga någonting. — Lyckans hemlighet, säger hon, är att äga mycket litet. Jag kände en annan, som stiftat en franciskanorden, avläggande löftet om lydnad, fattigdom och kyskhet. När jag gjorde hennes bekantskap, var hon den enda kvarvarande i orden, men hon tänkte icke på att lämna den. Hon ägde bokstavligen ingenting mer än den munkbruna klänning, vari hon gick och stod samt en brun vinterkappa och en brun sommarkappa. På så sätt skötte hon sitt arbete, hon var journalist i London. Hon förklarade, att hon på en halvtimmes varning kunde vara färdig att resa till världens ände. Dessa två kvinnor njuta en stor frihet och ha ofantligt mycken tid övrig till annat. Journalisten hann lika många artiklar om dagen, som andra kvinnliga journalister under en vecka. Ändå har jag en känsla av, att dessa kvinnor utan bagage inte få bliva alltför många i världen.

En dag under mars månad i år besökte jag med en väninna en stad i Pfalz. Järnvägsmännen i distriktet hade blivit vräkta ur sina tjänstebostäder av fransmännen, sedan de vägrat arbeta under franskt kommando. Staden hade hyst något över hundra sådana vräkta familjer i sex av sina

skolor. Vi besökte en av skolorna och fingo en inblick i hur familjerna sökt lösa uppgiften att göra ett hem av en skolsal med kök och skafferi, sovrum, barnkammare och matrum. Dessa familjer hade det alla tusen gånger bättre än de, som bodde i Stockholms skolor under bostadsbristens svåraste tid. Men här ökades naturligtvis bördan av brutaliteten och orimligheten i den order, som drev dessa män och deras familjer ut ur trygga hem och vände upp och ner på deras tillvaro, kastande ut dem i det ovissa. Jag lade märke till, att de hustrur, som mest sörjde sina gamla hem samtidigt voro de, vilkas skolsalar voro prydligast. De skeno dessa salar av en hårdhänt och förtvivlad renhet, flisorna reste sig under den stränga tuktan, som golven fått undergå.

På vägen från denna skola upptäckte vi ett flyttlass framför en port, fingo veta, att här tvångsflyttade en utvisad fru på fjärde dagen efter det mannen förts över gränsen. Vi gingo utan vidare upp i våningen, den var redan så gott som tom. Genom de nakna, blanka fönstren sken solen in på en liten svartklädd dam (hon bar sorg efter våningen), som stod där på golvet och grät. Hennes ögon voro såriga och förgråtna, hennes läppar skälvde. Vi behövde minsann inte fråga, om hon älskat sitt hem. Inte heller, om hon skulle få ett nytt hem, ty vi visste, att detta i de allra flesta fall är omöjligt för de utvisade, så stor är överallt bostadsbristen. Hennes lott skulle

bli att bo på hotell, gärningslös, med ägodelarna på en vind.

Vi frågade varför hennes man blivit utvisad.

— Ich weiss nicht warum er so drangsaliert wird, svarade hon. Men det fanns andra saker hon visste. Hon visste, hur de franska familjer, som bodde i samma gård, foro fram med de våningar och möbler, som tyska riket ställt till deras disposition. Hon visste, att dessa saker, som borde haft en lång livslängd, om de varit i goda händer, nu inte levde längre än en fransk kommendering varade. Så snart en familj flyttade, och en ny kom in, måste hela möblemanget förnyas, berättade hon. Det är synd och skam, så som de far fram och förstör i onödan.

Hon visste, att hennes våning skulle gå samma öde till mötes. Den skulle nämligen tas i besittning av fransmännen. Men hon frestades icke av denna visshet att lämna den ostädad efter sig. Medan ännu flyttkarlarna buro ut sakerna, voro ett par hjälpgummor i arbete för att göra den ren, allteftersom rummen rymdes ut. Att en våning kunde se så prydlig och fin ut, ännu medan flyttsakerna voro i tamburen, återstod för mig att lära av henne. Ehuru hon ju flyttat så att säga hals över huvud, såg man till intet av detta årens avfall, som brukar samla sig. Allt var också väl bibehållet, väl aktat, man såg icke repa eller fläck på tapet och målning. Golven sopades och blankades som bäst.

Hur än våningen skulle se ut om några dar — ingen skulle kunna säga annat, än att den befann sig i skrupulös ordning, då den utvisade tyska hyresgästen lämnade den.

Jag berättade detta drag för en av kvinnorna utan bagage. Hon log litet överlägset. — Äkta preussiskt, sade hon.

Men med en sådan beteckning pressar man in ett allmänmänskligt drag inom ett alltför trångt geografiskt och andligt område.

Dessa spegelblanka golv, bonade för fransmännen, voro tecknet på och resultatet av en kvinnas aktning för tingen, nödvändig för att hon skulle kunna få aktning för sitt livsverk och sig själv. Sådana hennes mått voro — och de voro väl icke mindre än dem, varmed de flesta av oss blivit begåvade — hängde hennes tårars mängd och hennes tårars orsak oupplösligen samman med blankheten av hennes golv.

EN GLIMT AV RUHR

I mörkret.

Den gången, då man gick i skolan och fullt och fast trodde att världshistoria var något, som slutat upp att hända, kunde man krypa in i mörkret av någon världshistorisk natt och andas in den atmosfär av väntan, av förväntan, av möjligheter utan gräns, som engång bodde i detta mörker. Det är detta, som alltid gör timmarna innan så underbara, att där ännu finns möjlighet för miraklet, för återgång, omriktning, plats för något oanat, som förändrar situationen.

Natten till den 11 januari, hade samma underliga stämning. De som vakade den natten, passerade genom väntans portvalv fram mot ett nytt skede, med samma känslor som gångna släktled genom gångna väntans nätter. Mörkret över natten var som ett tecken på ovissheten, okunnigheten och osäkerheten inför det, som skulle begynna med solens uppgång.

I den natten voro de två länderna som två levande väsen, vilkas andetag hördes i tystnaden. Två gestalter, två krafter stodo mittemot varandra, den ena framåtböjd, färdig att sätta sig i rörelse, den andra ryggande tillbaka i väntan. Ljudlösa frågor korsade varandra i natten: Hur

ämnar du agera? Hur ämnar du reagera? Men av alla radiografstationer, som arbetade den natten, ägde ingen enda en mottagningsapparat för dessa tankar. Därför gingo båda dessa väsen ovetande in i ödet, sedan tog ödet hand om dem.

Franska pressen har ju icke tröttnat att försäkra, att inmarschen i Ruhr — förutom att den var fransmännen påtvingad av tyskarna — var väl överlagd, väl planerad och väl organiserad. Det är fräckhet utan like att våga den förmodan, att den var ett steg ut i det ovissa på måfå. Men utesluter egentligen det ena det andra? Om en handling är planerad och överlagd ut från en oriktig förutsättning, så måste ju planerna mycket snart råka i fullständig oordning. Förutsättningen var den, att det skulle gå som det gått alla gånger förut, Tyskland skulle ge vika för övermakten, det skulle betala i den mån, som trycket var starkt. Och hade den franska uppfattningen av Tysklands reparationspolitik varit fullkomligt riktig, då hade det nog stämt i fortsättningen också. Om Tyskland bara av snålhet och elakhet vägrat uppfylla sina förpliktelser, om det verkligen suttit som en drake på hopade rikedomar, då hade nog tryck hjälpt. Då borde bara hotet att ockupera Ruhr ha varit nog. Det borde ha gjort sitt yttersta för att undgå det. Ty på den punkten misstogo sig inte fransmännen, här ha de fått över förväntan

rätt, de visste hur fruktansvärt hotet, hur fördärvbringande dess verkställande måste vara för Tyskland. Dess hjärta slår ju nu inne i Frankrikes hand.

Om det hela bara varit ett räknestycke, då skulle nog Frankrike ha fått sin beräknade facit. Det hade varit billigare för Tyskland att betala godvilligt, att ge fransmännen allt vad de fordrade av guld, pottaska, telegrafstolpar och kol och påbröd med i påsen, ja billigare till och med att, sedan de väl kommit in, ge dem vad de ville av kol och låta dem ta upp skatt på den, som gick ut att förse den tyska industrien. Fransmännen ha ju räknat ut att motståndet i direkta utgifter kostat 800 miljoner guldmark intill mitten av april. För de förluster det förorsakat finnes väl knappast beräkningsgrunder.

Men nu var det händelsevis inte räknestycke, tyskarna och inom dem till och med industrimännen, voro vad fransmännen sist av allt togo dem för, nämligen vanliga människor med sin stolthet, sina passioner. Och det fanns i deras hjärtan plats för andra motiv än de rent ekonomiska. Fransmännen hade ingen aning om den moraliska effekt som slaget mot Ruhr skulle utlösa. De visste väl icke vad som samlats hop under de långa ockupationsåren, ty det kunde förstås inte falla dem in, att deras ockupation kunde utlösa en effekt, som tillnärmelsevis hade

någon likhet med den, som tyskarnas utlöst hos dem själva. För det första voro de ju otadliga som ockupationsmakt, av ett ädelmod och en generositet utan like. För det andra fanns det icke i Tyskland en ärlig stolthet att kränka, där fanns endast högfärd och ont samvete och därför måste våld vara det enda argument, som tyskarna förstodo, hotet mot deras ekonomiska liv det enda, för vilket de skulle falla till föga. Fransmännen förstodo icke att Versaillesfreden med dess av en omutlig rättvisa dikterade fredsvillkor kunnat utlösa i Tyskland annat än den besegrades ilska. De visste icke, att det sätt varpå folkens självbestämningsrätt skötts i Oberschlesien, Eupen och Malmedy, förbereddes i Saarområdet och tagits för given i Elsass-Lothringen, känts i Tyskland som en verklig kränkning av en princip. De förstodo icke, att det slutligen blev för mycket med inmarschen i Ruhr, och att motståndet spontant steg av sig själv ur alla samhällsklasser. Nu hade de grävt så länge in i tyskens hjärta, att de nått den nerv, som, när den röres, förvandlar en människa från en beräknande till en passionerad varelse.

Det berättas, att på det sammanträde, då Kohlensyndikatets flyttning beslöts, det vill säga, då det passiva kriget förklarades officiellt liksom, hade någon av deltagarna opponerat sig och talat för, att man skulle finna sig i den

franska sanktionen. Då hade Stinnes gjort slut på diskussionen genom att på sitt enkla och högstämda språk förklara var och en för en Schweinehund, som inte nu var solidarisk och slöt upp med de andra. Det kan inte betyda annat än att hans hederskänsla mer än hans ekonomiska klokhet talade för motståndet.

Utan att göra det ringaste anspråk på att begripa om Barthou har rätt eller Cassel och Keynes i sin uppskattning av Tysklands betalningsförmåga, är man böjd att av rent psykologiska grunder tro, att det fanns något levande, sant och riktigt i Tysklands argumentering att det var desorganiserat som nationalekonomisk enhet, utmattat genom sina förluster och behövde finansiell kredit och tid på sig för att fylla sina åligganden att bota skadorna i Belgien och Nordfrankrike. Man tror det därför, att om allt detta bara varit falskhet och lögn, så skulle motståndet saknat ryggrad, fallit samman och varit omöjligt att genomföra. Ty det är något, som icke kan genomföras på order eller under straffhot allena. Det fordrar för det första självständiga beslut inom alla enheter av befolkningen. För det andra, tyska rättvisan är ju maktlös inom det ockuperade området, vad ville Cuno ha gjort, om Ruhrbefolkningen funnit för gott att falla tillföga för fransmännen?

Man kan mycket väl skilja på det rent spon-

tana motståndet och vissa order från regeringen, som ha kommit efteråt för att liksom sätta form på det och utforma det i detalj. De ha, efter vad som sades i Ruhr bland arbetarna, ofta varit opraktiska, och i och med att de utfördes lett till att befolkningen fått genomgå onödiga lidanden genom franska sanktioner, som de annars skulle ha undsluppit. Till exempel Severings order att Schupo icke skulle få hälsa på de franska officerarna. Det har, som vi veta, lett till oändliga trakasserier, uppträden, upplösning av polisen, ja, blodsutgjutelse. Det har lett till att en mängd städer nu sakna varje ordnad polismakt. Det är ett exempel på ett meningslöst motstånd, som kostat för mycket. Enfaldigt var naturligtvis också, för att ta ett exempel, att avskära det hotell, där franska officerare hade sitt högkvarter i Essen, från det elektriska ljuset, för det fick befolkningen sitta i mörker, att vägra fransmännen telefonera, följden är den att hela staden Essens telefonnät är demolerat och så vidare.

Numera skötes nog kampen huvudsakligen på de stora linjerna, det är kampen om trafikmedlen, kampen om kolen, det gäller att härda ut i föresatsen att fransmännens publikaner och skattedrivare icke skola få något att göra och inga inkomster att redovisa.

Om mänsklig hjärna uttänkt och människohand nedskrivit det skådespel, vartill ridån upp-

gick den 11 januari, så skulle kritiken ha sagt att författaren i sin iver att visa våldsmetodernas fiasko gjort det alltför lätt för sig. Och nu misstänker man att Vår Herre lagt stoffet tillrätta, för att vi skola se vad han menar.

Därför att detta krig är rökfritt, kan man bättre följa handlingen på scenen, se dess följder och dess följders följder, se hur förvirringen ökas och olyckorna växa, följa misslyckandet av det ena försöket efter det andra att pressa pengar eller pengars värde ur Ruhr.

Ruhr är precis som ett förtrollat land för fransmännen, allt vad de röra vid förlamas, vissnar. Guldet blir till småsten och vissna löv. De straff, som skulle knäcka motståndet, öka det bara: Det är samma historia, som med undervattensbåtskriget, luftangreppen, den långskjutande kanonen mot Paris. Erövringen, som skulle göra dem rika gör dem fattiga. De ha velat stycka ett land, och de ha givit ett folk ett gemensamt mål.

Tout va bien, allt går efter önskan, man har all anledning att vara nöjd, heter det officiellt. De extrema nationalisterna säga naturligtvis detta på fullt allvar. Den skada, som tillfogas Tyskland, dess industri, dess folk, är för dem lön för mödan, ersättning för kostnaden. Men denna cynism är icke franska folkets. Det ville ha betalt, ville få finanserna i ordning, ruinerna uppbyggda. Offer för Ruhraktionen är inte bara Tyskland,

det är också folket i de härjade provinserna, där återuppbyggandet har måst sakta farten på grund av att pengar fattas.

I Tyskland som i Frankrike är det den fattiga arbetande befolkningen, som får sitta värst emellan.

Krigsskådeplatsen.

Då Ruhraktionen varat omkring åtta veckor, kom jag från Frankrike till Köln i slutet av februari. Jag hade anledning att på mig själv konstatera den förvirrande verkan av tidningsläsning, det stora inflytande som pressen utövar. Man tror nämligen till slut (fast ingenting är dummare), att det nödvändigtvis m å s t e ligga ett korn av sanning i de nyheter, som pressen meddelar. Det k a n göra det, men det är inte nödvändigt, att så är fallet. Den fantasibild, som läsningen av franska pressen avlagrat i mitt medvetande, var mycket underlig och hade mycket litet med verkligheten att göra. Om detta är verkan på en, som för tre månader sedan besökt Tyskland, som stod i lidelsefull opposition till franska pressens argumentering, och dessutom läste franska oppositionspressen samt då och då svenska, tyska och engelska tidningar, vad skall inte effekten bli på den, som inte har några andra källor än sin dagliga tidning och inga erfarenheter att pröva dess uppgifter på?

Den första människa, som tilltalade mig i Tyskland, var stadsbudet i Köln och han sade:

— Ni kommer från Paris? — Ja. Nu kunde man väntat att nästa replik skulle varit: Då rör jag inte ert bagage. Men han sade bara: — Strejkar de franska gruvarbetarna ännu? Jag måste svara: — Nej, de har fått sina ekonomiska fordringar uppfyllda, de strejkar icke mera. Men denna fråga var så betecknande för den internationellt inriktade tyske arbetaren. Sedan fick jag ofta till besvarande liknande frågor, som alla voro ett trevande efter tecken i Frankrike på klassolidaritet, internationell solidaritet bakom regeringens rygg. Den tanken är liksom så intrumfad i arbetsklassen, att inga missräkningar tycks kunna döda den.

Redan ett par dagar i Köln hade den effekten, att den franska färgläggningen av min fantasibild bleknade något. Men ändå, när jag en söndagsmorgon ensam och allena i regn och mörker lämnade hotellet i Köln för att söka trassla mig in till Essen, var det med en känsla av att gå högst ovissa öden till mötes. Vem skulle jag tro? Fransmännen, som sade, att tyskarna, upphetsade av samvetslösa preussiska agenter, gjorde livet farligt och odrägligt för alla utlänningar? Eller tyskarna, som förklarade, att franska terrorn heller icke skonade främlingen? Var det sant, att tyska pressen fört en medveten förtalskampanj mot fransmännen, eller var det sant, att verkligheten i fasor överträffade allt vad pressen kunnat meddela?

Till Benrath, där engelska zonen slutar, gick ett tåg. Där rusade vi alla ut och kapplöpte med koffertar, ryggsäckar och alla slags bylten till närmaste spårvagnshållplats. Jag förfrågade mig hos den ena efter den andra av mina olycksbröder i den grå och våta och trista hopen och fann slutligen en kvinna, som visste hur man skulle stiga på och om för att komma till Duisburg. Jag beslöt att intet skulle skilja mig från denna kvinna, avstod från mitt planerade uppehåll i Düsseldorff, bytte spårvagn där och for vidare till Duisburg. I spårvagnen sutto tre bönder och talade om vedermödorna under fransk inkvartering. En av dem avrundade samtalet på följande sätt: — Ja, da kann mann 'ne seelische Freud' dran hab'n.

Det var första glimten av den förbluffande galghumorn i Ruhr.

I Duisburg tog man spårvagn till Mülheim och från Mülheim till Essen. Resan tog fem och en halv timmar och kostade i spårvagnspengar 3,500 mark.

På vägen till Essen foro vi förbi en fransk kasern. Jag läste på porten ett namn som träffade mig som en stöt. Det var namnet på en ort i Nordfrankrike, som jag besökt blott för några dagar sedan, en ort vars jämmerligt förstörda ruiner nu beboddes endast av himmelens fåglar. Skärvor och fragment, sönderspräng da block, vittnade ännu om vilka skatter den ägt av gammal

arkitektur. Här hade tyska armén vid återtåget 1918 gjort ruiner även av ruinerna av medeltida fästningsverk. Vid foten av den höjd, där deras hem legat, bodde invånarna i en klunga av de uslaste skjul och plåtkojor — en ömklig syn.

Jag intogs vid åsynen av detta namn på den franska kasernporten i Ruhr av en hemsk föreställning, att det var i ett blint ödes tjänst den franska regeringen stod, och att vågen över Nordfrankrike oundvikligen måste slå tillbaka över Tyskland.

Måste ödet fordra Essen för Lille, Rhen för Marne, Ruhr för Somme, innan det blir tillfredsställt? Eller är människan ännu så osägligt primitiv, att den ohjälpligt ligger under för lusten, när hon blivit träffad i bröstet av en sten, att kasta tillbaka p r e c i s s a m m a s t e n? Skall hon aldrig övervinna den vidskepelsen att hennes smärta sitter i stenen?

Äntligen var jag vid centralstationen i Essen och såg mig om efter en polis att fråga vägen till en adress jag hade. Ingen polis. Det dröjde länge innan det gick upp för mig, att jag läst i tidningen, att Schupo i Essen upplösts, emedan det vägrat hälsa på franska officerare.

På en mur voro åtskilliga lappar uppklistrade, jag gick fram och läste. Bland annat förekom en ytterst fräck tacksägelseskrivelse till franska befälet för att det upplöst Schupo och gjort arbetet så lätt för sina goda vänner och med-

bröder. Undertecknat Gebrüder Fleischmann — två bekanta stortjuvar, hörde jag sedan. Vidare läste jag en smädlig parodi på en rapport från krigsskådeplatsen, undertecknad Dégout, samt en i mystiska ordalag inhöljd hotelse mot fransmännen. Ni anar icke, stod där, vilka hemliga medel att bli av med er, som vi besitter. Men vänta bara, en vacker dag rör vulkanen på sig, och ni blåser bort o. s. v.

Fullt så munkavlad och modlös, som man föreställt sig, tycktes, av dessa aktstycken att döma, Ruhrbefolkningen dock icke vara. Men skräcken har stegrats oavbrutet sen dess.

Om man alltså icke fann någon polis, stötte man i stället på dess fler franska soldater. Vad de sysslade med, dessa massor av unga män av mestadels fredliga utseenden, mitt bland en söndagsflanerande befolkning, för vilka de voro som luft, det är inte gott att säga. Men de drogo fram och åter genom gatorna med hela sin krigiska apparat. Framför polishuset var ett formligt fältläger.

Detta var ändå en lugn dag i Essen, först vid nattens inbrott bli gatorna osäkra. Men man behövde inte gå långt för att se att en storm gått fram.

Det man först av allt såg var de sönderslagna butiksfönstren. Man måste, då man vandrade genom Essens affärskvarter, välja mellan två antaganden. Det ena, att Essens handelsmanna-

kår samt och synnerligen varit franskvänlig. Den andra, som antagligen var det riktiga, att massorna slagit in fönster tämligen urskillningslöst, sedan de engång funnit på detta sätt att öva skrämsel och utlösa sin irritation. Till och med Bædecker hade — för alla stjärnor han satt i sin dar — fått en stjärna i sin bokhandelsruta för påstådd franskvänlighet.

Vad främlingen därnäst märker, när han efter resans strapatser vill vederkvicka sig en smula, är att så många restauranger äro stängda. Det är de, som vägrat servera fransmän. — Om man ändå finge öppna restaurangen, så att man kunde andas igen, sade värden på mitt hotell. Han talade som om restaurangen varit hans lungor, så var kanske också fallet. Men han ville inte förbinda sig att servera fransmän, ifall förbudet bleve upphävt, det var en hotelldirektörs hjältesaga.

Så går man från den ena upptäckten till den andra. Allt är fullkomligt nytt fast man läst om det i pressen. Man märker isoleringen, förlamningen i en stad under blockad. Man märker att telefonen är avskuren, telegrafstationen bevakad, ortspressen till största delen indragen. Man märker att trafiken är införd på ett par onaturligt överansträngda linjer.

Om jag skulle försöka karaktärisera vad jag förnam av stämningen i Ruhr, så var det en blandning av yttersta spänning, en dov ångest,

och mitt i detta en viss triumf och en bitter galghumor.

Jag skall försöka förklara varför.

Ruhrbefolkningen måste anstränga sin intelligens och uppfinningsförmåga till det yttersta, den har inga andra vapen att svara med. Och den kände att den slagit tillbaka den första offensiven, därav triumfen, om än med oerhörda offer, därav ångesten.

Ruhr är berövat alla spetsarna av sin förvaltning. Den som vill träffa en Oberbürgermeister, finner hans efterträdares efterträdares efterträdare, någon ung man, som förklarar, att han troligen blir utvisad i morgon, emedan han inte kan skaffa det som fransmännen till en viss tid begärt.

Det är vidare cernerat. All trafik lamslagen, utförsel utan licens förbjuden, hela det ekonomiska livet fullkomligt upp och nedvänt. Men med allt detta har man dock lyckats förhindra att fransmännen dra ut något ur Ruhr. De få inga kol, ingen koks. De få inga tullinkomster, eftersom inga licenser begäras. Mot 50 koltåg om dagen, som förr gingo till Frankrike och Belgien, kan man nu endast då och då sätta ett stackars mödosamt hopplockat tåg.

Om tyska borgerliga pressen framställer det, som om arbetarna i Ruhr slöte upp förtroendefullt bakom sina arbetsgivare i det passiva motståndet, för dessas skull, så är det nog fel.

Men fransmännen hota vissa för båda parter gemensamma intressen och även ett gemensamt fosterland, och därför stå de bredvid varandra i striden. Ingen kan föra den ensam utan den andre, eller utan det fria Tysklands hjälp, med någon utsikt till framgång, det veta de också.

Från arbetsgivarhåll har jag hört, att de upplevat denna känsla av samhörighet med arbetarna som något av det största de mött i livet. För en arbetsgivare, som inte förr vågat sig ensam in bland sina arbetare utan att riskera att få stryk, att plötsligt känna sig omgiven av vapenbröder i samma kamp, var något så underbart, berättades mig, att det väl uppvägde olägenheterna av att under månader tvingas driva rörelsen utan vinst. En annan berättade, att då han sammankallat arbetarna dagen före franska inryckningen och talat till dem om nödvändigheten av att sätta sig till motstånd mot fransmännens fordringar, hade de svarat, att det behövde han inte säga dem, det hade de hittat på själva, och de skulle inte lämna honom i sticket. Det var det största ögonblicket i hans liv, sade han.

Nu efteråt är arbetarnas framställning mycket mera kylig, men det hindrar väl inte, att även de haft ögonblick av sentimentalitet tillsammans med en arbetsgivare. De tycka, att det är de, som betalat, och de, som så långt vunnit slaget. De känna också att de övriga befolkningslagren lita på dem och på den obestämda maktfaktor, som

den svarta vreden utgör. Borgarklassen har sett den under spartacisttiden, och vet vad den innebär.

I början av mars fann man, åtminstone hos menige man utan större överblick, förhoppning att man genom ståndaktighet skulle vinna slaget. Det talades då icke om att ge tappt. Och nu kunde man för den bragd man utfört, bjuda förlikning med bibehållen ära.

Utvecklingen har ju gått rakt ut i samma linje mot alltmera spända och allt orimligare förhållanden. Man kan i alla fall vara övertygad om att fransmännen genom blodbadet i Kruppverken ha skapat den stämning, i vilken man glömmer köld och hunger, livsfara och trötthet.

Om detta skriver en kväkare just nu till mig följande i ett brev från Ruhr av den 7 april:

»Vi voro där (i Essen) två dagar efter historien hos Krupps och träffade en av medlemmarna av arbetarrådet, en präktig självlärd man, som berättade oss alltsammans. En annan medlem av arbetarrådet blev nerskjuten, medan han försökte lugna arbetarna och förmå officern att dra sig tillbaka och i övlig ordning rekvirera de automobiler han kommit för att taga. Tretton män dödades, många skötos genom ryggen, flera ligga döende på sjukhus. Tyskarnas självbehärskning är för mig fullkomligt häpnadsväckande, likaså deras tålamod att uthärda. Det finnes naturligtvis

intensiv bitterhet, men man häpnar över hur de hålla den tillbaka. Många, som fått lida, söka finna ursäkter för sina plågare.»

Men vilka värden förspillas icke under tiden, vilken nötning på människomaterialet. Man behöver bara betänka det som ur kvinnosynpunkt är verkligheten bakom alla politiska transaktioner, den misskända, bortglömda verkligheten, nämligen verkan på det uppväxande släktet. Skadorna på barnen äro de största kostnaderna, som det passiva motståndet för med sig. Livsmedelstillförseln blir desorganiserad, framför allt mjölktillförseln. Inte behöver man sprida ut historier om att fransmännen dricka ut mjölken för de små bocherna. Om de än drucke aldrig så mycket, kunde de inte skada dem därmed så, som de gjort bara med inmarschen i Ruhr i och för sig. I Essen har man till exempel det så illa ställt, att inte ens spädbarnen under två år kunna få sin mjölk, och därtill kommer att mjölken man slutligen får ofta skadats genom biltransporten.

För de större barnen kommer den fördärvbringande psykologiska verkan till, som de abnorma förhållandena utöva. Det är otroligt, sade mig mödrar, vilka ting som dessa barn veta och tala om som det naturligaste av allt. De äro upphetsade och sensationslystna. Lugna lekar äro dem för fadda, de vilja vara med där sensa-

tionella saker hända, i folksamlingar, där skott falla, och blod flyter. Det är intet under, att man på Fürsorgestelle i Essen var överlupen av anmälningar från föräldrar, som ville ha bort sina barn till utlandet för att kunna bättre slåss vidare.

— Om vi icke kunde skratta, sade man till mig, så skulle vi ha gett upp alltsammans för länge sedan. Folk sade, att man kom slutligen därhän, att man skrattade åt den väldiga militära kraftutvecklingen. Diese Maskerade ist gar zu dumm, det var uttrycket. Jag skall sedan berätta hur det gick till, att jag förstod sanningen av detta uttryck.

Man skrattar, då man ser en fattig kolkärra beslagtagen av en soldatpatrull, man skrattar, då tio tanks användas för att bryta upp ett stadsfullmäktigesammanträde, skrattar, då — genom ett av general Degoutte beklagat missförstånd visserligen — fransmännen ta ut krigsskadeersättning ur trafikanternas plånböcker, såsom skedde i Gelsenkirchen. Man skrattar, då man ser en censurerad tidning, där på en sida blott stå kvar två ord, tagna ur någon sats: ruhig bleiben.

Menige man har också andra medel att hålla uppe modet. Man måste betänka att detta Ruhr äger en underjordisk värld av med varandra förbundna gruvor, som även ovan jord äro för-

bundna med varandra med ett ännu icke brutet samfärdsnät. De mystiska historier, som berättas om de möjligheter som här ges och begagnas att göra fransmännens åtgärder verkningslösa, förvandla sannerligen hela Ruhr, detta svarta land med sin skog av skorstenar, till ett mystiskt äventyrsrike.

Hur sagolik är inte historien om de franska soldaterna till exempel, som drogo av sig uniformen (vars färg är en hädelse mot horisonten, som jag läste i ett brev från en ung fransman till en ung tysk), köpte eller fingo tyska arbetares kläder och upptogos bland dem, doldes i deras massor och nu arbeta med dem i gruvorna. Hur underbart att tänka, då man möter arbetarmassorna på väg hem, att bland dem, svarta som de förrymda slavarna, som sökte skydd och gömsle i nordstaterna undan sina ägare, dölja sig fransmän, som hellre dela tyskarnas arbete, faror och möda och ta sin extra risk på köpet än stå kvar under franska trikoloren.

Det finns också historier, som äro mindre romantiska, om snabba och hemliga arkebuseringar, som skulle ha skett i den tidiga morgonen, när desertörerna fångats. Men om verklighetsgrunden för alla dessa romantiska historier från Ruhr kan den, som blott lyssnar till dem i andra hand, ingenting veta. Ibland tror man väl för mycket, ibland också för litet.

I ämbetets utövning stötte jag i Essen sam-

man med en engelsk journalist och politiker, som, ehuru gråhårig, lämnat ledarskribentens göra i en stor Londontidning för att ge sig in som reporter i Ruhr. Vi hade träffats och resonerat om ockupationsfrågor i London för två år sedan, och jag bevarade från detta sammanträffande förutom många andra angenäma intryck även minnet av det mest förtjusande yttrande, som säkerligen någonsin fällts över 1918 års kakiparlament, och över den anglosaxiska eller, skall vi säga mänskliga, inkonsekvensen överhuvud.

— Det må vara sant, sade han, att det är ett nationalistiskt parlament, ett elakt och tyskätande parlament, but it is a nice parliament to birds. Det hade nämligen antagit ett par lagar om fågelskydd.

Vi två jämförde våra intryck och avrundade och fullständigade det material vi samlat, den ene med den andras. Han hade kommit mycket mera i beröring med fransmännen än jag och delgav mig sin övertygelse, att de känna det ohållbara i situationen, och äro dess retligare och ömtåligare, därför att de frukta, att världen skrattar åt dem och deras fiasko i Ruhr.

— Men komma de då att ge sig av? frågade jag, ehuru jag väl visste, att det var ungefär det sista de i denna sinnesstämning skulle göra: uppge ett företag i vilket de engagerat prestigen och drapeaun inför hela världens ögon och dessutom så försvagade Tyskland.

— Nej. Det finns bara ett folk, sade han, nog högfärdigt att, då det inser, att det begått ett misstag, dra sig ur spelet och lugnt låta världen skratta. Det finns bara ett folk, som anser sig ha råd att lämna sin prestige i sticket, om så fordras. Och det är det engelska.

Men var detta månne ändå inte en aning av högfärdigt? Är England det enda folk i Europa, som gått ur världskriget med sitt förnuft i behåll eller, rättare, som redan återfått det?

Antag att så är fallet, då har det verkligen en stor uppgift, som icke är fylld med att sitta i Köln och se på hur de två stora kontinentalmakterna förtära sig själva ett stenkast därifrån.

Hela tiden under min korta vistelse i Ruhr hade jag i öronen två rader av Jules Romains:

Europe, je n'accepte pas
que tu meures dans ce délire.

Den, som icke är poet, blygs en smula för de suveräna uttryckssätt, som falla denne naturliga. Men man är glad att de finnas, så man kan citera dem. Ty man vägrar med det sista man har i sig av motstånd och övertygelse att tro att striden Frankrike—Tyskland skall obehindrat få rulla upp sig i den bana den nu är inne på.

Mot den maktlösa känslan av det blinda ödets gång från hämnd till hämnd mobiliserar man sin tro på livets vilja till läkedom. Europa gav strax

efter kriget många gripande bevis på kraft och vilja till att läka sig självt och bygga upp det förstörda. Det vi nu äro mitt inne i är ett recediv, intalar man sig, icke det feberanfall, i vilket du dör, Europa.

Oväder över Bochum.

I bredd med det ekonomiska kriget, som omfattar hela Ruhrområdet, föres det personliga kriget mellan fransmän och tyskar. Detta personliga krig, som mycket hastigare än det ekonomiska utvecklar sig fram mot en katastrof med därpå följande tillfällig avspänning, detta krig har den egenskapen att plötsligt blossa upp än här, än där i Ruhrområdet i någon stad, där då för en tid fienderna stöta ihop och det latenta krigstillståndet förvandlas i ett akut. Som exempel på utvecklingen av en sådan strid skulle jag vilja ta staden Bochum, ej långt från Essen. Dels därför att fallet är typiskt, dels därför att jag själv var i tillfälle att åse ett avsnitt av denna strid.

Bochum lyckönskade sig under första månaden av ockupationen till att allt där flöt relativt lugnt.

Men så började händelserna komma i gång.

Staden vägrade att tillmötesgå det franska kommandots rekvisitioner bland annat att lämna inredning till ett officerskasino. Följden blev, att fransmännen började rekvirera vad de behövde direkt ur bodar och varuhus. Affärsmännen stängde då sina butiker. Staden förklarades i

belägringstillstånd, befolkningen fick ej beträda gatan efter klockan åtta på kvällen, sena vandrare häktades. Jag läste just i en lokaltidning, att den stora operettsuccèsen Die erste Nacht måste med anledning av belägringstillståndet ges klockan fem på eftermiddagen.

Nu hade båda parter råkat i den grad av upphetsning, då en urladdning måste äga rum. En klass gymnasister angåvo hos tyska polisen två tyskar, som gjorde tolktjänst, och som de överraskat, när de låtit bjuda sig på vin av fransmän. Dessa två män häktades av tyskarna, därpå häktade fransmännen skolpojkarna och läto, som det från säker källa påstås, prygla dem.

Vid ett gatuuppträde sköto fransmännen in i massan, en man dödades, två sårades. En ung pojke dödades av ett skott genom den stängda porten till en fabrik. Nästa dag, när stadsfullmäktige höllo sitt sammanträde med minnestal över de döda, körde tio tanks fram, en truppavdelning bröt upp sammanträdet, arresterade och bortförde borgmästaren, borgarråd och aderton stadsfullmäktige. De kvinnliga stadsfullmäktige uppnådde icke, trots sin solidaritetsförklaring, att bli häktade.

Stadens svar var en generalstrejk på några timmar. Natten därpå följde förstöringen av stadens handelskammare, följande dag avspärrning av inre staden genom trupper och sedan upplösningen av Schupo.

— Det händer något i Bochum, viskades i Essen, alltså begav man sig dit.

I ösregn och blåst med paraply framför gick jag Bahnhofstrasse uppför, och såg inte förrän jag var alldeles inpå, att gatan var spärrad av soldater med tillhjälp av fem tanks och två kulsprutor. På samma sätt hade franska besättningstrupper arrangerat sig i alla gatumynningar, som ledde in till inre staden. De stackars fotgängarna, som i ruskvädret ville skynda kortaste vägen hem till sin middag, måste göra en lång omväg, kunde de med papper bevisa att de bodde inom det spärrade området släpptes de med nöd in. I detta ögonblick förstår jag vad Ruhrbefolkningen menade med att den militära kraftutvecklingen verkade löjlig mitt i allt elände. Den komiska effekten uppstod för mig genom disproportionen mellan mig själv å ena sidan och fem tanks och två kulsprutor å den andra. Så länge man beskedligt lyder befallning och går den omväg till sin middag, som franska reparationspolitiken bjuder, så länge äro kulsprutor och tanks maktlösa och därför också löjliga. Det är först då de möta motstånd, som de lösas ur sin förlamning. Med skräcken, skriken och blodet på gatan upphör löjet och allvaret kommer in.

Men trots detta ha de dock icke makt att i längden injaga skräck. När människor på goda skäl upphöra att skatta sitt liv högt, då skrämmer man dem icke heller med tanks.

Utanför stationen i Essen voro under en av denna stads oroliga dagar kulsprutor uppställda. Medan allt var i spänning och förberedelse och de upphetsade massorna trängdes på den öppna platsen, gick en skara arbetare rakt på en av kulsprutorna, ropande till mitraljörerna: Varför skjuter ni inte? Var så god, skjut! Där stod nu mannen bakom kulsprutan öga mot öga med mannen framför. Han såg, att denne inte ämnade rubba sig ur fläcken. Och i och med att han insåg det, kunde han inte skjuta. Den obeväpnade hade vunnit slaget.

Så tragisk var emellertid inte situationen för mig i Bochum. De franska soldaterna förklarade skrattande, att les dames kunde mycket väl få passera, samma taktik som mot de kvinnliga stadsfullmäktige. Utan att ens behöva visa pass kom jag genom spärren, kastade ett litet öga på de fula tanks, då jag passerade dem, och kom så till handelskammaren i Bochum, på vars dörr var uppklistrat ett plakat: französisches Kulturmuseum. Vitsarna äro sig lika i alla länder.

Lokalen erbjöd en bild av den fullkomligaste förödelse. Gubbarna i olja på väggarna kunde inte se den, ty deras ögon voro utstuckna. Vi vadade i papper, rivna ur hyllor och skåp, telefonväxel och telefonapparater lågo sönderslagna på golvet, gardinerna hängde i trasor.

De uppbrutna och sönderslagna kassaskåpen

visade var soldaterna efter måttet av sina nationalekonomiska insikter sökt krigsskadeersättningen.

Det enda i hela lokalen, som befanns vara orört, var ett par flaskor mineralvatten och några burkar rabarber i Syndikus' privatkällare. För övrigt var hela den charmanta inredningen bortförd, bokhyllor och dokumentskåp voro gapande tomma. Då det berättades, hur soldaterna hällt ut innehållet i syltburkarna över golven, erinrade jag mig att det var exakt detsamma som friherrinnan Sophie Mannerheim berättat om de röda i Finland. Det måtte vara ett internationellt älsklingsskämt bland män, som ju aldrig sylta in något annat än sig själva.

Nu gingo de tåliga kulis, som kallas skurgummor, och gjorde rent mitti förödelsen, alldeles som på slagfälten i Nordfrankrike asiaterna gjorde rent efter européerna.

Dagen efter det jag med egna ögon sett detta, läste jag en Havasdementi, som betecknade hela förstöringen av Bochums handelskammare som dikt från början till slut. Den var visserligen återgiven i en tysk tidning, men jag kan väl inte tro, att tyskarna kunde hitta på en så djävulsk list, så dementin var nog av franskt ursprung. Det gjorde ett rätt egendomligt intryck. Samtidigt läste jag också i Frankfurterzeitung en artikel, där författaren under medgivande av hur svårt det var att få exakta uppgifter om händelserna i Ruhr, försäkrade, att tidningen endast

införde fullt bestyrkta händelser. Men det bar sig inte bättre, än att författaren i samma artikel häntydde till historien om hur fransmännen drivit ut barnen i ett barnhem för att beslagta huset, en historia som tyskarna på ort och ställe förklarat som ren dikt.

För resten, det är egendomligt med den lögnhistorien. Fransmännen ha omfattat den med en sådan glädje och tacksamhet som bevis på tysk lögnaktighet. När man fått igen just den historien ett par gånger från folk, som talat med fransmännen, börjar den göra en alldeles motsatt verkan. Man frågar sig: är det en slump, att denna historia och ingen annan jämt kommer igen? Ha de ingen annan?

Detta besök i handelskammaren gav mig en annan lärdom om sanningens hastiga förvandling till lögn. Vi voro nere i den nyss omtalade källaren. Här, sade en tjänsteman, som följde med oss, hade Syndikus tvåhundra flaskor vin, som soldaterna drucko upp. Ingen anledning fanns att betvivla detta. Buteljer med avslagna halsar, som lågo överallt, buro syn för sägen. Alltså tvåhundra flaskor vin. Vi gingo upp igen, och där hörde jag en av dem, som varit nere i källaren, berätta vad han sett för en, som stannat kvar däruppe.

— De tog och söp upp tvåhundra flaskor konjak, sade han. På vandringen uppför trappan hade vinet blivit till konjak, vilket otvivelaktigt betydde en kraftig förstärkning av historien!

De tåligas kafé.

Den unge arbetaren, som dödats i gatustriden, skulle begravas. Ett halvt dussin av de utländska journalister, som voro samlade i Ruhr, hade rest till Bochum av denna anledning. Bland dem naturligtvis icke den franska eller franskvänliga pressen. Utanför kyrkogårdsgrindarna stodo de i en klunga och inväntade begravningståget. Mittemot kyrkogården, på andra sidan vägen, låg ett hus, av allt att döma ett värdshus, beslagtaget av fransmännen. Soldater och underofficerare stodo och hängde sysslolösa utanför.

Dagen var egentligen utan sensationer för journalisterna. Staden var fullkomligt lugn, nästan utdöd. Utanför sorgehuset hade skarorna varit dödstysta. Det var väl därför, som de alla fattade ett så plötsligt och intensivt intresse för hur de franska soldaterna skulle bete sig, när gatustridens offer fördes förbi. — Skulle de hälsa eller icke hälsa? De stodo där och sträckte halsarna och lämnade icke fransmännen ur sikte. På fransmännens fullkomligt obesvärade och likgiltiga hållning, där de stodo i en grupp och pratade eller vandrade fram och tillbaka, förstod man, att de

icke hade aning om att världspressens strålkastare i detta ögonblick var riktad mot dem. Där voro journalister från tyska, engelska, amerikanska, holländska och svenska tidningar, Manchester Guardian var representerad, Westminster Gazette ävenså. Nu kom liktåget, spänningen växte. Ända in i sista ögonblicket märkte icke fransmännen eller låtsades icke märka vad som nalkades. Men precis i det ögonblick, då kistan passerade dem, stramade de alla upp sig och gjorde honnör. Posten vid trappan skyldrade. Journalisterna noterade.

Utom den jättelika anslutningen till tåget, var det ingenting anmärkningsvärt vid denna begravning. Inga tal förekommo utom prästens ytterst saktmodiga.

Så såg jag, hur journalisterna innan ceremoniens slut skyndade i väg över gravar och gångar bort till sin automobil. Kyrkogården tömdes hastigt. Alla gingo: präst, musikkår, sångkör, fanbärare, sörjande, nyfikna. Jag hade dröjt lite efter, och fann en sorgklädd kvinna sittande på en bänk fullkomligt stilla, med huvudet lutat i ena handen. Jag igenkände modern, som gått närmast efter enda sonens kista mellan sina döttrar.

Såsom nu skarorna lämnade kyrkogården, skulle kanske det oväderscentrum, som stått över Bochum, dra bort mot annan ort och världspressintresset med det. Men smärtan skulle vara kvar, och förlusterna skulle icke stå att ersätta.

Den enkla kvinnan i sin tysta och orörliga smärta blev en symbol för alla de oskyldiga offren, alla de icke tillfrågade, alla dem, vilkas liv de ledande icke räkna eller räkna med likgiltighet, men som de dock måste avge räkenskap för engång.

I de förstörda områdena i Nordfrankrike såg jag ett utskänkningsskjul, som hette De tåligas kafé. Värden måtte ha räknat på en stor kundkrets. Ty de tåliga, de alltför tåliga, det är majoriteten i denna värld. Så bli de behandlade därefter. Behandlade och tvingade att handla, skjutna och tvingade att skjuta.

VAD DE ICKE AVSÅGO

Huset vid vägen.

Tätt intill en landsväg, lik en ängslig vandrare, som dragit sig undan för att låta de körande komma fram, stod ett litet hus, som lät sig dammas ner om sommaren och stänkas ner om vintern av bilar och andra fordon, som ständigt susade förbi. När väglaget var särskilt dåligt, yrde smuts ända upp i ögonen på det.

Där bodde ett gammalt par. I åratal hade husmodern torkat sina rutor rena från bilstänk och tvättat sina dammiga gardiner och nästa dag voro de likadana igen. Gubben sökte hålla täppan ren från allt skräp, som yrde in från vägen. Därmed gick livet, och nu var det snart slut. Varför bodde de där, vartill tjänade deras möda? De visste det icke.

Så bröt in året 1923, och franska trupper besatte Ruhrområdet. Angick det de gamla? Ja, i så måtto att bilfärdseln blev allt livligare i den mån som järnvägstrafiken stannade av, och de därför ännu mera än vanligt fingo lida av smutsen, men för övrigt förblev deras tillvaro oförändrad, ty de bodde utanför det besatta området, om också icke längre från gränsen än att de kunde

se den franska posten vid landsvägen, som kontrollerade bilarna.

Det var en ständig källa till förvåning för dem, att det fanns en makt högre än bilägarens, en makt, som tvang denne att stanna, stiga ur i smutsen och stå där hjälplös inför bajonetten.

Men oförmodat närmade sig händelserna deras likgiltiga, smutsiga lilla hus. Det fick en betydelse därför, att det låg just där det låg, och med ens var det en mening i att de bodde där de bodde.

Den första tiden, då fransmännen satte in med utvisningar i större skala för att bryta det passiva motståndet, fördes de utvisade bort nattetid; ett nästan rörande drag av den franske överbefälhavaren, som visar, att han verkligen trodde på den osynliga ockupationen. De utvisade sattes i bil, kördes ett stycke utanför ockupationsområdet, därpå öppnades dörren; varsågod, ni är fri, och där stod den utvisade i natt och mörker på landsvägen. Men detta hade icke passerat många gånger förrän det fria Tyskland hade satt ut en hel kedja av poster och besatt alla vägar som ledde ut ur Ruhr, med vakter, som natt efter natt väntade på och togo hand om utvisade. Alltid kom där någon eller några.

En tjänsteman berättade hur han stått rådvill i djupa mörkret och djupa smutsen, medan suset av den franska bilen dog bort, undrande vad han nu skulle företa sig, då en gestalt närmade sig och en gammal mans röst uppmanade honom att

följa. Han gjorde så och kom till huset vid vägen. Det var upplyst, gnistor röko ur skorstenen, folk skymtade genom rutorna. En äldre kvinna tog emot honom, förde honom högtidligen in i sitt hus, ett dukat bord med en god måltid och en bäddad säng väntade honom. Han behövde icke be om något, icke förklara sig, fick knappast tacka. Han var väntad och välkommen, fastän värdfolket icke visste hans namn och han icke deras.

— Det är fjärde natten, sade husmodern, som vi får ta emot en utvisad som vår gäst. Varje morgon kommer sedan vänner, som vi heller inte känner, och hämtar vår gäst, vi måste ju alla hjälpa er, var och en på sitt sätt. Och så på natten går min man ut och väntar på den nye gästen.

Den utvisade frågade dem, om de inte voro trötta av detta nattvak.

— Än sen, sade de. För resten sover vi på dagen.

Han förstod att de talade sanning. Han förstod vad det betydde för dem, att deras hus äntligen blivit ett hus där man stannade.

Något av glädjen, av tryggheten, som han mötte i deras ögon, bar han inom sig själv, och han visste också att den kom av den fullkomliga vissheten att fylla en nödvändig och förelagd uppgift. Han förstod den gamle mannens lycka över att ha fått sig anvisad sin post i den tysta bevakningskedjan, som omslöt Ruhr.

Det är sant, att de finnas, som ta emot händelserna på ett helt annat sätt än det gamla paret i stugan vid vägen. Samma person som berättade deras historia, blev en annan gång på grund av de trafikrubbningar, som förorsakades av Ruhrockupationen, nödsakad att stanna över i en liten stad med blott ett enda hotell. Värden hade bara ett rum med en säng ledigt, medan fyra resande stodo i hans förstuga och bådo om nattkvarter. Dessa fyra beslöto att turas om och ligga vardera två timmar för att ändå få någon vila. När de skulle betala, tog värden betalt för hel natt av var och en. Så begagnade h a n sig av det tillfälle, som det stora politiska skeendet fört i hans väg.

Antag, att man sammanförde de båda männen, den som tjänade och den som förtjänade, med varandra! Sannerligen, man vågar vad som helst på att det skulle vara hotellvärden av de två som med blybleka läppar förbannade fransmännen och svor att tjäna sitt land som dess hämnare — engång då det blev tillfälle därtill i Frankrike!

Men tjäna sitt land i tysthet på den plats där han bodde, det föll honom icke in.

Vi glömde fransmännen.

Det var naturligtvis icke vad fransmännen avsett med sin aktion: att bringa innehåll, därmed visshet och något, som liknar lycka, in i någon som helst tysk tillvaro. Men det är just vad de gjort. Jag hade lämnat Tyskland i november 1922, delande den stämning av ovisshet, osäkerhet och obestämd fruktan, som låg som en dimma över Rhenlandet.

När jag kom tillbaka följande vår, var dimman borta, situationen hade klarnat. Jag minns, att jag fick ett brev adresserat till fru Elin Wägner, K a o s, från en person, som ville i förbigående antyda sin uppfattning om förhållandena. Med min kunskap om dem, hämtad från franska pressen, hade jag vid gränsövergången ungefär samma känsla: den att komma in i kaos. Icke genast, men så småningom förstår man, att det alls icke är så. Det är visserligen sant, att det inte finns tidtabell mera i Tyskland, som varar mera än en dag. Mycket annat fattas också, som hör till ett välordnat samhälle i fredstid. Men i stället för det, som fattas, har trätt in något, som är oändligt mycket värdefullare. Det är sant, att det är en stor

prestation, att på minuten genomföra en tidtabell, på öret en budget. Men att utan tidtabell och utan budget under ständigt flytande förhållanden klara sig, det är den större konsten. Det knäcker en verkligen att se, hur tyskarna på den ständigt skridande ockupationsfronten forma, böja och bukta trafiken alltefter det franska trycket, så att förbindelsen uppehålles. Jag köpte en eftermiddag biljett för att följande morgon fara på en bestämd sträcka från Köln till Frankfurt. På kvällen kom nyheten, att fransmännen besatt en av de stationer, jag skulle passera, sålunda brytande av trafiken. Ni kan inte komma till Frankfurt alls, hette det. På morgonen gick jag till stationen i uppgiven tid, fann att tågen voro omledda och en ny förbindelse ordnad på blott några timmars frist, så att man på annan väg kunde komma till Frankfurt. Sådana uppgifter måste järnvägsledningen lösa dag efter dag. Men det vore inte möjligt, om inte alla satte en ära i att göra det, om inte personalen funne sig i ständiga förändringar och förlängningar av sin arbetstid. Och den gör mer än finner sig, den deltar aktivt i lösandet av uppgiften, därför att den har denna bärande visshet om var som just nu är dess plats och vad dess uppgift i striden.

Att möta denna uppstramning och trygghet, denna förvandling till visshet i fall efter fall var i sanning en stor upplevelse. Och detta var ju alls inte Poincarés mening. Människan lägger pil

på båge, siktar och skjuter av. Men en storm kommer, fattar pilen och förändrar dess riktning och den träffar icke där det var meningen, att den skulle träffa.

Deras läge, som bo inom de besatta områdena, är mycket farligare, än man utifrån kan fatta, stämningen mycket allvarligare, lidandet mycket smärtsammare. Men över detta mörker, denna nöd ligger reflexen av ett leende från det osynliga riket, varifrån vinden kom, som ändrade pilens riktning.

En vårkväll sutto några vänner i ett undangömt värdshus, dit bestämt ännu aldrig en agent och lyssnare hittat vägen, och påminde varandra inbördes om samtal, som förts i höstas på samma plats. Medlemmarna i kretsen hade den gången alla varit oroliga för hur folket inom de besatta områdena skulle klara den prövning och den uppgift, som låg framför. Skulle det hålla stånd under långa utsiktslösa år, under det främmande trycket, skulle fattigdomen inte till slut öppna dörren för den frestelse, som ständigt återkom, att överge marken och kasta sig i armarna på francen, med andra ord skulle inte fransmännen lyckas att framtvinga en ekonomisk orientering in mot Frankrike? Man anklagade riksregeringen för dess slappa politik, men hade just inte någon annan att föreslå. Här fanns viljor men ingen ledning, man måste fram men såg ingen väg.

Totalintrycket var den gången rådvillhet och desperation.

Kanske voro dessa samma människor tröttare nu, magrare, gråare. Men de voro rakare liksom i ryggen, och deras läppar hade en rakare linje. Det var också blåsigare i deras krets, det hände mera. Nyheter kommo in. Ett bud från en krigsrätt; dom fallen över den och den, ett år, två år. Snabba frågor och svar, order. Ett annat bud: sex nya utvisade från L. Vilka? Namnen skrivas upp och gå vidare, och man vet, att detta betyder, att de sex utvisade och deras familjer få den första hjälpen och icke behöva stå på bar backe.

Sedan även det andra budet gått, återkom man till det samtal, som förts på samma plats för några månader sedan. Den ene erinrade den andre om hur han lekt med tanken att en stor diktare, en av dem, som förmå se genom dimmorna, kanske i samma ögonblick satt någonstädes och brottades med det verk, som skulle göra klart för folket vid Rhen, vad det var för en tid det levde i och lära det på nytt att älska outsägligt det land, för vilket det led.

Man tog upp igen med ett leende vad man fantiserat om den tyske Mussolini eller Mustafa Kemal pascha, om det politiska geniet, som skulle finna och genomföra lösningen på den odrägliga konflikten Tyskland—Frankrike till båda ländernas bästa. Och man drog sig till minnes hur man drömt att det famlande, det sökande och den längtan,

som kvalde många sinnen, skulle samla sig, klarna och bryta fram hos en religiös förkunnare, som skulle lära det tyska folket att se vad som var dess verkliga uppgift just nu bland folken, en helt annan än den det trott sig ha engång, den att genom lidande, genom gottgörelse bringa frid och försoning in i världen, den att bryta äntligen den långa olyckskedjan av nederlag och hämnd genom att vägra att låta sig besmittas av hat eller förgiftas av bitterhet.

Alla hade haft en känsla av att så som det var, kunde det inte fortfara, något måste ske. Men samtidigt föll det ingen in, att det som måste ske också skulle komma att ske.

— Vi glömde fransmännen den gången, sade de nu med ett bistert leende. Diktaren och profeten hörs inte av och det politiska geniet lika litet. Men vissheten och tryggheten har vi fått dem förutan.

Dessa män kunde tala så, därför att de alla hade en uppgift att föra i land, ett offer att bringa. De, som det ha, äro skyddade mot att förgiftas av dödens bitterhet och nöta inte ut sina krafter på vanmäktigt raseri. Faran att smittas därav inträder först för dem, om de föras bakom fronten bland de overksamma och maktlösa.

Fransmännen tro eller uppehålla i varje fall utåt i det orimliga den tesen, att bitterheten mot dem och deras styrelse smugglas in i det besatta området av preussiska agenter. För att åskådlig-

göra en annan övertygelse använde jag vid samtal en bild. Rhenlandet är det snötäckta berg, där bitterhetens flod har sin källa och varifrån den flyter ner i Tyskland. Sedan söker propagandan utvinna så många hästkrafter ur floden som möjligt. Men det är en annan sak.

Nu har denna bild av sig själv förvandlats, snön som smälter och rinner ner utefter bergets sida har kommit att betyda befrielse. Denna förvandling i bildens betydelse har inträtt, sedan jag sett hur bitterheten rinner av dem, som stå ute i det fredliga försvarets yttersta frontlinje. Även denna art av försvar har mödor och segrar som befria.

Med en banvakts ögon.

När fransmännen mot sin vilja skänkt tyskarna i det besatta området visshetens gåva, så ha de gjort det genom att ställa dem inför en verklighet, som var omisskännlig, en uppgift, som gav sig själv. Att jämföra den övertygelses bärkraft, som kommer av direkt kontakt med verkligheten, med den övertygelses bärkraft, som kommer av propaganda, har varit alldeles utomordentligt spännande. Det måste ju för varje demokrat, som vill behålla sin övertygelse, vara ett fullkomligt kval, som jag hoppas även före detta demokrater respektera, att se propagandans framfart och framgång i världen. Att propagandan, som ju alltid är lögnaktig eller förenklad intill lögnaktighet, skulle kunna föda en lika livsduglig övertygelse som den, som tändes genom en direkt beröring mellan människan och verkligheten, är en lika otäck tanke som att levande barn skulle kunna framgå ur en kemisk process. Men lyckligtvis, då man ställer propagandabarnen bredvid verklighetsbarnen, så känner man i alla fall skillnad på dem.

Den övertygelse, man får genom påverkan, kan

vara ärlig även där propagandan är oärlig. Många tyskar trodde fullt uppriktigt vad man lärde dem: att belgierna gingo över tyska gränsen år 1914, innan tyskarna föllo in i Belgien. Men man blir knappt ett propagandaoffer utan en viss medgörlighet och tankelättja, som hämnar sig. Att någonstädes ett fel är begånget, att det icke kommit att sätta in sin handling självfallet och naturligt i händelserna, det visar sig ovillkorligen för offret, när det kan överblicka resultatet av den gärning, det utfört. De unga amerikanerna kommo uppretade, uppagiterade och uppentusiasmerade över till Europa to make the world safe for democracy och grepo blint in i ett sammanhang, varom de anade ytterst föga. Och ingalunda räddade de demokratien eller civilisationen med sin handling. Jämför med dem järnvägsmännen i Ruhr, som inför den ordern att under franskt befäl frakta Ruhrkolen till Frankrike helt enkelt sade: nej. Eller järnvägsmännen i Pfalz, som vägra att skicka ammunitionståg till Ruhr och hellre lämna sitt arbete och sina hem. Dessa människor behöva icke ha någon överblick över hela det politiska läget eller en bestämd åsikt om reparationsproblemet för att fatta sin plikt inför den ögonblickliga situationen. Järnvägsmännen i Ruhr visste, därför att de själva varit med därom, att femtio tåg om dagen med reparationskol före Ruhrockupationen gått till Frankrike och Belgien, utan att franska bajonetter bevakat stationerna. Pfal-

zarna visste, att ammunitionstågen skulle upp till den front, där deras kamrater stredo, det sade sig självt, att de icke kunde skicka dit dem. Detta är bara ett par exempel på hur given och självfallen plikten ligger där för dem, som stå ute vid den fredliga fronten.

Och därför att den handling de utföra var riktig, bli konsekvenserna också riktiga i fortsättningen ända fram.

Omvänt måste man misstänka, att det låg något grundfalskt i den franska plan, som sattes i verket den 11 januari 1923 med inryckningen i Ruhr, därför att den ständigt lett till så befängda konsekvenser.

Om vi till exempel skulle se situationen med en banvakts ögon, en banvakts inom det besatta området.

Det är väl allmänt bekant att det är järnvägsmännen inom hela det besatta området som haft den viktigaste uppgiften i den obeväpnade armén. Jag skulle inte ens nämna det, om jag inte på ett yttrande, att »den (Rhen- och Ruhrbefolkningen) hoppas att kunna hålla ut», mötts av frågan: vad menas med att hålla ut, är det att hålla ut med att låta bli att servera franska officerare? Det är en väldig, väl organiserad kår, som här ställts inför ett prov, från vilket den skilt sig med glans utan att sky kostnaderna. Kostnader, som icke bäras av den ensam utan av en befolkning dubbelt så stor som Sveriges, som får finna sig i att

leva vecka efter vecka utan möjligheter till samfärdsel, med allt vad detta innebär.

Vår banvakt har sin lilla stuga vid en vägövergång på en sträcka i Pfalz. En dag ha fransmännen besatt den station, under vilken han hör, förhandlingar pågå, vilja eller vilja icke järnvägsmännen inom distriktet arbeta under franskt kommando? Varje enskild får sig ett formulär tillsänt; att underteckna det, betyder att ställa sig under franskt befäl. Även banvakten får ett sådant, han hör sig för, får veta att kamraterna returnera sina formulär utan att ha undertecknat dem. Naturligtvis gör han det även. Följden blir den, att inom fyra dagar måste han samt 1,300 andra järnvägstjänstemän lämna sina tjänstebostäder. Men som han icke är utvisad ur landet, går han förstås ner till linjen och ser efter vad som nu händer. Han märker genast, att hans hus är tomt, hans bommar stå öppna. Från ett håll ser han komma en fransk automobil, på spåret ett av fransmännens »vilda tåg». De stöta ihop, pang, jämmer och förbannelser. I denna detalj fattar banvakten vad han och hans hustru behöva fatta av orimligheten i att marschera in i ett annat land och köra av dem som sköta maskineriet där, ifall meningen endast är att för egen räkning exploatera det och göra sig betalt för sina egna skador.

Förbannelserna över och straffet för olyckan riktas av de förolyckade alldeles säkert mot bochen, vars desperata motstånd och ovillighet till

något så enkelt som att tolerera franskt överkommando inom järnvägsdistriktet, framtvingat den självklara franska motåtgärden att driva bort det tredskande järnvägsfolket. Det går mycket väl, det är ju gjort tusen gånger så visst som en, att bevisa, att det är banvaktens fel, att tåg och bil stött ihop och ramponerats. Men det gör intet intryck på honom. För han vet med orubblig visshet, att det var inte fransmännens rätt att köra bort honom från hans bommar, och han ser ju själv, att de inte klara hans jobb.

För alla som intressera sig för folkpsykologiska fenomen, var det märkligt att iakttaga, hur världspropagandan mot Tyskland, sedan den gjort sin rond och sitt verk över världen, slutligen också kom till Tyskland och skapade där en besynnerlig och bedrövlig ovisshet och osäkerhet hos den enskilde vid bedömandet av sig själv och sitt land. Den berövade honom den självfallna tryggheten och tilliten till sig själv, sitt folk och sin framtid. Något inom honom uppreste sig mot orimligheten i propagandan, något viskade, att det kunde finnas ett korn av sanning däri. Han visste varken ut eller in, tillhörde han världens mest föraktliga eller mest misskända och sublima nation? Tyskar, som kämpade ute vid fronten, ha berättat hur, efter det kriget varat ett par år, ovissheten om krigsmålen, osäkerheten huruvida deras regering förde en fullt renhårig politik smög sig över

armén som en förlamning och bestal den på dess moraliska kraft.

De, som berätta detta, tillägga att nu måste det vara de franska truppernas tur att känna denna ovisshetens förlamning. Nu ha tyskarna vissheten och kraften, nu få de åter möjlighet, det vill säga de bästa av dem, att med lugn, utan feberaktighet och överdrift åt någotdera hållet bedöma sig själva i förhållande till andra folk.

Inför den påtagliga sanningen mister det slagordet sin kraft och suggestiva förmåga, att Tyskland är det opålitliga rovdjuret, som stör den europeiska fårflockens frid.

PFALZRESAN

Ramen.

En tidig morgon i mars mötte jag min vapenbroder vid stationen i Frankfurt för att tillsammans med henne fara på en två dagars resa in i Pfalz. Om någon undrar, huru pacifister kunna använda sådana uttryck om varandra som vapenbroder, så vill jag förklara, att det är på kiv och uträkning, som vi beslagta krigiska uttryck, sådana som vapenbroder, fälttågsplan och högkvarter som en rättvis hämnd för militaristernas vana att krypa bakom fredliga uttryck och avsikter, när de i själva verket endast handla för att tillfredsställa sina passioner.

Min vapenbroder är engelsk kväkare, men ingen bör därför tro, att jag reser med en gråfjädrad duva, som skrämd flaxar undan, så snart råa verkligheten tränger på. Vapenbrodern är en rätt så kamplysten och äventyrslysten person, ljuslätt och gladlynt, hon är snar till att le och snar till att gråta, har mycket lätt för att förstå.

Hon stred igenom de fyra krigsåren på den enda front, som var möjlig för en kväkare, på samvetsvägrarnas front. Hon hade krigstjänstvägrarna inom ett distrikt anförtrodda i sin vård, var dem till stöd, hjälp och uppmuntran, besökte

dem i fängelserna och såg till, att deras anhöriga icke foro illa. Det var att stå upp mot en blind och uppfanatiserad majoritet som trampade fram i en bred massa, ursinnig mot var och en, som den mötte med ansiktet vänt mot annat håll. När denna kamp slöt med kriget, tog hon upp ett annat impopulärt arbete, nämligen försoningsarbetet i Tyskland, ett arbete, som fört henne fram till de renaste källådrorna av andligt liv i Tyskland.

Vi hade börjat dagen tillräckligt tidigt för att möta arbetets här på väg till fabrikerna. Grå och fattig var den, och det var som om över varje man och kvinna i ledet vilat ett osynligt tryck, som hindrade själ och kropp att räta ut sig och utveckla sig. Påminnelser om det pågående kriget voro de många lastbilarna, som förde arbetare till arbetsplatser inom det besatta området, där inga tåg gå.

Under detta starka intryck av arbetshären började vi vår dag, och samma intryck avslöt den. På kvällen mötte vi den åter, nu på väg hem, när den sökte sig till arbetarförstäderna ut från en fabriksstad i Pfalz, som är fullkomligt berövad all järnvägsförbindelse. På den raka landsvägen rörde sig fram emot oss, så långt vi kunde se, en sammanhängande kedja av fordon, medan två smala strimmor av fotgängare kantade den sönderkörda vägen. Det var fullpackade lastbilar, där passagerarna sutto upptornade på trappliknande ställningar, så utsatta som möjligt för köld, regn och

blåst, det var stora arbetsåkdon, dragna av hästar, små kärror och cyklar.

En ström av ansikten svepte förbi oss, otaliga ögon mötte en sekund våra; vem är du, vem är jag, varför mötas vi här? Över varje ansikte låg trötthet och ett samlat tålamod, ett nästan upprörande tålamod, inbränt under många år.

Strax därefter foro vi över en järnvägsbro och sågo stadens stora öde bangård med rader av sovande vagnar, dessa som skulle ha fört arbetarna vi nyss mötte till deras hem. Dess ödslighet minskades icke, snarare ökades därigenom, att ett ensligt lokomotiv, pip, pip, for omkring på skenorna, som om det sökte något det tappat, kanske sitt tåg. Uniformerade franska järnvägsmän hjälpte det att söka.

Detta var ramen kring vår dag; arbetshären som stretade in till fabrikerna och ut från dem, undergivet finnande sig i att stiga tidigare upp och komma senare hem, att fara i regn och blåst på öppna fordon, skjutsade hit och dit, under krig, under fred, under nytt krig igen av avlägsna och tillfälliga herrars politiska kombinationer, deras högmod, fåfänga och misstag.

Men inom denna mörka och tunga ram rymdes en omväxlande och färgrik tavla.

I en järnvägskupé.

Vi voro ännu inom det fria Tyskland, men på väg till det besatta området. I en liten tredjeklasskupé befunno sig förutom vapenbrodern och jag följande personer: en högre ämbetsman (borde ha farit i andra klass) som använde tiden till att gå igenom innehållet i en tjock portfölj med en av sina medarbetare, en herre med ärr både från kriget och mensuren. Vidare en arbetare, som skulle varit ett fynd för Meunier med sin tunga gestalt, sitt grovhuggna, av livet medfarna ansikte. Han var rätt tystlåten, men under en mäktig, framskjutande panna, som bildade brovalv över ögonen, var hans blick mycket vaken och intet undgick honom. Slutligen en gråsprängd herre, som bar monokel, en grön felbhatt, kokett på sned, och en till civil arbetsdräkt degraderad grön uniform av det mest dyrbara kläde, troligen, som stått att uppdriva före kriget, numera stoppad med stoppar, som tävlade med klädet i utsökthet. Medan den höge och den ärrige arbetade, underhöllo vi andra oss med varandra. Då den gröne fått en smula klarhet i vad vi två utlänningar hade för uppfattning, log han ett listigt leende och sade: — Ja, jag för den delen bär till och med på mig en inskription

med: nie wieder Krieg. — Men inte i hjärtat, sade den ärrige, och vi förstodo nu, att en del av hans uppmärksamhet undandrogs chefen för att egnas oss andra. — Nej, sade den gröne, inte i hjärtat.

Främst i hans sinne bodde, som i så många andra tyskars, oron för att den stad han bebodde, skulle bli ockuperad. Hotet, som svävar över gränstrakterna, är liksom symboliserat i de franska flygare, som flyga in över det tillsvidare fria området. Han fruktade storligen, att fransmännen skulle besätta hans stad ur ren turist- och trevnadssynpunkt, emedan den är så vacker. Han trodde att den skulle passa de franska officerarna förträffligt.

— De tycker om att bo bra, sade han. Den franske armébiskopen i Mainz, har damerna hört det? Han har tretton rum. Kristus hade icke en sten att luta sitt huvud mot.

Medan vi talade hände något.

Den höge var fortfarande fullkomligt absorberad av sina papper.

Den ärrige stod mittemot honom, lutad mot den dörr, som förde in till nästa kupé. Allt medan han svarade på frågor och emottog uppdrag, fann han tillfälle till en liten förströelse. Stillsamt smög han upp ur rockfickan en lapp, stor som ett vanligt kuvert, slickade blixtsnabbt den gummerade baksidan, förde handen bakom ryggen och mellan ett: Jawohl, Herr Geheimrat, och ett: Gewiss, Herr

Geheimrat, tryckte han behändigt fast lappen på dörren.

Vapenbrodern och jag följde hans lilla förehavande med stort intresse, då han såg sig observerad, log han mot oss och flyttade sig med en blinkning liksom händelsevis, så att vi kunde se och läsa hans lilla plakat.

Där stod i tjock rubrikstil:

Macht Euer Testament
wenn Ihr mit den Franzosenzügen fährt.

Den, som far med de franska tågen, hette det vidare, den gör så på egen risk. Han behöver bara se, vad det är för ett pack, som söker anställning hos fransmännen, för att förstå faran av att överlämna sitt liv i deras händer. Dessutom är var och en, som använder sig av de franska tågen, en förrädare mot sitt land och

han far därför med ena foten i fängelset och den andra i graven.

— Jag har själv författat det, sade den ärrige med stolthet. Är det inte bra? Vapenbrodern och jag hade kommit i ett sådant skratt, att vi inte kunde uttala något omdöme. För mig, som farit en liten sträcka på de franska tågen i Rhenlandet, var det nu efteråt en verkligt givande tanke att ha gjort en järnvägsresa med en fot i fängelset och den andra i graven.

Nu voro vi strax framme vid målet för vår resa. Även den grönklädde skulle av här. Då han tog

på sig uniformskappan, frågade jag, om det var inne i den, som han hade sitt: nie wieder Krieg. Jag tänkte mig att någon kär, kvinnlig fredsvänlig släkting broderat och fastsytt devisen inne i den gröne jägarens rock, i stil med de fordom brukliga i silke sömmade monogrammen.

— Jag skulle ganska gärna vilja se den där inskriptionen, sade jag.

Men då log den gröne sitt listiga löje: — Min fru, sade han, jag kan inte visa er den. För jag har inskriptionen här. Så pekade han på en punkt strax nedanom skulderbladen, hoppade av och försvann.

Vi fingo aldrig veta, om vår förmodan var riktig, att denne man, som längtade efter krig, för att kunna få en ny uniform, som han bistert sade, gick omkring i livet med ett par pacifistiska hängslen.

Lyssnare.

En liten stund senare voro vi inne i det besatta området och åkte spårvagn genom den stad, vars egentliga försonande drag är, att de sköna, äkta brumeraltabletterna komma därifrån eller rättare kommo, innan all handelsförbindelse var spärrad. Se här en väg, på vilken måhända mången kan komma att beröras av och fatta det politiska skeendet! En fabrikant må längta aldrig så mycket att få fördela dem bland en sömnlös mänsklighet, han kan icke göra det. Mänskligheten och han ha båda samma åstundan, han vill bli av med sina brumeraltabletter, mänskligheten vill ha just hans tabletter, ty den vet, att ingen mer än han kan knepet med dem. Men han får icke föra ut dem, eftersom han lever inom det inringade området, utan att begära och betala för en licens av fransmännen. Samtidigt är han av sitt lands regering och opinion förbjuden att begära utförsellicens på sina varor. Vad som sker med varor, som med licens komma in i Tyskland, vet jag inte, vet knappt, om ännu någon tysk fabrikant vågat eller kunnat genomföra försöket. Skulle han komma med varorna själv, råkade han i kollision med

den nya mycket hårdhänta tyska ockupationslagstiftningen. Om han nu, bildlikt talat, har armarna så fulla, att han inte kan hålla en enda tub mer, och han ändå inte vill lägga ner arbetet, besluter han sig kanske för att smuggla ut sina brumeraltabletter, lassar i hemlighet en bil, två bilar och beger sig i nattens mörker som en förbrytare av mot gränsen. Medan han vid gränsen är i färd med att lasta om sina lårar i båtar, som skola föra dem på Rhen till något ställe, där de kunna återigen omlastas, kommer den franska gränsbevakningen över honom, han befinner sig inom en ring av vapen: upp med händerna! Omöjligt att göra motstånd, han själv och hans förträffliga tabletter äro beslagtagna!

Så går det till.

Under denna spårvagnsresa foro vi förbi en port, framför vilken stod en liten kö på en tio, femton personer med uppdragna axlar och rockkragarna om öronen.

— Se där, sade man till oss, se där folk som söker anställning hos fransmännen. De väntar på att bli insläppta på platsbyrån.

Man kan icke bedöma en persons grad av förkommenhet, om man far förbi den på spårvagn, men sådan som ställningen är, kunde man med visshet förmoda, att endast de, som inte ha något samband med eller någon plats i samhället att förlora, skulle ställa sig i denna kö. När inkräktare söka dra till sig individer ur det förtryckta folket

för att begära tjänster, så är det deras eviga öde att aldrig komma i kontakt med andra än de sämsta elementen, och att på detta sätt få en felaktig, en ödesdigert felaktig uppfattning om det folk de handskas med. En person, som åtar sig att åt en främmande makt bli en lyssnare och förrädare inom sitt eget folk, är genom en naturens lag utesluten från möjligheten att kunna i sig uppta och överbringa sanningen. Det kan tänkas, att han kan uppfatta någon detalj, stjäla ett papper eller så. Men naturligtvis är en sådan person döv som en sten för den röst, som talar ur ett folks själ. Eller han är värre än döv, han är färgblind, han ser rött, där den verkliga färgen är grön och rapporterar rött till sina uppdragsgivare.

Under det samtal, som fördes i järnvägskupén, satt jag hela tiden och undrade hur en spion skulle uppfattat och återgivit det. Hur skulle han ha skildrat det beska skämtet om krig, när han i varje fall inte kunde fatta vad som låg i eller bakom detsamma? Skulle han för att göra sig märkvärdig ha rapporterat att han kommit en konspiration på spåren?

Ingenting måste ju vara viktigare för ledande statsmän, som inleda en utrikespolitisk aktion, än att ha noga kännedom om det folk, mot vilket denna aktion riktar sig och något så när kunna beräkna effekten av densamma. De medge detta själva, därmed att de skaffa sig lyssnare för att ge dem denna kunskap. Ofta, ofta, då man läser

de stora statsmännens tal och med de omdömen de fälla om grannfolken, de profetior varmed de uppbygga och lugna sina folk, tänker man: detta är byggt på lyssnarekunskap, dömd att visa sig värdelös. Ha inte de fatala, psykologiska misstag, som alla Europas folk gjort sig skyldiga till i sin behandling av varandra, till någon del sin grund däri, att de som varandras fiender dömt sig själva att leva på falsk lyssnarekunskap?

Ingen av parterna i en sådan handel mellan förtryckare och förrädare har anledning att rosa resultatet. Med förtjusning berättades just i brumeralstaden en historia om några tyskar, som gått med på att arbeta åt fransmännen. De voro nog enfaldiga att låta sig utbetalas sin goda lön i checker. Då de kommo till banken, vägrade denna att lösa in dem. Man rådde dem där på elakhet att fara över till den obesatta staden mittemot, där skulle de nog få pengar. Men så fort de kommo in i en av den stadens banker, trädde den tyska rättvisan i funktion, och de stackarna blevo arresterade såsom fosterlandsförrädare för brott mot den nya passiva motståndslagstiftningen!

Krigsrätten.

I fonden stod på ett skåp en gipsbyst av Marianne med runda ögon, fylliga kinder och lockigt hår, som ringlade fram under den frygiska mössan. För resten var hon alldeles för barnslig och enfaldig i sin uppsyn för att kunna vara en tjänlig symbol för det Frankrike, som skipade lag och rätt i denna domsal. Ett brett sidenskärp i de tre färgerna var draget över barmen, hon såg ut som en docka, som blivit prydd av ett barn.

Och dock var detta ingalunda någon barnslig tillställning. Under henne sutto en rad franska officerare vid ett bord, flankerade av åklagaren och försvarsadvokaten, franska officerare även de. Ansikte mot ansikte med dem de tyskar, som ställts inför krigsrätt.

Utom symbolen för den franska republiken hade domstolen till sitt skydd åtta soldater, som med påskruvade bajonetter bevakade salen och utförde en del handgrepp, som verkade högst mystiska på en stackars civil.

Min vapenbroder och jag sutto som åhörare strax bakom fångarnas bänk.

Alla de ockuperande makterna ha ju ända sedan

1918 hållit krigsrätt inom det besatta området. I fyra år ha tyskar stått inför denna krigsrätt och dömts till fängelse, utvisning eller böter. Jag erinrar mig just en pinsam scen från en krigsrätt för två år sedan. Det var bara en glimt, uppfångad i förbigående. En dörr öppnas, man ser en skymt av domsalen och den uniformerade domaren. En kvinna föres ut, stretande mot, skriande som ett vilt djur, så att hela byggningen darrar.

Men krigsrätternas verksamhet har blommat upp och mångdubblats under år 1923. Förut, när en tysk kom inför krigsrätt, gällde det förbrytelser mot Rhenlandordonnanserna, vilka officiellt erkändes av Tyskland. Men nu ha tyska regeringens och franska diktaturens förordningar kommit i oförsonlig motsats till varandra. Fabrikanten, som ville smuggla ut brumeraltabletterna, var icke för rätta i dag, men det kunde likaväl ha hänt, att han varit det, han eller en skofabrikant eller vinhandlare eller vad som helst. Ty alla rhenländare vandra, så snart de röra det minsta på sig, »med ena foten i fängelset, med den andra i graven».

Talrikast företrädda bland de anklagade äro kommunernas och statens tjänstemän, de må vara borgmästare, jägmästare, stinsar eller postmästare eller tillhöra lägre grad. Förr eller senare kommer alltid de franska förordningarna i strid med deras ämbetsmannaplikt. Det passiva motståndet förut-

sätter för att kunna genomföras, en obesticklig, obeveklig och solidarisk ämbetsmannakår.

När vi kommo in i domsalen, voro redan de stora fallen för dagen avdömda. En av de få kvarvarande borgmästarna inom området hade dömts till, jag vill minnas, ett år, därför att han vägrat att förmedla en av fransmännens order åt befolkningen. Två andra tjänstemän, som likaledes gjort sin plikt som hederliga män, hade fått vandra samma väg.

Nu voro endast enklare fall före. En sjuttiofemårig gubbe, som var så litet orienterad i nutiden, att han (efter ett besök i en vinstuga) blev arg och slog till den franske posten, som avfordrade honom pass, var den ene. Den andre var en mycket stolt och rakryggad tysk pojke med ett oändligt bittert uttryck. Han var anklagad för att ha rivit ner franska kungörelser. Ransakningsfängelset hade tydligen tagit hårt på honom.

Vapenbrodern och jag studerade ingående dessa fem officerare, som utgjorde rätten, slagna båda två av kontrasten mellan dem och de tyska herrar vi voro vana att se. Utom de få, som med orätt ha blivit uppflyttade över sin forna standard: krigs-, freds- och reparationsvinnare, verka tyska herrar alltid mer eller mindre nedflyttade från en annan standard. Man ser att de måste spara på kläder och spara på mat och dryck, att de berövats all ekonomisk rörelsefrihet. Därför frapperas man ovillkorligen av det överklassintryck, som dessa

officerare förmedla. De äro välklädda, välfödda, välhållna, utrustade med makt och allt annat, som tillhör denna världens goda bland en kuschad och deklasserad befolkning.

Det blir något konstlat och ögonskenligen onaturligt i en sådan klasskillnad, som upprättas med vapenmakt mellan individerna av två olika folkslag. Är segraren här ett högre väsen, frågar man sig, eftersom han på alla områden skall intill överflöd få ta för sig av allt, som den besegrade får umbära? Varför skall han ha sviter av rum som en furste, våningar utrustade med den största lyx i ett land, där fattigdom och bostadsbrist härska, och de unga icke ha råd att ordna sig knappt det enklaste hem? Varför skall han ha mångdubbelt större bränsletilldelning, mat och dryck och kläder i överflöd, de bästa platserna på konserten, varför kunna hålla sig med de skickligaste läkarna, de skönaste kvinnorna, de hetaste källorna? Varför rörs det upp himmel och jord, gråtes tårar i press och vid banketter och avdömes miljoner i bötesbelopp, om en eller två män av den segrande nationen falla offer för de risker, som inträngandet i ett främmande land måste medföra, medan det är alldeles i sin ordning om mot var och en av dem tio, tjugu av det inringade landets söner falla i kampen. Icke bara medan segraren går omkring levande i det besegrade landet, markeras det i alla detaljer, att han har ett tiodubbelt värde om icke mer, än individerna ur den besegrade

nationen. Behandlingen av hans andelösa kropp och hans odödliga själ bevisar, att olikheten fortfar även efter döden.

Rättens ordförande, en överste, såg ut att vara en i och för sig välvillig och hygglig man, som heller icke röt med fångarna han hade framför sig. Också fingo vi sedan höra, att denna krigsrätt åtnjöt ett relativt gott anseende, och genom att sedan tala med anhöriga till fångarna, erforo vi, att detta anseende även sträckte sig till fängelset. Ett dåligt rykte hade däremot både rätten och fängelset i Mainz.

På ett ofördelaktigt sätt skilde sig emellertid bisittarna från översten. Ett par av dem sågo mera likgiltiga och okänsliga ut, det skulle troligen bry dem föga vad slags domar de avkunnade. Ett par däremot sågo direkt infama ut. Det kan anmärkas, att åklagaren såg ut att finna vida mindre behag i sin syssla än försvararen i sin.

I denna lilla domsal i ett hörn av det avsides Pfalz, upprepades nu det skådespel, som alla tider känt i skilda varianter, där de anklagade stå som anklagare, och domarna fällas av sina egna domar.

Min vapenbroder var andlös av spänning och intresse.

— I know the spirit, viskade hon ivrigt till mig. Det är precis, som om jag vore tillbaka i England under kriget och sutte vid en krigsrätt, där våra värnpliktsvägrare dömdes. Allt är sig likt. Det

är samma maktfullkomlighet bakom domarbordet, samma ande av trygghet och trots bland fångarna. Dessa tyskar vägra alldeles som våra gossar gjorde det för sitt samvetes skull att lyda en militärdiktatur. I know the spirit. It is like the old days.

För min del hade jag varit tillbaka i en våning vid Trievaldsgränd en sommarnatt för många år sen långt före kriget, då vi några stycken svenskar lyssnat intill morgongryningen till skildringar från det passiva motståndets tid i Finland. Även då hade jag mött the spirit och instinktivt erfarit lycka därvid, utan att ännu då förstå som nu dess stora betydelse i världen.

De anklagade föras in, förhöras, föras ut, domar avkunnas med brak, krigsrätten går sin gång under pompösa former.

Hela tiden pågår en osynlig krigsrätt bredvid den synliga. Det är icke ett folk, som sitter till doms över ett annat, det är två folk, som tillsammans stå inför en högre rätt med alla sina synder, sina misstag och lidanden.

Det ena av dessa folk har tagit sig självt rätt att som anklagare, vittne, domare och exekutor inför hela världen avkunna över det andra en snabb och skoningslös dom och satt sig emot varje försök till vädjan till högre instans. Alla folk äro för resten så implicerade och kompromet-terade, att det icke finns något av dem, som

besitter den för en sådan högre instans nödiga auktoriteten. Eftersom du är skuld, heter det i utslaget, till hela den omätliga olycka, som kriget bragt över världen och har de tio miljonerna döda på ditt samvete, måste du straffas, behandlas och oskadliggöras som en förbrytare. Ingen resning i målet! Domkval är ett ytterligare brott.

Ett underligt öde var det i sanning, som tvang domaren att själv bringa in ny bevisning, nya fakta, som måste förändra uppfattningen av målet, ja, att vittna mot sig själv. Tillsammans med Tyskland träder Frankrike inför den osynliga krigsrätten. Med varje dag förändrar det själv balansförhållandet mellan sig och fienden till fiendens fördel. Det vet det icke, och inför en sådan antydan, skulle det svara med både vrede och hån. Och ändå är det så. Hur långt Frankrikes handlande har sin förklaring i Tysklands efterkrigspolitik, det är svårt att bedöma. Det tragiska och det komplicerade i denna krigsrätt, sådan den ter sig för åskådaren, är naturligtvis det, att båda dessa folk ha orätt att beklaga sig över och orätt att bekänna. Döma mellan dem vågar den kortsynte åskådaren icke. Men för honom klarnar det utan mycket grubbel som en enkel och självfallen slutsats av vad han ser för sina ögon, att det icke är sant, att det bara finns, att det bara fanns, e n e n d a imperialistisk maktstat i Europa.

Tyskland, som är förbjudet att öppna munnen

inom folkens församling, och som förbjudits att ta upp skuldfrågan, har dock inför den osynliga krigsrätten sitt stora tillfälle nu, att visa vad ande som verkligen bor i dess själ. Många makter strida om den nu, slita den hit och dit, vilken av dem skall segra?

En fånge.

Under Pfalzresan hände det aldrig, att våra måltider rätt och slätt voro intagandet av föda. De hade alltid intermezzon.

Jag minns en fru, som bjöd på kaffe och därunder beklagade sig mycket över de provianteringssvårigheter, som voro en följd av den politiska situationen, tågförbindelsernas avbrott och inte minst belägringstillståndet i hennes stad. Bönderna tycka det är olustigt när de inte få komma på vanlig tid, utan måste invänta det klockslag på morgonen, då det är tillåtet att komma in i staden. Därför led denna fru brist på allting, hennes bjudning var också ostentativt enkel liksom hennes rum voro utkylda. — Men tänk er, sade hon, häromdan mötte jag en fransk fru, som kom från torget. På armen hade hon en korg med t u s e n ä g g. Tänk, tusen ägg, vad skulle hon med så många? Jag hade inte råd att köpa ett enda.

Eller en annan gång kommer värdshusvärdinnan fram till ens bord och viskar med handen för munnen, på det att lyssnaren vid nästa bord icke skall höra: — Har ni hört vad trafikchefen Braun svarade fransmännen?

— Nej, vad svarade han?

— Jo. Han svarade: Ich verzichte darauf.

— Vad var det han avstod från?

— Fem miljoner mark i månaden, som han var bjuden, om han ville sköta sin befattning för fransmännens räkning. Men han avböjde och sade: Hellre lämnar jag min plats och hus och hem med de mina, än jag tar dessa stora fördelar för att förråda mitt land. Då sade fransmännen: Ni behöver icke flytta ur er tjänstevåning. Ni får bo kvar, fast ni inte arbetar för vår räkning. Men då sade trafikchefen: Jag avstår. Och han flyttade frivilligt. Han ville inte sitta kvar i sin tjänstevåning, när stationskarlar och lokmän och banvakter kördes ut ur sina bostäder. Det är väl en karl det?

En sådan liten historia, en av de många, som ligga strödda som pärlor över dagarnas mörker och ångest, förenar genast den lilla gruppen tyskar i en känsla av gemensam, välgörande och berättigad högfärd. Sådana män ha vi alltså ibland oss. Och man tänker: ja, skryt ni gärna med dem.

En särskild relief får denna historia, i omedelbart sammanhang med följande:

Vi höllo just på att äta middag, då en man inträdde i matsalen och vinkade åt vapenbrodern och mig: det var någon, som ville tala med oss utanför. Vi blevo införda i ett litet avsides liggande rum i hotellet, där satt en man och väntade oss. Det var något underligt dött över honom, han

hade matta, sårkantade ögon, såg ut som om han grubblade över något, insnärjd i tvångstankar.

Han berättade detta: Jag är poliskonstapel, och för en månad sedan gick jag på mitt pass utanför X. järnvägsstation. Föralldel, nämn icke dess eller mitt namn. Plötsligt blev jag kallad in på stationen för att ingripa i ett slagsmål, som ägt rum mellan en tysk och en fransman, det var emellertid redan över, då jag kom. Jag svarade, att det fanns en särskild järnvägspolis, och att stationen låg utanför min befogenhet. Av denna anledning blev jag häktad, förd till fängelset tillsammans med en vanlig förbrytare. En månad har jag suttit häktad utan att förhöras, nu är jag på fri fot, men väntar när som helst att komma inför krigsrätt.

Vi frågade honom hur han blivit behandlad, fast vi tyckte att det syntes utanpå, att han farit illa. Han svarade, att han suttit i två fängelser. Det första hade varit drägligt nog, både vad angick cell, mat och behandling. Mannen förstod, att en fånge inte får beräkna att ha det som på ett pensionat. Men när han började tala om, hur han behandlats i det sista fängelset, märkte man, hur det började hetta och sjuda inom honom. De hade varit två i en cell, avsedd för en. Han hade lidit ohyggligt av smuts och ohyra, han hade fått så liten vattenmängd att dricka och tvätta sig i, att han antingen måste avstå från att dricka eller att tvätta sig. Födan hade bestått i

en mugg kaffe utan bröd på morgonen, en halv liter soppa till middag och en till kväll med något bröd. Behandlingen hade varit brutal. Han hade inte fått läsa, inte syssla med någonting. Under den kvart han fick komma ut i friska luften, tvingades han att springa runt utan uppehåll. När han kom ut, var han oduglig till tjänstgöring, och staden måste bevilja honom semester för att han skulle kunna hämta sig.

Men, sade han, de politiska fångarna, de hade det bättre. I samma fängelser, ovanför mig sutto Oberbürgermeister X. och doktor Z., han nämnde ett par namn. Vi kunde höra hur korkarna drogs upp ur vinflaskorna däruppe. Vi hörde, hur det gavs order att hämta cigarrer och cigarretter.

Mannen kommenterade inte denna upplevelse, han hade överhuvud få ord. Jag vet inte, om han tyckte att det var i sin ordning, att herrarna fingo vin och cigarrer. Men vi måste undra, varför vin- och cigarrgränsen skulle gå mellan poliskonstapeln och polismästaren i denna kamp, där båda ju strängt taget voro politiska fångar.

Det är verkligen så, att det finns icke det förhållande i världen, där icke det ögonblickligen skall etableras en skillnad mellan människor, en över- och underklass. Vi undrade, om överklassfångarna visste, att där satt underklassfångar i bottenvåningen, och i så fall varför de inte då sade: Inga fördelar för oss, så länge våra landsmän därnere i samma fördömelse behandlas som hundar.

Sedan dess har jag genom kväkarnas rapporter från en undersökningsrond i fängelserna fått bevis på att det inte heller för de politiska fångarna är någon lek att sitta i franska fängelser, långt därifrån. De stuvas in i överfyllda celler, och behandlingen är icke mild.

En av kväkarna började inspektionsresan med hederslegionen på bröstet och den övertygelsen i hjärtat, att en fransman icke kunde begå en orättfärdig handling. Hon slutade den mycket förkrossad. General Degoutte har beviljat en del av kväkarna begärda lättnader för fångarna, men ingen garanti finnes för att de bli genomförda.

Om en tillbörlig vrede.

Spårvagnen hejdades av en fransk post. En soldat kom in, gick rätt på en ung flicka, som satt rätt upp och ner i ett hörn. Han tog henne i axeln och böjde henne framåt, ungefär som man kan ta en kudde i axeln och flytta på den, när man letar efter något i en soffa. Detta var hans egentliga ärende i vagnen, efter ett par måfå-frågor till en ung man, som hade varuprov i en kartong, hoppade han av och försvann.

Flickan hade under den nonchalanta behandlingen icke rört en min, hon behandlades som ett ting och reagerade lika litet. Hennes ovanligt vackra ansikte behöll orubbligt sitt uttryck av iskall ovilja. Vi sågo naturligtvis alla på henne, när soldaten försvunnit. Hon sade ingenting, men log ett bittert och föraktligt leende, ett av de stoltaste leenden mitt i förödmjukelsen jag någonsin sett.

Konduktören däremot skydde icke att ge uttryck åt sitt raseri. Han var en stor, grov björnliknande karl, en av dem, som slå med bara ramen. Utan att fråga efter eller frukta för att det kunde

finnas angivare i vagnen bröt han ut i ett dovt muller över soldaten. — Den där, sade han, han kommer jämt in och hunsar oss på det här viset som i dag. Men jag har tagit märke på honom. En dag ger jag honom vad han förtjänar, det får kosta mig vad det vill. Det är mig alles Wurst, men han skall ha sin lön.

Det var så man tyckte Rhenbron buktade sig under tyngden av hans vrede. Inte ett ögonblicks tvivel, att inte den spårvagnskonduktören vrider halsen av den soldaten en dag.

Det är någon sällan gång man möter den förfärliga vreden hos tysken, den vrede, som stiger som ett rytande av smärta och hämndbegär ur ett sårat och pinat hjärta. I en sådan vrede går man med bara händerna mot en beväpnad fiende, utgången är Wurst.

Det är en vrede åskådaren böjer sig för, den är ursprunglig, orädd, hänsynslös, monumental. Hur oändligt lätt att skilja den från kafévreden, etappvreden, som aldrig har annan effekt än att reta en att erinra vederbörande franskätare hur herrar tyskar stundom uppförde sig i Frankrike och Belgien.

Den enkle mannens enkla vrede väckes av en indirekt handling av gemenhet, och den täcker lagom den och dess utövare. Den flyter inte ut över oskyldiga och läskar sig inte på dem. Den sticker sig inte undan, den hetsar icke upp andra att utöva straffet. Det är något av domare och

rättvisans verktyg hos en ärligt och med rätta vred man. I tider som dessa, då lagen icke ger trygghet, och rättvisan upphört att vara rättfärdig, blir det så naturligt för honom att straffa med egna händer.

De utvisade.

Tätt utmed gränserna för det inringade området ligga de utvisade, bildande en gränsvakt vid Rhen, som inte är att förakta. Frankrike borde väl bäst veta det. För att ta ett exempel, var icke tjecken Masaryk, som sedan blivit den nya tjeckoslovakiska statens president, en av kejsardömet Österrikes farligaste fiender?

Det är svårt att få de utvisade längre än precis nödvändigt. Det utgår en kraft, från den plats, där de haft sitt arbete och sitt hem, som drar dem tillbaka med tusen ännu icke avslitna trådar. Så långt de våga, följa de efter; vid gränsen måste de ju stanna, fast de spända trådarna slita i hjärtat, som är deras fäste.

Då vi frågade, vapenbrodern och jag, vart de utvisade togo vägen, fingo vi veta, att i en stad strax innanför det fria Tysklands gräns, låg ett Hospiz, som var helt och hållet upptaget av flyktingar. De brukade hålla hop ganska mycket och tillbringa kvällarna gemensamt, ville vi gå dit, finge vi tillfälle att göra deras bekantskap.

Den ärrige, som vi nu återsett på hemfärden, lovade följa oss dit och presentera oss, så att vi

icke skulle riskera att mötas av misstro och tystnad. Som han var bosatt i samma stad, kände han flera av dem, varför han var lämplig för uppgiften. Vi bröto tvärt av vår kvällsmat, när vi fingo klart för oss att just nu, medan vi sutto mitt i en likgiltig kötträtt, erbjöd sig på annat håll ett efterlängtat tillfälle att få träffa de utvisade.

Ett bud skickades till Hospizet för att förbereda de utvisade på vårt besök, och sedan vi gjort rätt för oss hos vår uppasserska, följde vi efter.

De offentliga varningarna för spioner och lyssnare börja nu åter synas i Tyskland, alldeles som under kriget. »Vakta er tunga!» En främling måste återigen, alldeles som då, vara på sin vakt att icke väcka misstanke eller irritation genom för ivrigt frågande eller genom yttranden, som verka provocerande. I själva sin plötsligt påkomna och inlärda misstänksamhet, visa tyskarna hur främmande den egentligen är för dem. Den är så klumpig och tar så fel, därför, att den faller sig lika litet naturlig för dem som den isiga tystnaden.

Då är en viss förtroendefullhet mycket mera naturlig för tysken, och han förutsätter den även hos andra. Typisk var följande episod, som jag upplevde i höstas. Jag hade gjort en resa i Pfalz nere mot lothringska gränsen, och som jag i detta sammanhang skulle byta högkvarter medförde jag hela min Sverigepackning, alltför vidlyftig, för att jag skulle kunna bära omkring den själv. Vid en knutpunkt, där jag skulle byta

tåg, fanns ingen bärare, men jag högg en hotellvaktmästare, som lovade hjälpa mig. Jag föreslog, att vi skulle sätta in kappsäckarna i garderoben, eftersom mitt tåg inte skulle komma förrän om en timme. Men detta motsatte sig mannen på det bestämdaste. Jag försökte övertala honom, men han var obeveklig. Det skulle kosta mig 160 mark, och han ansåg inte, att jag borde i onödan ge ut en sådan summa. Han skulle sätta in effekterna i bagagerummet hos stationarna, det kostade ingenting. Jag invände, att det ändå skulle inge mig en viss trygghet att ha ett kvitto. — Vad behövs det? sade mannen, ich kenn doch die Leut. Detta oemotståndliga yttrande kunde jag förstås inte motstå, lät honom sätta in sakerna varhelst han ville och gick ut att äta middag, förlitande mig på hans löfte, att någon av stationarna skulle i rätt tid bära ner dem till rätt tåg, en tillit som också visade sig fullt berättigad.

När vi nu kommo in i Hospizets matsal, där ett trettiotal utvisade, mest män, sutto bänkade kring ett långbord, sade den ärrige ungefär detsamma om oss: — Ich kenn die Leut, och därmed var från början isen bruten. Intresset var stort å ömse håll. Vi betraktade denna ring av hemlösa, dessa behärskade och betryckta människor, inom vars smärtsamma aura vi nu kommit med en stark känsla av, att de ännu blott voro i början av sitt lidandes väg. De granskade oss ingående, och vi hoppades innerligt, att de icke togo oss för ocku-

pationshyenor, utan förstodo, att vi voro ute i allvarligt ärende.

Varje människa har sin egen karikatyr, en förgrovad och förvrängd silhuett, klippt liksom efter de egna konturerna med elakhetens skarpsynthet av någon skicklig hand. Risken för henne är icke så mycket den att karikatyren finns och är henne lik, ty det får man bära, men den, att hon förfaller till att bli lik sin karikatyr, genom slarv, genom överdrifter, genom självbelåtenhet. Varje människa har sina förnedringsögonblick, då hon glider över i karikatyrens linjer, och man bör inte göra sig några illusioner: just dessa ögonblick äro säkerligen förvarade som oförstörbara bilder i omgivningens hjärna.

Vid Ruhr och vid Rhen, liksom under den svåra nödtiden i Österrike, mötte man tillräckligt många sensationsturister, välgörenhetsgulascher och neutrala medhatare, som flyta fram på lämpligt valda förbannelser och frikostigt givna löften, för att åtminstone bli uppmärksam på karikatyren och rädas den.

Man gjorde plats i kretsen, och vi gledo in i den.

Bredvid mig satt en vingårdsman, som blivit tagen från sitt arbete, just som han höll på att beskära plantorna. Utan att få tillfälle att ordna det minsta, fördes han till närmaste stad inför det franska kommandot, fick åhöra ett protokoll med utvisningsordern, sattes i en bil och skickades

över gränsen. Hans brott var, förklarade han, att han ställt sig i spetsen för en insamling för Ruhr i sin trakt. Att arbeta för den, var naturligtvis att direkt protestera mot fransmännens politik och uppmuntra det passiva motståndet, därav utvisningen. Inte vet jag heller, vilka insamlingsmetoder han använt. Han hade i kretsen en olycksbroder i en annan vingårdsägare, en äldre vithårig gentleman av lantadelstypen, som blivit utvisad med sina vuxna söner och måst lämna sin egendom herrelös. Han undrade, om inte jordägare av alla vore den hårdast träffade, när han måste lämna landet? Ingenstädes på jorden kunde han ju finna ersättning för vad han förlorat. En uppfattning, som nog mången vingårdsägare i Nordfrankrike hyst före honom.

Den ene efter den andre av de utvisade berättade nu för oss sin historia.

SKOLLÄRAREN.

Denne var en femtio års man, säkerligen en herre av betydelse i den landsortsstad, där han bott. Han verkade, som om han behållit den tyska typen från före kriget, inte bara i fråga om skägganläggning. Genom hans ytterst grammatikaliska och något invecklade uttryckssätt skimrade hans bottenärliga förtrytelse och patriotism.

Han presenterade sig själv som medkämpe i den kamp, som pågått i Pfalz och Rhenlandet

sedan 1918, nämligen den tyska kampen mot den franska kulturpropagandan. I så måtto var han en fullkomlig motsvarighet till Daudets — Alphons icke Léon — skollärare, den han skildrat så gripande i historien om den sista franska lektionen i en skola inom Elsass-Lothringen, där från den dagen tyskan skulle bli undervisningsspråk.

Fransmännen ha sedan 1918 försökt många experiment med Pfalz. De ha först understött den s. k. fria Pfalzrörelsen, som gick ut på att lösgöra Pfalz från Bayern. Det finns ett osvikligt medel att få en pfalzare bort från det dystra nuet, och det är att be honom berätta hur han och hans landsmän nedslogo denna separatistiska rörelse och kommo fransmännen på skam. Den fria Pfalzrepublikens saga är också varken lång eller ärorik, den är kort och komisk.

Fransmännen ha vidare försökt med kulturell och ekonomisk erövring av Pfalz och ha till sist satt sig fast där militärt så, som vore de beslutna att aldrig ge sig av därifrån. De ha låtit tyskarna militärt gräva sin egen grav, när de genom att sätta genom s i n tolkning av Versaillestraktaten tvingat dem att bygga kaserner, officersbostäder och flyghallar och lämna jord till skjutfält, exercis- och bombövningsplatser. Därför känner sig pfalzaren kanske mer än någon annan som ett utsett byte. Förr såg han fram mot en ockupation, som skulle vara genom årtionden och hans förnämsta sorg var just prövningens längd. Sedan med detta

år ett nytt oförutsett skede inträtt i ockupationen, ligger faran i prövningens stränghet. Men han förstår också nu vikten av att hålla ut och hålla stånd.

Skolläraren, för att nu återgå till honom, är en av ledarna för den kulturella motpropagandan, som vill bjuda folket att välja mellan tysk och fransk musik, litteratur, tanke och sed, antagligen också mellan de båda ländernas biografdramatik. Därför var han sedan länge illa sedd, och när nu nyligen ett tillfälle erbjöd sig att slå ner på honom, blev han utvisad. Detta tillfälle kom, då den pfalziske regeringspresidenten Winterstein blev utvisad och skarorna skockat sig för att hälsa och hylla honom, när han fördes bort. Vår skollärare hade tagit ledningen och deklamerat en patriotisk dikt, som eldat massornas hänförelse ytterligare. Därmed hade han kommit i kontakt med förbudet att hålla fosterländska möten, och så var hans öde avgjort. Hans rättsmedvetande var djupt kränkt över att han blivit dömd utan rannsakning och icke haft tillfälle att försvara sig och lägga fram sina synpunkter och sin protest offentligt. Detta var egentligen den ömma punkten i historien. Över sitt öde beklagade han sig inte. Han talade icke ens själv om, hur hans hustru, som var illa sjuk, lidit av den brådstörtade flyttningen.

RÖSTRÄTTSKVINNAN.

Hon var den första kvinna i Pfalz, som blivit utvisad för egna politiska missgärningar och erfor häröver en ganska förlåtlig stolthet. Hon var de demokratiska kvinnornas ledare, och jag hade flera gånger hört talas om henne förut. Kvinnosakskvinnorna av gamla stammen gillade icke en sådan nybörjare, som inte nöjde sig med att söka framföra speciella kvinnokrav, utan ville spela en roll i den allmänna politiken. Den gamla vanliga motsättningen, som vi känna till från alla länder.

Hon hade blivit utvisad på grund av sin ivriga agitatoriska verksamhet för det passiva motståndet. Det gällde ju, sade hon, att få kvinnorna med däri, och hon påstod, att de helt och hållet stodo sida vid sida med männen i denna kamp. Varker trafikchefens eller stationskarlens hustru sade: — Ä, låt oss stanna, det är så gräsligt att flytta, du kan väl göra fransmännen till viljes, vad lönar det sig att göra motstånd. Snarare, menade hon, spelade de den roll, som i Wilhelm Tell Stauffachers hustru, den uppmuntrande och stödjande. Samma uppfattning ha pfalziska män, de moderna Stauffacher och Wilhelm Tell, meddelat mig.

Hon hade blivit utvisad som farlig för de franska truppernas säkerhet. Som hon var en

ganska ung dam, mycket liten till växten, var det av en viss effekt, när hon berättade detta och underströk det löjliga i en fransmännens fruktan för en så liten kvinna. Men längden gör det icke, och hon var säkerligen icke ofarlig. Hon berättade mycket dramatiskt den scen, som utspelats, då hon förts inför franska officerare i en stor sal, åhört domen, protesterat och njutit av deras svarslöshet. Man hade dömt hennes gamla föräldrar och hennes syskon att utvisas med henne, men genom förmedling av pfalziska regeringen hade verkställandet av denna dom uppskjutits. Här låg emellertid frö till en konflikt i framtiden. Hon önskade nu intet högre än att arbeta och agitera så intensivt inom det fria Tyskland, att fransmännen skulle ångra, att de visat ut henne. Hon hade den intensitet, som endast stegras genom förföljelse. Men samtidigt visste hon, att fransmännen hade hennes hjärta i sitt våld, därför att de kunde hämnas på hennes föräldrar och hennes affär, hon ägde nämligen en sådan.

Vapenbrodern och jag kommo överens om, att vi nog så småningom skulle få höra talas mer om den politiska lilla damen, hennes saga var icke slut.

EN SCHUPO.

Den siste i raden av de utvisade, som berättade sin historia, var som vi en främling i kretsen. Det var en ung man på omkring tjugufem år,

som dagen förut blivit utsläppt ur fängelset och, då han passerade staden, blivit inbjuden att tillbringa aftonen med de utvisade i Hospizet. Han kom från Zweibrücken, där han suttit fängslad en månad tillsammans med ett trettiotal kamrater. Fast han höll sig mycket stram, såg man, att han genomgått svåra ting. Han var dödsblek, och där låg denna välkända lidandets skugga över honom. På sin uniformsrock bar han de högsta militära utmärkelsetecken från kriget, som en man av hans grad kunde erhålla. Hans öde var detta:

Han hade tillhört Schutzpolizei i en av städerna i Ruhr. Här liksom överallt i min skildring undviker jag att nämna namn, därför att jag vet, hur skrämda alla inom det besatta området äro för att bli beslagna med att ha lämnat några upplysningar. Det finns en paragraf i Rhenlandsordonnanserna, under vilken de kunde dömas därför. I alla fall är det frågan om en av dessa Ruhrstäder, där en hel tragedi i många akter utspelat sig mellan trupper och befolkning. Schupo skulle avväpnas, staden inringades, och poliserna togos som fiskar i not. Vår man gladde sig åt att han lyckades överlämna sin revolver i en väns förvar och sålunda rädda den, innan han togs och berövades allt vad han bar på sig. Han fördes till en skola och befalldes att lägga sig ner på bara golvet. Fler och fler av hans kamrater fördes in, slutligen lågo där trettiofem stycken. Rörde de

sig, var genast en bajonett över dem. På detta sätt fingo de ligga i tjugufyra timmar utan varken mat eller vatten. Då de bådo om mat, tog bevakningen ett bröd, kastade det på golvet framför dem och trampade sönder det. Då de sedan under transporten begärde vatten, svarades med gester, som läto förstå att det ansågs lämpligare att skära halsen av dem än ge dem vatten. I kedjor fördes de från Ruhr ner till Pfalz. Engelsmännen nekade att forsla denna kedjade fångtransport genom sitt område. Men, sade Schupon, det ångrade de sen, för då kunde ju de tyska järnvägsmännen — inom det engelska området äro de ju i arbete — ha satt vår vagn sist i tåget, och så kunde vi ha hakat av den och flytt. I dessa få ord gav han uttryck av en alldeles självfallen solidaritetskänsla mellan de engelska tommies och de tyska Schupos. De trettiofem männen sutto sedan fyra veckor i fängelset och fingo en kost, som nätt och jämnt uppehöll livet på dem.

— Men en tysk tål mycket innan han förgås, sade den unge mannen, och nu ger vi oss in i Ruhr igen. Det, som övergått oss, har blott gjort oss mera beslutna att ge alla våra krafter i fäderneslandets tjänst. »Vi», det var som om det gemensamma lidandet smitt dem samman till en oupplöslig enhet, och denne unge man var deras förare. Icke en enda gång under sin berättelse hade han gjort ett utfall mot fransmännen eller låtit ett hatfullt ord undslippa sig. De närvarande

voro alla djupt uppskakade. Man hörde fällas uttrycket: omänniskor. Det kom mig att tänka på den enkla definitionen av fransmännen jag läst i kväkarnas tidning, »International Service»: »They are simply human beings, making a mistake.»

Vi frågade varandra: hur lång och bedrövlig är icke den historia, som fört fram till en sådan episod? Vad har man lärt dessa franska gossar, hur har man preparerat dem, för att få dem till att behandla jämnåriga av samma samhällsklass på ett sådant sätt?

Den nionde april, då jag nedskriver Schupons berättelse, bryter jag av arbetet för att läsa dagens tidning, och finner i Sydsvenska Dagbladet en ledare med titeln: Skotten i Essen. Den behandlar blodsdagen vid Kruppverken och framlägger den tyska som den franska versionen av förloppet. Bland de franska beskyllningarna mot Kruppverken ingår även det påståendet, att man där tillåtit män av det upplösta Schupo att komma in i civil dräkt bland arbetarna och uppegga dem till hat mot fransmännen. Jag ser då genast för mig vår Schupo från den kvällen och vet vad han menade med, att han och hans kamrater skulle ge sig in i Ruhr igen för att tjäna sitt land med eller utan uniform. Vad har han gjort bland Kruppverkens arbetare? Han har, med risken att möta samma öde igen, gett sig in bland dem för att berätta historien om den tortyr han fått undergå, om brödet, som söndertrampades

inför de uthungrade fångarnas ögon. Kan man döma honom för att han gör det? Han behöver inte hetsa och agitera, bara berätta sin egen historia, så utan alla kommentarier, som han gjorde den kvällen. Här är åter ett av de myllrande talrika exemplen på hur en sanning blir osanning, om den på lämpligt ställe skäres av från sitt sammanhang. Dessa slags lögnaktiga sanningar blir man serverad från morgon till kväll, och det kan icke undgås, även om man har den bästa vilja, att man ibland tar dem för goda och lägger dem på sin tallrik.

Vägen och vinsten.

Den ärrige berättade för mig en historia, som han nyligen upplevt i samma krets.

Staden hade haft en officiell mottagning eller välkomstfest, om man så får säga, för de utvisade, som där sökt sig en tillflykt. Därvid hade de hälsats med en rad officiella tal. Först talade två av stadens honoratiores, deras anföranden gnistrade av franskhat. Sedan reste sig en känd pfalzisk socialdemokrat, också han utvisad, fast tidigare, och här tycker jag, att det endast är rätt att göra ett undantag från regeln och nämna ett namn, han heter Profit (med tonvikt på första stavelsen). Han sade:

Jag kan icke följa den ton, som de föregående talarna anslagit. Jag kan inte hata. När jag var en ung man, blev jag för socialdemokratisk agitation bland mina kamrater avskedad från min plats av denne herre, och han pekade på en gammal pamp i staden, som ödet den kvällen placerat näst intill honom. Hade han inte avskedat mig, hade min bana löpt jämnt och lugnt, och jag hade skapat mig en beskedlig liten trygghet och framtid på en undangömd befattning inom järn-

vägarna. Nu tvangs jag av min förmans ingrepp in i det politiska livet och fackföreningsrörelsen. Jag har på ett helt annat sätt fått spänna mina krafter och vunnit en helt annan utveckling och erfarenhet. Därför hatar jag inte denne herre och kan inte heller hata fransmännen, som utvisar oss. Ty jag vet, att man kan tvingas av olycksödet att utveckla sina krafter och tvinga ödet så, att det tjänar till ens slutliga bästa.

I sin egen historia uttryckte så den två gånger bortvisade något, som många tyskar äro ute efter: hur skola vi i det, som övergår oss, utvinna vår själs, vårt lands frälsning?

Jag är fullkomligt övertygad om, att de finnas, som kunna resa genom hela Tyskland och efteråt sanningsenligt säga, att de icke en enda gång mött denna tanke uttalad. Likaså känner jag tyska pacifister, som runtomkring sig inte se annat än en mur av reaktion och på nytt livskraftigt växande militarism, som i det egna landet tycka sig stå inför en bestyckad fästningsvall med kanonmynningar emot sig. De tro en knappt, de le som åt en lättlurad, då man talar om den anda man mött utan att särskilt söka den, talar om den sublima uppfattning av krisens inre betydelse man mött hos många människor.

Kanske ler man även åt denna min skildring, det kan inte hjälpas. Det man sett och hört, det måste man återge sådant det var, och sen inte mer med det.

I kretsen var även denna kväll en gäst från Berlin, en herre, knuten till något av ministerierna. Han reste sig plötsligt och bröt av det livliga allmänna samtalet. Under mycken vånda och en för de närvarande nästan pinsam kamp att behålla fattningen, försökte han nå fram till problemets botten. Han talade först om den åldrande generationens öde, den som skapat Tysklands storhet och välstånd, om dess öde att nu prisgivas nöden, långsamt svälta ihjäl utan att fosterlandet kunde skydda den, trots all den tacksamhet det var skyldigt de gamla. Han talade om barnen, Tysklands härjade provinser. Varför få vi genomgå detta? Det är väl så, att vi burit huvudet för högt och velat trycka vår stämpel och vår mening på världen. Men skall det inte, när vi nått botten av denna förödmjukelsens och lidandets dal, gå uppåt igen, och skola vi inte då få rätt att leva som människor bland människor? Var är meningen med detta vi nu genomgått? Är inte det, som vi nu stå mitt i, en folkens befrielsekamp mot militarismen?

Vapenbrodern och jag diskuterade, sedan vi kommit för oss själva, detta tal. Vi försökte pränta in dess tankegång, och vi drogo oss till minnes de människor och tillfällen, som fört oss i kontakt med liknande tankar. Att vi mött den, då vi befunno oss bland kristna, bland pacifister eller kristna pacifister, det var inte så mycket att förvåna sig över eller att dra för stora slutsatser

av. Det gör ett långt djupare intryck, då man träffar den händelsevis bland män man söker i deras yrke, på ämbetsrum eller redaktionslokaler för att ta ett exempel.

Första gången detta hände mig, var den 20 januari och mannen var en fransk journalist, han hade då redan klart för sig den inre och evärdliga betydelsen av vad som sker.

— Här ser man ju, sade han, hur våldet kommer till korta och är maktlöst mot det passiva motståndets taktik, som tyskarna varit nog kloka att begagna sig av mot oss. Man ser, att en befolkning har det inte så svårt under en invasion, om den inte gör motstånd. Tro mig, det här är helt enkelt början till slutet på krigens period i vår historia.

Han tog naturligtvis alltför lätt på befolkningens lidanden. Ingen kunde heller då veta hur djupt och förstörande ockupationen skulle komma att ingripa i befolkningens liv.

Sedan dess har denna tankegång utformats och tagit klarare gestalt, och det har för många blivit till en visshet, att den strid som nu föres, är en avgörande strid mot militarismen. Den tanken är inte dräpt därmed, att man fastslår något, som är omotsägligt, att tyskarna gjort en dygd av nödvändigheten, då de avstått från att sätta väpnad makt mot fransmännen. Det är självklart, att stora befolkningslager intet högre skulle önskat än att det varit möjligt att gå till krig på vanligt beprö-

vat sätt. Många unga dårar, som intet lärt, drömma endast om den tid, då krig skall föras med andra vapen än de nuvarande, och då den arsenal, som gör Frankrike oemotståndlig, skall vara bara skrot. De lita på att Tysklands kemister äro skickligare än Frankrikes. Men en kamp är vad de bästa och längst skådande av deltagarna göra den till. Dessa se, att de äro inbegripna i en strid mot våldet som metod, en kamp inte allenast mot Frankrikes utan även mot Tysklands militarism.

Många, som alls inte äro sentimentala pacifister, och som säkert ansågo de befängdheter och den förstörelse, som kriget förde med sig, som helt naturliga, ha nu liksom bättre tid och lugn, när kanonernas och krigshypnosens dimma icke skymmer utsikten, att överblicka och ta in till sig vanvettet i hela denna situation. De slå sig för pannan och slita sitt hår över hur alla nationalekonomiska begrepp äro ställda på huvudet. De fatta den djupa befängdheten i ett tillstånd, med sin rot och sitt ursprung ur återuppbyggnads- och gottgörelseproblemet, som tvingar tyskarna att med mängder av lastningar och omlastningar, med svindlande kostnader, smuggla in utsädet åt lantbrukarna i det inringade området. Att jorden ska ha sitt utsäde, det tycker man ändå borde vara en odisputabel sak i en värld där allting kan diskuteras. Men nej, det är inte så.

De som se och fatta den uppgift, som ligger på

Tysklands skuldror, svindla inför den och fascineras samtidigt därav. Den är sviktande tung att bära, därför att det är den största uppgift, som en stor tid kan lägga på ett folk. Den är orimlig, den är övermänsklig, folket skall kanske icke gå i land med den, men varje enskild har den möjligheten och uppgiften att för sin del söka fylla den. Tyskland skall lida för, gottgöra och försona vad det brutit. Den uppgiften har det gemensamt med alla andra folk. Det skall också hejda folkhatets eld, som nu hotar att förtära hela vår kultur. Detta kan endast ske, om det vägrar att ge elden näring så att den tynar och dör. Så skall Tyskland åstadkomma frid i Europa genom den största, mest förkrossande och ädlaste hämnd, som är tänkbar, den att vägra att hämnas. Det var den stora möjlighet, som erbjöd sig för segrarfolken vid krigets slut, och som de läto gå obegagnad förbi. Den gången krossades i Tyskland många messianska förhoppningar. Den gången kunde fransmännen haft tyskarna i sina händer, de skulle varit räddningslöst prisgivna den, som då visat dem ädelmod. Men fransmännen sade bara vasst om den försonliga stämningen i Tyskland: bochen är alls inte stött på oss för att han förstört Frankrike.

Vilken missräkning och misströstan under de år, som gått sen dess hos alla, som vilja fred, vilket knot, vilket ställande Vår Herre tillrätta. Först nu är det som om man, icke såg, men

kanske svagt anade, logiken i att dessa tunga år måste genomgås, varför uppgiften måste fördelas och Tyskland också få sin smärtsamma och tunga del. Nu förstår Tyskland kanske, vad det var för hatets sjukdom, som de segrande folken hade att kämpa mot och läto sig besegras av. Nu kanske det själv kan svara på den invändning, som är så vanlig mot detta resonemang: hur kan den besegrade väl visa ädelmod?

Vapenbrodern förde talan för oss båda i de utvisades krets, och hon gjorde det med några få korta ord av tacksamhet egentligen för vad aftonen givit oss.

Sedan hon slutat, kom skolläraren och satte sig bredvid henne. Medan jag samtalade med andra personer, höll jag dem under ögonen. Då det under kvällens lopp sagts något om det okända och tysta Frankrike, som stod i opposition mot regeringen och önskade vinna förståelse och vänskap i Tyskland, hade skolläraren häftigt skakat på huvudet. Likt Tomas tvivlade han, det ingick inte i hans föreställningsvärld, att det kunde finnas annat än tyskhatare i Frankrike. Därför var jag mycket nyfiken på vad vändning samtalet skulle ta mellan honom och vapenbrodern. Så snart jag kom åt frågade jag henne. Hon svarade, att han hade börjat med att fråga henne med djupt allvar och önskan att bli upplyst: hur kommer det sig, att ni förstår Tyskland så bra? Han som levat i den föreställningen, att Tyskland var

en sluten och missförstådd värld, intresserade sig även för det faktum, att han mött en enda, som han tyckte trängt in i denna värld, och begärde få veta, på vilka vägar hon nått fram till detta omöjliga: att förstå Tyskland. Hon försökte då förklara för honom, att det var inte alls så, att hon och hennes vänner voro på Tysklands sida i denna strid. Det var bara det, att de voro på det godas sida i världen, och när de mötte den rätta anden, den, som i hela mänskligheten historia inspirerat de handlingar, varöver den förödmjukade mänskligheten kan vara stolt, då kände de igen den.

Därpå hade de haft ett långt samtal och slutligen hade de kommit överens om, att man icke fick sitta på avstånd och förneka att godhet och förståelse även fanns i Frankrike. Trots alla lidanden, måste man söka bärarna i Frankrike av den rätta anden och räcka dem handen som vän.

Att ha fått ha detta samtal med skolläraren, var för vapenbrodern den största vinsten av vår Pfalzresa.

OM RHEN OCH MAIN

Det var en tidig vintermorgon i slutet av år 1922.

Närmast jordytan var luften bemängd med ett silvergrått stoff, men därovan anade man rena luftlager och klara solen.

Jag satt ensam i en kupé och såg ut över Rhen, som med strida vågor ilade norrut mellan bruna stränder. Allteftersom solen trängde igenom, blev flodens yta alltmera levande och skimrande, och en reflex av denna naturens förvandling nådde även mig.

Om solen skiner tillräckligt länge över en sten, som ligger på isen, kan den lyckas att smälta, icke stenen men isen, så att stenen sjunker i djupet. Det föreföll mig, som om detta var vad som skedde med mig just då. En tyngd som legat över mig, bröt igenom och sjönk ner på hjärtats botten. Så fick hjärtat åter en klar och blank yta att spegla solen.

Nu skedde något. Rhen fick syn på Main, Main fick syn på Rhen, och de skyndade med snabba vågor mot varandra.

Emedan ensam i kupén roade jag mig med det oskyldiga nöjet att tänka att jag denna tidiga morgon var den enda att bevittna ett blygsamt

och högtidligt möte. Jag fällde fönstret och blev stående där, medan jag åsåg hur de två floderna gledo in mot varandra i fröjdefull och fullkomlig förening för att så med ökad kraft och bredd fortsätta vägen fram till vägens slut.

Det var precis som om jag för första gången upptäckt de två flodernas hemlighet, och för första gången fann jag en enkel och lätt fattad förebildlighet däri.

Det är klart, tänkte jag, upplivad av den lätta, vita morgonen, att detta land är ämnat till att vara den fredliga mötesplatsen mellan två stora folk, liksom den är mötesplatsen för två stora floder. Det är alls inte meningen, att de skola pina varandra och såra varandra och hata varandra. Denna motsägelse mellan naturen och människan, den måste lösas med att människan ger vika. Rhen och Main i sitt sköna möte gav en sekundsnabb blick in i en framtid, då de strider, i vilkas skugga vi nu leva och utanför vilka våra blickar icke tränga, skola vara för länge sedan förbi som en feber går förbi med sina onda drömmar.

Detta ögonblick av lättnad, denna dröm om en dröm, gav mig mod att undersöka den tyngd, som låg och skavde på hjärtats botten. Det var en sammanklumpad massa av mänsklig nöd och meningslöst brutna öden, som lassats på mig under resor i Rhenlandet de två sista åren. Alltid hade det hetat: glöm icke, minns väl, lägg just

detta på minnet. Men det hade varit för mycket, för många öden, för många upprepningar, så småningom hade alla enskildheter blandats samman och knutit ihop sig till denna tunga enhet, detta allmänna intryck av alltings tokighet, som jag släpade med mig överallt. Jag beslöt nu att försöka återkalla i minnet de individuella särdragen, göra människorna levande igen för mig. Och där på stället i järnvägskupén började jag arbeta på att reda upp i mina historier från Rhen. Många trådar slet jag av under försöken och fick lov att lämna alltför trassliga sammanhang. Men medan arbetet fortgick förde dagarna med sig nya historier, som nu togos upp, allteftersom de kommo, för att inte de skulle hinna klumpa hop sig på samma sätt. Så var det ingenting annat att göra än att kalla samlingen Små historier från Europa. Det låter vittsvävande, kanske förmätet, men läsaren skall snart märka, att han följer berättaren på en helt smal liten stig, från vilken hon, vill jag hoppas, icke gör många avvikelser.

Författaren har suttit över sitt manuskript för att försöka plocka bort alla jag därur, som man plockar tråckeltrådarna ur ett färdigt handarbete. Men det har icke lyckats, de sitta alltför fast. Mina kamrater i yrket veta alla mycket väl, att dessa jag icke äro tecken på högmod utan på ödmjukhet. De veta, att den jaglöse och tidlöse ledarskribenten, som utdömer eller förkunnar all-

männa sanningar, är oändligt mycket högfärdigare än kåsören, som inskränker sig till att berätta ut från sin egen erfarenhet. De veta, att jaglösheten är varje journalists högsta dröm och lisa, ljuv som för den sömnlöse en naturlig sömn. Men för allmänheten, som icke gärna kan veta, hur vi se på oss själva och våra prestationer, ville jag göra detta lilla påpekande.

Troligtvis hjälper det inte, men det betyder för resten inte så förfärligt mycket. Frågan är, om författaren lyckats eller icke i den konst, som för varje år som går tyckes allt svårare: att förmedla ett intryck sådant det var, en verklighet sådan den sågs, så att den kommer igenkännlig fram till läsaren.

Villa Neapel, Malmö, april 1923.

Författaren.

INNEHÅLL.

Ögonvittnen 5
Domen över Carpentier 7
En dröm 11
Ungdom 17
Januari 1923 29
Den hjärtliga brytningen 31
Studiecirkeln 36
Om hjärtat och de tusen farorna 50
Kristus och fäderneslandet 60
Fransmännen och den engelske Guden 65
Viviani och himmelens stjärnor 67
De röstade på mig och Guds rike 76
Om de döda 83
La Sainte Chapelle 91
Om det personliga inflytandet 99
Bomben och den döde 101
Kväkarna 107
Frågan 113
Om kvinnorna 121
Kvinnornas röst 123
Kvinnornas tystnad 133
Det direkta inflytandet däremot 138
De bortglömda 141
De fyra hundarna 146
Grönsakerna 148
Repan i bordet 154
De bonade golven 161
En glimt av Ruhr 167
I mörkret 169

Krigsskådeplatsen 177
Ovädret över Bochum 192
De tåligas kafé 198
Vad de icke avsågo 201
Huset vid vägen 203
Vi glömde fransmännen 207
Med en banvakts ögon 213
Pfalzresan 219
Ramen 221
I en järnvägskupé 224
Lyssnare 228
Krigsrätten 232
En fånge 240
Om en tillbörlig vrede 245
De utvisade 248
Vägen och vinsten 261
Om Rhen och Main 269

ELIN WÄGNERS

föregående arbeten:

Från det jordiska museet.	Pris 2: 50.
Norrtullsligan	Pris 3 kr.
Pennskaftet	Pris 1 kr.
Helga Wisbeck	Pris 4: 50.
Mannen och körsbären.	Pris 3: 75.
Camillas äktenskap . . .	Pris 3 kr.
Släkten Jerneploogs framgång	Pris 5: 50.
Åsa-Hanna	Pris 11 kr.
Kvarteret Oron	Pris 6: 75.
Den befriade kärleken .	Pris 11 kr.
Den förödda vingården .	Pris 6: 75.
Nyckelknippan	Pris 7: 50.
Den namnlösa	Pris 7: 50.
Från Seine, Rhen och Ruhr	Pris 6: 50.

GÖTEBORGS STADS

6000190450
Göteborgs universitetsbibliotek

NILS LINDE
BOKBINDARE
GÖTEBORG